

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია

საქართველოს შესახებ არსებული უცხოური წყაროების კომისია

ფლავიუს არიანე

მოგზაურობა შავი ზღვის გარშემო

თარგმანი, გამოკვლევა, კომენტარები და რუკა
ნ ა თ ე ლ ა კ ე ჭ ა ღ მ ა ძ ი ს ა

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა

თბილისი - 1961

მთავარი რედაქცია: ი აბულაძე, ვლ ფუთურიძე, ს.ყაუხჩიშვილი,
გ. წერეთელი (მთ. რედაქტორი), ს. ჯიქია.

ბერძნულ-რომაული წყაროების
სერიის რედაქტორი
სიმ. ყაუხჩიშვილი

შ ე ს ა ვ ა ლ ი

ფლავიუს არიანე და მისი "პერიპლუსი"

ფლავიუს არიანეს თხზულება -

უმვირფასეს წყაროს წარმოადგენს შავი ზღვის სამხრეთ და განსაკუთრებით აღმოსავლეთ სანაპიროს ისტორიის შესწავლისათვის.

"პერიპლუსის" ავტორის ცნობები ამ სანაპიროებზე მის დროს არსებული ნავსადგურების, მდინარეების თუ მოსახლეობის შესახებ ფრიად ანგარიშგასაწევია, რადგან, ჯერ ერთი, ავტორი გამოირჩევა საქმის მშვენიერი ცოდნით, საფუძვლიანი განათლებით და, შემდეგ, მას, როგორც რომის იმპერატორ ადრიანეს მოხელეს, სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულების დროს სანაპირო ხაზის ბევრი ადგილი თავისი ფეხით მოუვლია და თვალთ უნახავს. ყოველ შემთხვევაში საქართველოს მიმართ ეჭვიმუტანლად ცნობილია (მისივე გადმოცემით), რომ მან ტრაპიზონიდან დიოსკურიამდე მოიარა მთელი სანაპირო ხაზი. ამიტომაც, რომ ამ მონაკვეთში ბევრი ობიექტი აქვს მოხსენებული და ტომებიც დასახელებული. სხვაგან ის ტომებს არ ასახელებს. არიანეს ევალეზოდა შავი ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროს შესახებ დაწვრილებითი ანგარიშის შედგენა, ამ სანაპიროზე არსებული მოსახლეობის რომის მიმართ განწყობილების შესახებ იმპერატორისათვის მოხსენება.

არიანე თვითმხილველია იმისა, რის შესახებაც წერს, და ეს "პერიპლუსის" ავტორის ფასდაუდებელი ღირსებაა.

ფლავიუს არიანე დაიბადა დაახლოებით 95 წ. ახ. წ. ა. ბითინიის ქ. ნიკომედიაში. მშობლებმა მას მიაღებინეს საფუძვლიანი ზოგადი განათლება, ე.ი. შეასწავლეს მაშინ ცნობილი ყველა საგანი. ის აღიზარდა, უმეტესად, ბერძენ ავტორთა ნააზრევზე. ჭაბუკობისას ათენში სწავლობდა; 112 და 116 წლების მახლობლად კი ნიკომედიაში ისმენდა ფილოსოფოს ეპიქტეტეს.

ლექციებს, რომლებშიც სტოიციზმი საკმაოდ იყო მოცემული. არიანე ამ მასწავლებლის დიდი თაყვანისმცემელი იყო.

ეპიქტეტე მჭიდრო ურთიერთობაში იმყოფებოდა რომთან და რომის ლიტერატურულ წრეებთან. რომთან კავშირის მომხრე იყო არიანეც, ამას მოწმობს მისი დამოკიდებულება იმპერატორ-სადმი და მოხელეობის საფეხურებზე აღმა სვლა. თავისი სიცოცხლის მანძილზე მას რამდენიმე თანამდებობა ეკავა. არიანემ მრავალი ქვეყანა მოიარა. გარდა ათენისა და მავი ზღვის სანაპიროსი იგი იყო ნორიკაში, პანპონიაში, გალიაში, ნუმიდიაში, აფრიკაში. ბიოგრაფიული მასალა უმეტესად წარწერების საშუალებითაა ცნობილი. რამდენიმე წარწერაშია ის მოხსენებული.

ნიკომედიის ერთი წარწერიდან ცნობილია, რომ ახალგაზრდობაში არიანე იყო თავის ქალაქში დემეტრეს და კორეს ქურუმად². ბ. ბორგეზის³ აზრით, არიანე იყო consul Surffectus 121.-124 წლების მახლობლად⁴, ხოლო შვარცის⁵ მიხედვით - 130 წელს. გ. სავიცი⁶ ფიქრობს, რომ არიანეს კონსულობის წელი 120 წელია. 131 - 137 წლებში ის იყო კაპადოკიის მმართველი - legatus Augusti pro preatore. წარწერებში დამოწმებულია მისი მმართველობა. ერთი ასეთი წარწერა, მაგ., I33 წელს მიეკუთვნება⁷. ეს წარწერა (ქერჩი, 1830) მიუძღვნა იმპ. ადრიანეს ბოსფორის მეფემ როიმეტალკემ, რადგან, მიუხედავად კოტის II-ის სიკვდილის შემდეგ ბოსფორის ტახტის მიმართ ევპატორის პრეტენზიებისა, ადრიანემ როიმეტალკე გაამეფა და ეს უკანასკნელი სიკვდილამდე ბოსფორის პატრონად დარჩა. წარწერაში იხსენიება არიანე, როგორც ბოსფორთან ყველაზე უფრო ახლო მყოფი პროვინციის მმართველი. 137 წელს, არიანეს მმართველობის დროსაა შედგენილი კაპადოკიის ორი ქალაქის მოქალაქეთა მიერ ადრიანეს შესაქებად

¹ W. Christ. Griechische Litteraturgeschichte, t II, Nachklassische Periode. 1913, 8. 583 - 587, Pauly-Wissowa. RE d. cl. Altertums-wissenschaft, II, 1896, Schwartz-ის სტატია.

² Ἐλληνικὸς Στίλφοις III, 1, p 253, 5. არიანეს ქურუმადა მოხსენიებულია Phot. cod. 93-შიც.

³ B. Borghesi, Oenvres, Paris. 1872, IV, 157.

⁴ CIL, XI, 244, 552.

⁵ Pauly-Wissowa, RE, t, II, s.v.

⁶ Г. И. Савицкий и Ф. Арриан как источник по истории Средней М., 1941.

⁷ GiG, II, 2108 შევსებულია H. Dulcet -ის მიერ: Quid. Xenophonti debnerit FI. Arrianus, Parisiis, 1882, p.

ერთი წარწერად⁸. ამის შემდეგ ადრიანემ ის რომში გაიწვია⁹. კაპადოკიით არ დამთავრებულა არიანეს მოხელეობა; 147 წელს ჩვენ მას ვხედავთ არქონტ ეპონიმად ათენში¹⁰. 171/2 წელს კი პრიტანების სიაში ვპოულობთ მას¹¹. აღსანიშნავია სოხუმის სანაპიროზე ნაპოვნი წარწერა, რომელიც, რასაკვირველია, არიანეს ლეგატობის ხანას ეკუთვნის. ეს წარწერა ორი პუბლიკაციითაა ცნობილი¹² და ეხება რაღაც ნაგებობის აშენებას ადრიანეს მიერ ფლავიუს არიანეს საშუალებით.

არიანე რომის საქმეებს პროვინციებში კარგად აწყობდა. რომის ინტერესებს იცავდა ბოსფორში და აღმოსავლეთ სანაპიროზე. ცნობილია ადრიანეს რესკრიპტი არიანეს მიმართ¹³. არიანეს ევალეობდა მშვიდობის დაცვა პროვინციაში და, განსაკუთრებით, ალანების წინააღმდეგ ბრძოლა. ალანები თავს ესხმოდნენ პროვინციას და არიანე ენერგიულ ზომებს იღებდა მათ უკუსაგდებად¹⁴. ეს არც ისე ადვილი საქმე იყო. მაგრამ არიანემ მოახერხა სიმშვიდის დამყარება მისთვის ჩაბარებულ მხარეშია I75 წ. იგი ცოცხალი აღარ ჩანს.

არიანე გამოირჩეოდა არა მხოლოდ მოხელეობის უნარით, არამედ დიდი ერუდიციითა და გონებრივი მონაცემებით. მას რომ საფუძვლიანი განათლება ჰქონდა მიღებული, ეს ჩანს მის ნაწერებში. ჯერ ერთი, თემატურად არაა ის შემოზღუდული, მისი ნაწერები ეხება ფილოსოფიას, ისტორიას, გეოგრაფიას და სხვათ. შემდეგ, მის თხზულებებში ჩანს, რომ ავტორი კარგად იცნობს მხატვრულ ნაწარმოებებს და მეცნიერულ ნარკვევებს.

არიანე დიდი თავყვანისმცემელი იყო ისტორიკოს ქსენოფონტისა: არიანეს ცხოვრების წესსა და აზროვნების მიმართულებას ადრედნენ ქსენოფონტის მოღვაწეობას, „ახალ ქსენოფონტს“ უწოდებდნენ მას დიდად პატივს სცემდა, როგორც ზემოთ აღნიშნა, თავის მასწავლებელ ეპიქტეტს.

⁸ ეს წარწერა L. Renier-მ გამოსცა Revue archeol. N. S. 180, a., 1887, p. 200.

⁹ CIL, X, 6006.

¹⁰ CIA, III, 1116.

¹¹ CIA, III, 1020, 1032.

¹² Зап. Одесск. Общ. Истории и древностей. Зас... 365. прил. I: Новые латинские надписи с юга России: Иак, вып. 33, т. I. прим. 2. Стр. 12.

¹³ Dio, XLIX. 142.

¹⁴ Dio, LXIX, 15.

ამ უკანასკნელის ლექციები ჩაწერა და მას მიუძღვნა ახალგაზრდობის ხანში ორი თხზულება: ეპიქტეტეს ლექციები (*Ἐκτετακταὶ Ἐπισημῶν*) და „ეპიქტეტის სახელმძღვანელო“ (*Ἐγχειρίδιον Ἐπισημῶν*).

კაპადოკიაში მოღვაწეობის ხანის აღწერას ემსახურება „და-რაზმვა ალანთა წინააღმდეგ“ (*Ἐκτετακταὶ κατ' Ἀλάνων*). აქ გაშუქებულია ბერძნული და რომაული სამხედრო ტაქტიკის ურთიერთ-დამოკიდებულება. იგივე საკითხია განხილული „ტაქტიკაში“ (*Τέχνη τακτική*). ეს უკანასკნელი თხზულება 136 წელსაა დაწერილი, ადრიანეს იმპერატორობის მეოცე წელს, და ეყრდნობა ელიანეს „ტაქტიკას“. წიგნი ორი ნაწილისაგან შედგება: პირველ ნაწილში განხილულია ბერძენთა და მაკედონელთა ტაქტიკა, მეორე კი ეხება იმპერატორ ადრიანეს რეფორმას ამ დარგში¹⁵.

„ტრაქტატი ძაღლებით ნადირობაზე“ (*Κυνήγετικὸς*) ქსენოფონტის ასეთივე სათაურის მქონე შრომის მიხედვით.

„ინდოეთის აღწერა“ (*Ἰνδοῖς*) გეოგრაფიული ხასიათის თხზულებაა. ძირითად წყაროდ მეგასტენე და ნეარქოსია გამოყენებული. დაკარგულ თხზულებათა რიცხვს ეკუთვნის: „დიადოხოსთა ისტორია“ (*Τὰ μετ' Ἀλέξανδρον*) „ზითვინიის ისტორია“ (*Βιθυνιακά*) და „პართიის ისტორია“ (*Περθιακά*).

არიანეს საუკეთესო შრომად ითვლება „ალექსანდრეს ანაბაზისი“ (*Ἀνάβασις Ἀλεξάνδρου*, I—XII წიგნი). ეს თხზულება ალექსანდრე მაკედონელის ისტორიის შესწავლისათვის ერთ-ერთი ძვირფასი წყაროა. თხზულება იწყება ალექსანდრეს აზიაში ლაშქრობის აღწერით და მთავრდება ალექსანდრეს გარდაცვალებით. თემა იმპ. ტრაიანეს ხანიდან აქტუალური იყო, რადგან ამ უკანასკნელს თავი ალექსანდრე დიდად მოჰქონდა. ამიტომ არიანეს შრომა ზოგ ადგილას არაა ტენდენციურობა და ჰიპერბოლიზაციას მოკლებულ. მთლიანად კი მეტად მნიშვნელოვანია, რადგან არიანე ზღაპრულსა და რეალურს ერთმანეთისაგან კარგად არჩევდა და ამასთან იყენებდა დღეს ჩვენთვის დაკარგულ წყაროებს: პტოლემიოსსა და არისტოზელს. ზოგ ადგილას გამოყენებული აქვს ერატოსტენე, ნეარქოსი და მეგასტენე.

არიანეს ორთ-ერთი ადრინდელი ნაწარმოები არის „მოგზაურობა შავი ზღვის გარშემო“ (*Περὶ πλοῦς Εὐξείνου Πόντου*)¹⁶, დაწერილია 131 წელს. ეს არის არიანეს მიერ მისი სამმართველო პროვინციის

¹⁵ W. Crist, Griech. Litt; II 1913, გვ. 585.

¹⁶ „პერიპლუსი“ ერთადერთი ხელნაწერითაა ჩვენამდე მოღწეული (Palat.. 398), ამიტომ აქ ხელნაწერულ ვარიანტებთან არა გვაქვს საქმე. უმნიშვნელო კითხვა-სხვაობას გვთავაზობენ „პერიპლუსის“ გამომცემლები. არსებობს რამდენიმე გამოცემა:

რამდენიმე გამოცემა: a) Arriani Periplus Ponti Enxini, ed. J. Fr. Gail.

დათვალიერებისა და იქ მისი საქმიანობის ანგარიში. კაპადოკიის-მმართველმა - ფლავიუს არიანემ ეს აღწერა დაურთო იმპერატორისადმი გაგზავნილ ლათინურ წერილს. ამას ცხადყოფს „პერიპლუსის“ ერთადერთი ჩვენამდე მოღწეული ხელნაწერი (Palat. 398), რომლის ბოლოს სწერია: ზღს.თინ ჰოიში" წთბ6 T9O61':თ'/6/, ბწ !7d12 რთს 7E8p':7c)ხიე6 Iჯჰ.ნოთ Iჩწ.ოცი "არიანეს ['მიერ] ადრიანესადმი (მიწერილი] წერილი, რომელშიც არის შავი ზღვის "პერიპლუსიც". თხზულებაში არიანე ესაუბრება იმპ. ადრიანეს და ორ ადგილას მოაგონებს მას ლათინურ წერილს: წი .II)(i):'.0'1::'.dC უდროთ.წ" (6;10).

არიანეს მიზნად დაუსახავს შავი ზღვის სანაპიროების „ირგვლივი აღწერა“. მსგავსად მის დრომდე და მის შემდეგ გაჩენილი „პერიპლუსების“. ტრაპიზონიდან დიოსკურიამდე მან ნამდვილად საკუთარი ფეხით მოიარა თავისი პროვინციის სანაპირო და ამ ნაწილში დაწვრილებით აღწერა ადგილები და ადგილობრივი მოსახლეობის შესახებ რამდენიმე ღირსშესანიშნავი ცნობა შემოგვინახა.

შრომის მეორე ნაწილში ის კმაყოფილდება მხოლოდ დასახელებული პუნქტების და მდინარეების ჩამოთვლით. აქ აღწერილია შავი ზღვის სანაპირო ქვეყნები თრაკიის ბოსფორიდან ტრაპიზონამდე.

მესამე ნაწილი (ნაკლებ სანდო და შეცდომებით სავსე) აღწერს სანაპირო ხაზს სებასტოპოლისიდან ბიზანტიონამდე. მეორე და მესამე ნაწილი არიანეს შედგენილი აქვს ძველი წყაროების მიხედვით. ამ წყაროთაგან ცნობილია მ ა რ კ ი ა ნ ე ჰ ე რ ა კ ლ ე ე ლ - თ ა ნ შემონახული Iხიხიხი"ნ თჰ6 ჰობნ მისნით)6 მენიჰე პერგამონელისა.

არიანეს „პერიპლუსის“ I ნაწილი ფასდაუდებელი წყაროა დასავლეთ საქართველოს შავი ზღვის სანაპიროების ისტორიის შესწავლისათვის. II საუკუნეში ამ სანაპიროების თვითმხილველი

Hoffmann, 1842; ს) Arriani scripta minora. ed. Rud. Herscher, 1854; c) K. Muller, GGM. v. I, 1882; d) Arriani Scriptorum minora, ed. Rud. Herscher. iterum recognovit, edenda curavit alfredus Eberhard, aed. Teubneri, 1885; e) Flavii Arriani quae exstant omnia. ed. A. G. Roos. vol. II, Scriptorum minora et fragmenta, Bibl. Teubn.. 1928

"პერიპლუსის" სქოლიასტები ცალკე გამოცემული აქვს Stukius-ს: Jo. Gujelmii Stukii Scholia in PPE (sacrorum sacrificiorumque gentilium brevis et accurata descriptio ad sacros et profanos scriptores), 1598.

არიანეს ყოველი სიტყვა ადგილების თუ ადგილობრივ მკვიდრთა შესახებ მხედველობაში მისაღება და მოითხოვს ჩვენგან დიდ ყურადღებას.

2

რომაელების მიერ სამხედრო-პოლიტიკური თუ სხვა მიზნებისათვის გამოყენებული პუნქტები შავი ზღვის სანაპიროებზე

ასეთებად იგულისხმება ის ადგილები, სადაც არიან ჩერდებოდა, ალბანი, პოლიტიკური თუ, სამხედრო ან სხვა მიზნების განსახორციელებლად. აღსანიშნავია, რომ არიან ასეთი ადგილების შესახებ ყოველთვის მართავს მსჯელობას, ან ადგილის სახელს არჩევს, ან ჰავას ან სიმაგრეებს, რომლებიც იქ არის აგებული. სრულებით არაფერს წერს იმ ადგილების შესახებ სადაც არ გაჩერებულა, მათი მსოლოდ სახელწოდება და მანძილები აქვს მოცემული.

I. ტ რ ა პ ი ზ ო ნ შ ი ხანგრძლივი შეჩერების დროს არიან ვრცლად აღწერს ამ ქალაქის სამსხვერპლოებს, ჰერმესისა და ფილესის ქანდაკებებს, ადრიანეს ქანდაკებას, ბერძნულ წარწერას, რომელთა მიერ შესრულებულ მსხვერპლ-შეწირვას და სხვა.

II. ნავსადგურ ჰ ი ს ო ს შ ი, ათვალიერებს აქ მყოფ ქვეითა და ცხენოსან მცირერიცხოვან ჯარს, ჯარისკაცთა რაოდენობის შესახებ იმპერატორს ცნობას აწვდის.

არიანე ჰოსოსში შეჩერდა, რადგან პოსოსი მნიშვნელოვანი პუნქტი იყო ძველითგანვე. IV - III საუკუნეებში ძველი წელთაღრიცხვით ძლიერი და აყვავებული ქალაქი იყო. ამას ამბობს Xen. An. I, 2, 24; IV, I; Diod. XVII. 32, 4, ST.Bvz. Schol. Dionis. Perieg. 118, მართალია, სტრაბონის ხანისათვის დაკნინდა ეს ქალაქი და დაბად იქცა, მაგრამ მოხერხებული გეოგრაფიული მდებარეობა არ დაუკარგავს, არ გამქრალა და შემდეგ ისევ აღორძინდა "სუსუომენას" (სუსარმიას") სახელით (Proc. B. G. Viii, 2) იგი დღესაც არსებობს "სურმენეს" სახელწოდებით.

III. არიანეს შემდეგი "შესასვენებელი პუნქტი არის პონტოს ქალაქი ა თ ე ნ ი. აქ არიანე მეტად ვრცლად მსჯელობს ქალღმერთ ათენას ტაძარზე, ციხესიმაგრეზე, ჰავაზე და ადგილის, როგორც ნავსადგურის, თვისებებზე. ეს ადგილი დღესაც არ გამქრალა და სახელით "ფაზარი" განაგრძობს არსებობას.

IV. ეტყობა მეტად საინტერესო ყოფილა სამხედრო-პოლიტიკური თვალსაზრისით ა ფ ს ა რ ო ს ი. აქ ყოფილა ჯარი (ჯარისკაცებისათვის არიანეს ხელფასი დაურიგებია), ჯარს იარაღი საკ-

მაო რაოდენობით ჰქონია, ყოფილა ციხე-სიმაგრე, მტკიცე კედელი, თხრილი, პურის მარაგი (ჯარისათვის) და საავადმყოფო". .

აფსაროსი რომის იმპერიის საზღვრების დამცველ სიმაგრეთა სისტემაში ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი პუნქტი იყო. არიანეს მიხედვით იქ რომის ჯარის ხუთი კოჰორტი იდგა. იმ დროისათვის ეს დიდ ძალას წარმოადგენდა¹⁷ არიანეს ეს ცნობა დასტურდება ერთი წარწერით¹⁸, რომელშიც ნათქვამია, რომ მრავალ ლეგიონთა ცენტურიონი მარციუს ცელერი (ტრაიანეს მიერ დაჯილდოებული პართელებთან ომის დროს) ასრუ ებდა რომის დამხმარე ჯარის სადარაჯო რაზმების სარდლის მოვალეობასა ეს რაზმები მოთავსებული იყო აფსაროსში. ეს იყო ერთ-ერთი მრავალრიცხოვანი სამხედრო რაზმი ჩრდილო და აღმოსავლეთ სანაპიროზე¹⁹. პავლე ინგოროყვა აფსაროსს აიგივებს თანამედროვე სარფთან".

არიანე თავის ჩვეულებას აქაც არ ღალატობს და მსჯელობს სახელწოდების ყაფსაროსის⁴ წარმოშობისა (მედეას ძმის აფსირტესგან აქვს აფსაროსს სახელი მიღებული) და „ტიანასა" და „თოანას" შესახებ.

არიანეს თხრობის მოცულობის მიხედვით შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ იგი ფაზისში საკმაო ხანს შეჩერებულა, აქ სხვადასხვა სამუშაოებიც კი ჩატარებია მას (ამას დრო დასჭირდებოდა). აქ მეტად გრძელი მსჯელობაა მდ. ფაზისის (რიონი) წყლის თვისებების შესახებ, ნავსადგურში შემოსული ხომალდების შესახები განსაკუთრებით აღსანიშნავია ფასიდელების ქალღმერთის ქანდაკების სსენება. არიანესავე დასკვნით ამ ქვეყნის მკვიდრთა ქალღმერთი იგივეა, რაც მცირე აზიის ძველი ავტოხთონური მოსახლეობის ღვთაება (მატრიარქალური ხანისა), ღმერთთა დედა, რეა-კიბელე.

მოხსენებულია ფაზისის ციხესიმაგრე, მისი მცველები ოთხასი რჩეული მეომარი, ორმაგი თხრილი¹ არიანეს აქ ნავსადგურის გამაგრებისა და ციხის გარშემო მცხოვრებლების (ვაპრების და გადამდგარი სამხედრო პირების) დაცვის მიზნით მესამე თხრილი შემოუვლია გარს კედლის გარშემო ადრე არსებული ორი თხრილის გარდა ნავსადგურისათვის და ციხის კედლის გარეთ მდგომი სახლებისათვის. კედლის მასალა-ნაგებობა წინათ პრიმი-

¹⁷ CIL. X, N 1202.

¹⁸ Л. А. Ельницкий, Из исторической географии древней Колхиды: ВДИ, 1938, № 2/3, გვ. 308-311

¹⁹ პ. ინგოროყვა, გიორგი მერჩულე, თბ. 1954, გვ. 204.

ტიული ყოფილა, მიწის კედელზე ხის კოშკები მდგარა, ახლა კი გამომწვარი აგურისაგან ყოფილა ციხის კედელი ნაშენები.

VI. შემდგომ არიანე მდ. ქოზოზე (ენგურზე) შეჩერებულა. ამ ადგილის შესახებ არაფერს ამბობს, ეს აიხსნება მისივე სიტყვებით: "თუ რატომ შევისვენეთ აქ და რა მოვიმოქმედეთ, შენთვის ნათელი გახდება ლათინური წერილიდან" (თ. IO).

ქოზოსი (X(:,მO(-) დიდი სანაოსნო მდინარე იყო და, ბუნებრივია, ის არ იქნებოდა სტრატეგიულ მნიშვნელობას მოკლებული²⁰.

VII. სეზასტოპოლისში დაყოვნების დროს არიანეს დაუთვალეირებია ჯარი, ცხენები, იარაღი, ავადმყოფები, ციხესიმაგრე, თხრილი. დიოსკურიას-სეზასტოპოლისი რომ მნიშვნელოვანი ცენტრი იყო და მშვენივრად გამაგრებული ადგილი, ეს ცნობილი ამბავია. Plin. VI, 15 ამბობს: „დიოსკურიადაში 300 სხვადასხვა ენაზე მოლაპარაკე ტომია, რომაელები აქ საქმეებს აწარმოებენ I30 თარჯიმნის საშუალებით" სხვა მწერლებიც დიოსკურიაში მრავალი ეროვნების ადამიანთა თავმოყრაზე ლაპარაკობენ²¹. აღარ ვიმეორებთ ანტიკური ავტორების ცნობებს დიოსკურიის სამხედრო მნიშვნელობის შესახებ. რომაელთა უფლება სებასტოპოლისამდე აღწევდა ჩრდილოეთით: „ციხე-სიმაგრე დიოსკურია წარმოადგენს რომის საბატონო უკიდურეს პუნქტს პონტოს შესასვლელიდან მარჯვენა მხარეს" („პერიპლუსი" თ. 17).

ზემოთქმულიდან შეიძლება დავასკვნათ რომ არიანე თხრობას ავრცელებს მხოლოდ რომაელთათვის საინტერესო პუნქტების შესახებ (სადაც ის, როგორც რომის ლეგატი ჩერდებოდა კიდეც), სხვა ადგილებზე კი არაფერს ამბობს; მხოლოდ უბრალოდ ჩამოთვლის მათ და ითვლის მათ შორის არსებულ მანძილებს.

3

კოლხთა საკითხი

კოლხების სახელმწიფო ერთ დროს ყოვლად ძლიერი სახელმწიფო იყო. არგონავტების მითით²² ეს სახელმწიფო ყვაოდა და

²⁰ Н. Ломоури, Из исторической географии древней Колхиды ВДИ, 1957, № 4 გვ. 100 - 101.

²¹ Strabo, XI, 2.16 ერთნი ამბობენ, რომ დიოსკურიაში თავს იყრის 70 ტომი, მეორენი კი--300-იო Anon. XLII, 1: ფაზისში 60 ტომი იყრის თავს,

²² არგონავტების მითის პირველი სახე უნდა შექმნილიყო ჯერ კიდევ მაშინ, როდესაც სახელი „კოლხიდა" არ არსებობდა და ამ მხარეს რაღაც სხვა.

დიდი ავტორიტეტით სარგებლობდა. აპოლონიოს როდოსელის პოემის IV წიგნში ფეაკების მეფე ალკინოე ეუბნება თავის მეუღლეს: „აეტხზე უფრო ძლიერი მეფე არ არსებობს, მისდამი მოურიდელობა არ იქნება კარგი, იგი, მართალია, შორს ცხოვრობს, მაგრამ თუ მოინდომა ელადას ომს გამოუცხადებს“²³. ოვიდიუს ნაზონთან (*Heroides*, XII. 25 - 28) მედეა ამბობს „ჩემი მამა სახელგანთქმულია, მას უპყრია თოვლიანი სკვითეთი, რაც კიპონტოს სანაპიროა“.

მაგრამ კოლხეთის სახელმწიფოს ძლიერება ძველ ხანას მიეკუთვნება, ჩვენს მეცნიერებაში ასეთად მიჩნეულია VI-III საუკუნეები²⁴. გ. მელიქიშვილის აზრით, „ქულხა“ იყო ძლიერი გაერთიანება; მან თავისი უფლება გაავრცელა დიდ ტერიტორიაზე, რომელიც გადაჭიმული იყო შავი ზღვის სამხრეთ-აღმ. და აღმ. სანაპიროზე. თავდაპირველად კოლხები უფრო სამხრეთით იყვნენ, შემდეგ ჩრდილო-აღმოსავლეთით წაიწიეს. VII ს-ში ბერძენ კოლონისტებს სამხრ. აღმ. და აღმ. სანაპიროზე დახვდათ მსხვილი პოლიტიკური გაერთიანება და ამ სანაპიროს მაშინ დაერქვა კოლხიდა²⁵.

ერქვა (შეიძლება გაია, აია: მიწა-ქვეყანა). ამ მითის შექმნა უნდა დაწყებულიყო მაშინ, როდესაც არამე თუ საერთო სახელი „ელადა“, „ელინები“ არ არსებობდა, არამედ არ იყო ჯერ დამკვიდრებული საბერძნეთის ტერიტორიაზე შემოსული პირველი ბერძენი ტომის სახელწოდება „აქაველნი“, (დანაელნი, არგოსელნი). საბერძნეთს ხომ ბერძნების მოსვლამდე და ბერძნების შემოსვლის კარგა ხნის შემდეგაც „პელაზგია“ ეწოდებოდა ადგილობრივ მკვიდრთა „პელაზგების“ მიხედვით (ჰეკატე მილეტელი და სხვა მრავალი ავტორი).

სტრაბონი ამბობს (VIII 6,9): „ევრიპიდეს მიხედვით ელადის მცხოვრებთ წინათ პელაზგები ეწოდებოდათ, მერე დანაელები.... ელინები პელაზგებად, დანაელებად და არგოსელებად იწოდებოდნენ“.

არგონავტების მითში მოცემული ძველი ვითარებაა შემონახული ოვიდიუს ნაზონთან, მასთან არგონავტებს ელინები კი არ ეწოდებათ, არამედ პელაზგები (*Heroides* XII,, 29: XII, 83, *Metam.* VII, 133).

²³ აპოლონიოს როდოსელი, არგონავტიკა, აკ. ურუშაძის თარგმანი: თბ., 1948. გვ. 186.

²⁴ უნდა ყურადღება მიექცეს იმ გარემოებას, რომ კოლხების სიძლიერის ხანის დღეს ჩვენს მეცნიერებაში მიღებული დათარიღება არ არის ზუსტი, თუ მხედველობაში მივიღებთ არგონავტების მითში მოცემულ სურათს. ეს სურათი გაცილებით უფრო ადრინდელ ხანას ასახავს. ხომ დადგენილია, რომ არგონავტების მითი ტროის მითზე უფრო ძველია.

²⁵ Г. М е л и к и ш в и л и, Наири - Урарту, Тб., 1954. გვ 412—413.

ჰეროდოტეს მიხედვით, ფაზისი კოლხებს ეკუთვნოდათ, სამხრეთ სანაპიროზე კი კოლხები თერმოდონტის მიდამოებში ცხოვრობდნენ (II, 104). ქსენოფონტის დროს უკვე კოლხების სამკვიდრე ბელი ტრაპიზონის სანახების დასავლეთით აღარ ყოფილა გავრცელებული (Anab; IV, 8, 22--24). სტრაბონით კოლხები ტრაპიზონის აღმოსავლეთით იყვნენ (XII, 31, 17). სტრაბონის წყაროსდროინდელ კოლხეთის მეფეებს ძალა აღარა აქვთ, მათ ქვეყანა სკეპტუქიებად დაჰყვეს (XI, 2, 18).

კოლხების მეფის (შესახებ არიანე არაფერს ამბობს. იხსენიებს მათ მხოლოდ ასე: „კოლხები ტრაპეზუნტის აღმოსავლეთით არიან, როგორც ქსენოფონტიც ამბობს (ჯC4მძ.7:ნჲ ჯთზ მთაწმ" ჭხჴ/ნჩ). რომ არიანეს დროს აქ ნამდვილად იყვნენ კოლხები და „პერიპლუსი" არ იმეორებს უბრალოდ ქსენოფონტის ცნობას, ეს ჩანს ჯერ ერთი იქიდან, რომ, როგორც ცნობილია, არიანე ტრაპიზონში ნამდვილად ყოფილა და თავისი ფეხით შემოჰყოლია ზღვის ნაპირს, და რად დასჭიდებოდა "პერიპლუსის" ამ ნაწილში მას ქსენოფონტის გამეორება, და შამდეგ სხვაგან (მეშვიდე თავში) ის ადასტურებს ისევ კოლხების აქ ნამდვილად ყოფნას: "მდინარე ოფისიგამოჰყოფს კოლხების მიწას თიანიკესაგან" (ჴანეთისაგანო). ოფისის ზემოთ კოლხები "პერიპლუსში" აღარ ჩანან.

აქედან ცხადია, რომ არიანეს დროს და მასზე გაცილებით უფრო ადრეც კოლხების ძლიერებაზე ლაპარაკი არ შეიძლება. აქ ასპარეზზე გამოსულნი არიან სხვა ეთნიკური ჯგუფები, რომლებიც აგრეთვე ქვეყნის ავტოხთონები იყვნენ, მაგრამ თუ წინათ კოლხთა სახელი ჰფარავდა მათ სახელს, ახლა ასეთის დაჩრდილვის შესაძლებლობა მოსპობილია, ამათ დამოუკიდებლობისაკენ იწყეს სწრაფვა და თავიანთი სახელიც წინ წამოსწიეს. არიანესდროინდელი (II ს. ახ. ა.) დას. საქართველო ცალკეული ეთნიკური ჯგუფების აღზევებისა და განვითარების სურათს იძლევა, ხოლო შემდეგ კი ამათ მორის უძლიერესმა იკისრა ქვეყნის გამაერთიანებლის როლი და მეხუთე საუკუნის ანონიმი მწერალი წერს: „დიოსკუროდიდან ან სებასტოპოლისიდან მდინარე აფსაროსამდე წინათ ცხოვრობდა. ხალხი კოლხებად წოდებული, ახლა ლაზებად სახელშეცვლილი" (XLII, 7)

დასავლეთ საქართველოს სანაპირო მხარეში მოზინადრე ეთნიკურ ჯგუფთა ვინაობა

ტრაპეზუნტიდან ძველ ლაზიკემდე (ნიკოფსიამდე) არიანეს მიხედვით მოსახლეობენ: კოლხები, სანები, მაკრონები, ჰენიოხები, მიდრიტები, ლაზები, აფსილები, აბასკები (მთიანეთში), სანიგები, მილქები.

ს ა ნ ე ბ ი იგივე ჭანები არიან. მათი სახელი ხან *Σάνοι* იწერებოდა, უფრო მოგვიანებით *Τζάνοι*. ამათ ქვეყანას *Τζαννική*,

ეწოდებოდა. არიანე გვთავაზობს მესამე სახელწოდებას *Θιασι-Σαννική* (თ. 7) ხოლო 1598 წელს არიანეს სქოლიოების გამომცემელი Jo. Guilielmus Stnkus-i წერს, რომ "კაპადოკიის ქ. ტიანა ტრაპეზუნტის ახლოს აღმოსავლეთითაა სამეზნია და არიანე იძლევა იმ მხარის სახელს; რომელშიც თიანა-ტიანა შედიოდაო, სახელდობრ „თიანიკეს" (ჭანეთს ნ. კ). ამ ცნობის მიხედვით ბერძნებს კიდევ მეოთხე დაწერა ჰქონიათ სახელისა " ჭანი-ჭანეთი" *Τζαννική* ან *Τσαννική*.

მ ა კ რ ო ნ ე ბ ი²⁶ იგივე ჭანები ყოფილან. Stephanus Bez: მაკრონები, რომელთაც ახლა სანები ეწოდებათ Eust. I) Per. 765: სანები მაკრონები არიან. სანებს სტრაბონზე ადრე მაკრონებს უწოდებდნენ²⁷.

ჰ ე ნ ი ო ხ ე ბ ი ს სახელი შეიცავს იმავე ხი-სუფიქსს, რომელიც გვაქვს საერთოდ ქართულ სატომო სახელწოდებებში - კოლხი. კარდუხი, მესხი, ტაოხი, კახ, სომეხი. ჰენიოხთა ტომი დასავლეთ საქართველოს ერთ-ერთ უძველეს ტომს წარმოადგენდა. ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი-შ ვ ი ლ ს²⁸ ჰენიოხები ჭანურ ტომად მიაჩნია. ასევე პავლე ინგოროყვასაც²⁹, ეს უკანასკნელი აიგივებს ჰენიოხებს, სანიგებსა და სანიხებს.

ა ფ ს ი ლ ე ბ ი არიანეს მიხედვით ლაზების ზემოთ ცხოვრობდნენ, კოდორსა და სოხუმს შორის, ვერ აღწევდნენ სოხუმამდე. პროკოპი კესარიელი (BG, VII) ამბობს: "ქალაქ პეტრას პირდაპირ, მეორე ნაპირას.... აფსილების ქვეყანაა. აფსილები ლაზების ქვეშევრდომნი არიან და ისინი ძველთაგანვე ქრისტიანები იყვნენ". (იმ დროს, როდესაც აფხაზებმა ქრისტიანობა მხოლოდ VI ს-ში მიიღეს).

აფსილების სახელი როგორღაც უნდა იყოს აფსაროსთან დაკავშირებული. "ქართლის ცხოვრებაში" მოხსენებული «ა ფ ს ა რ თ ა» დაკავშირებული უნდა იყოს „აფსილებთა"³⁰ აფსილების ეთნიკური ადგილის შესახებ მკვლევართა შორის ჯერ კიდევ აზრთა სხვადასხვაობა არსებობს.

²⁶ ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი თ მეგრელები: ქ. ერ. ისტორია, ტ. I. 1951. სამიუბელი.

- ²⁷ თ. ყ ა უ ხ ჩ ი შ ვ ი ლ ი, სტრაბონი. გეოგრაფია, თბილისი, 1957 გვ. 256.
- ²⁸ ი ვ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი, ქართველი ერის ისტორია, I, 1913. გვი 32.
- ²⁹ პ. ი ნ გ ო რ ო ყ ვ ა, გიორგი მერჩულე, გვ. 122, 124, 135.
- ³⁰ ქ ა მ თ ა ა ღ მ წ ე რ ე ლ ი: ქართლის ცხოვრება, ნაწილი I, 1469 წლამდე, მ. ბროსეს გამოცემა, პეტერბურგი, 1849, გვ. 339.

12

ს ა ნ ი გ ე ბ ი არიანეს მიხედვით სებასტოპოლისიდან (ეს ქალაქი მათ მიწა-წყალზე იმყოფებოდა) მდ. შახემდე აღწევდნენ. იპოლიტე პორტელის³¹ მიხედვით "სანები, სანიკებად იწოდებიან და ვრცელდებიან პონტომდე, სადაც არის აბსარის გასასვლელი და სებასტოპოლისი და ჰისოს ნავსადგური და მდინარე ფაზისი". Eus. Caes.³² "სანები, რომელნიც აგრეთვე სანიგებად იწოდებიან, რომელნიც პონტომდე ვრცელდებიან, სადაც არის შეერთება აფსაროსისა და სებასტოპოლისა და კაუსოს ნავსადგური და მდ. ფაზისი, ვიდრე ტრაპეზუნტამდე". ამ წყაროებს სანები და სანიგები ერთი და იგივე ტომად მიაჩნია და ამ ტომის (ჭანურის) გავრცელების არეში შემოჰყავთ მთელი ტერიტორია სებასტოპოლისიდან ტრაპეზუნტამდე.

ამრიგად, არიანეს მიხედვით, დასავლეთ საქართველოს სანაპირო მხარე დასახლებული ყოფილა მთლიანად ქართველური ტომებით .

5

არიანესდროინდელი სახელმწიფოებრივი წარმონაქმნები შავი ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროზე

არიანეს მოხსენებითი ბარათიდან იმპერატორისადმი ("პერიპლუსიდან") შეიძლება რამდენიმე დასკვნის გამოტანა დასავლურ ქართული ეთნიკური ჯგუფების პოლიტიკური ორგანიზაციის შესახებ, მათი სახელმწიფოებრივი წყობილების შესახებ. "პერიპლუსის" XI თავში მოცემული ამ ჯგუფების თანმიმდევრული ჩამოთვლა მეფეების. სახელებითურთ ერთ მკაფიო საერთო სურათს ქმნის. აშკარაა, რომ სტრაბონის სკეპტუქიებიდან (ცენტრალური ხელისუფლების, კოლხთა მეფის დასუსტებიდან) დას. საქართველოში განვითარებულა რაღაც ახალი წყობა, რომელიც ამ საფეხურ-

ზე წარმოადგენდა ცალკეულ ერთეულებად დაყოფილ ქვეყანას. „საქართველოს ისტორიაში“³³ კვითხულობთ: "ამ ტომთა მიწა-წყალს უწინ დამოუკიდებლობის ხანში კოლხთა მეფის სახელით სკეპტუქები განაგებდნენ, ახლა ის "ბასილევსებს" ემორჩილებოდა. ეს იყო გარკვეული პოლიტიკური რეაქცია, მეელისაჲს ხელოვნურად უკუქცევის ცდა, რასაც მიმართავდნენ, სანამ შეეძლოთ. რომელი დამპყრობლები"³⁴.

³¹ SC, II, 446 - 7

³² SC, I, 668.

³³ საქართველოს ისტორია, თბილისი, 1956, გვ. 88-89.

³⁴ "ჭოროხის ჩრდილოეთით მცხოვრებ ტომთა ოთხი ბასილევსი განწესებული იყო 98 - 134 წლებს შორის", საქართველოს ისტორია, 1956, გვ. 88 - 89.

მცდარი აზრია, განსაკუთრებით იმ ნაწილში, სადაც რომის როლზეა ლაპარაკი. რომი იმდენად როდი ერეოდა ქვეყნის შინაგან ცხოვრებაში, რომ მას რაღაც ახალი წყობის დამყარების სურვილი გასჩენოდა. ასეთი რამ სხვა ქვეყნის მიმართ საერთოდ ძნელი მოსახერხებელია. ეს რომს არც აინტერესებდა: სამხედრო ვალდებულება და მცირე ხარკის გაღება, რომის სიუზერენობის ცნობა ქართველებისაგან, - ეს იყო რომის მიზანი. სხვას ის არაფერს თხოულობდა და მოსახლეობაც განაგრძობდა საკუთარი წესებით ცხოვრებას³⁵. უფრო გვიანდელი ცნობა რომ ავიღოთ აგათია სქოლასტიკოსისა (III 15), იქ წავიკითხავთ: ბიზანტიელთა მიერ დანიშნული "წათე ჩაუდგა (ლაზთა) სამეფოს სათავეში, შეუდგა ამიერიდან საქმეების მოწესრიგებას და უვლიდა თვისტომთ, როგორც მას სურდა და როგორც მას მამაპაპური წესი (ὁ πατριος τρόπος) უკარნახებდა"³⁶.

მართალია, ეს ცნობა გვიანდელია და ბიზანტიურ ხანას ეკუთვნის, მაგრამ ადრე კიდევ უფრო ზერელე ხასიათს. ატარებდა რომელთა ჩაწვდომა ქართველთა შინაურ საქმეებში.

ხოლო, რაც შეეხება არიანესდროინდელ დასავლეთ საქართველოს, აქ საქმე შემდეგნაირად იყო მოწყობილი: კოლხების სახელმწიფო აღარ იყო, უკვე დიდი ხნის წინ კოლხებს დაუკარგავთ ქვეყნის გაერთიანების ძალა. ლაზებს ჯერ კიდევ ასეთი ძალა არა ჰქონდათ შეძენილი ქვეყანა განაგრძობდა სიცოცხლეს, განვითარება მიდიოდა ახალი გზითი „ადგილობრივ ძალთა აღორძინებას“³⁷ მდგომარეობდა ეთნიკური ერთეულების გაძლიერებაში. ასეთმა გაძლიერებამ გამოიწვია შემდეგ დას. საქართველოს ისევ გაერთიან-

ნება "ლაზიკის" სახელწოდების ქვეშ. ლაზები რომ არ გამოსულიყვნენ ამ როლში, ამას სხვა ჯგუფი მოახერხებდა, რადგან ქვეყნის განვითარებას ასეთი გეზი ჰქონდა აღებული. ჩვენ სტრაბონთან გვაქვს ერთი ცნობა ლაზებზე უფრო ადრე სვანების ქვეყნის გაძლიერების შესახებ და მის მიერ სხვა მხარეების დამორჩილების შესახებ - XI, 2,19: „სვანები საუკეთესონი არიან სიმამაცისა და ძალის მხრივ: ფლობენ ისინი ირგვლივ ყველაფერ.. ჰკრებენ ლაშქარს 200.000 კაცის რაოდენობით".

ასე რომ ასეთი ვითარება I-II საუკუნეების საქართველოში კანონზომიერი ყოფილა. მაგრამ სვანები მთებში ცხოვრობდნენ და ვერ იყვნენ კარგად ორგანიზებულნი. მათ არ აღმოაჩნდათ საკმაო ძალა ქვეყნის გაერთიანებისათვის (ისევე როგორც აღმ. სანაპიროზე სხვა მცხოვრებთ ლაზებს გარდა) და ინტეგრაციის პროცესი დააგვირგვინეს ლაზებმა.

³⁵ ისევე როგორც კოლხებისგან დამოკიდებული სვანები თავის კანონონებს მისდევდნენ (მენანდრე პროტიქტორი, ფრ. II) - სვანები თვითთავადნი (αὐτονομῖοι γηγῆνασι) იყვნენ.

³⁶ გეორგიკა, III, გვ. 85

³⁷ ს. ჯანაშია, შრომები I, 1949. გვ. 211

რეაქცია და უკანდახევა რომ ყოფილიყო ის რაც აღწერილი აქვს არიანეს ეთნიკური ერთეულების (ისიც რომაელების მიერ ქვეყნისათვის თავზე მოხვეულით სახით, და არა წინსვლა და გარდამავალი საფეხური უკეთესისაკენ, როგორღა იქნებოდა შესაძლებელი ქვეყნის იმდენად მოღონიერება, რომ ამ რამდენიმე პოლიტიკურ წარმონაქმნიდან³⁸ ისევ შექმნილიყო ერთიანი სახელმწიფო. არიანეს მიერ ასახული საფეხური ისტორიულად ემსახურებოდა ქვეყნის გაერთიანებას. მას ზიანი ისტორიისათვის არ მიუყენებია და ქვეყნის დაცალკევებული ერთეულების მომძლავრებამ შემდგომში ის დადებითი შედეგი გამოიღო, რომ შეიქმნა ძლიერი ლაზეთი. ლაზებმა შემოიერთეს მემდეგ აბასკები, აფშილები, სვანები, მისიმიანელნი, სანიგები და სხვანი. საკმარისია წავიკითხოთ ამ ახალი სახელმწიფოს დახასიათება, აგათია სქოლასტიკოსის მიერ მოცემული, რომ ყოველგვარი ეჭვი გაგვეფანტოს და მივხედეთ, რომ რომაელთა როლი აქ ქვეყნის განვითარების შინაგანი ძალების მოქმედების დროს ნულს უდრიდა და ისტორია თავის

საქმეს აკეთებდა ყოველგვარი კომპრომისების გარეშე რაიმე უცხო გავლენის წინაშე Agath. III, 5: "ძლიერსა და მამაც ტომს წარმოადგენენ ლაზები და ძლიერ ტომებსაც მბრძანებლობენ. ამაცობენ კოლხთა ძველი სახელით და ზომაზე მეტად ქედმაღლობენ, შესაძლებელია არც თუ ისე უსაფუძვლოდ. იმ ტომებს შორის, რომლებიც სხვა სახელმწიფოს ექვემდებარებიან, მე არ მეგულება არც ერთი სხვა ესეოდენ. სახელგანთქმული და მორჩმული როგორც თავისი სიმდიდრის სიუხვით, ისე ქვეშევრდომთა სიმრავლით, როგორც მიწაწყლის სიჭარბით და მოსავლიანობით ისე ხასიათის სილამაზითა და სიცქეცით... ნაოსნობენ, ვაჭრობენ და რომაელებთან კავშირის წყალობით (?) თავიანთი ცხოვრებისათვის სახელმწიფოებრივი და კანონონითი სახე მიუციათ", რეაქციიდან და მცდარი საწყისიდან ასეთი შედეგის მიღება ისტორიას გაუჭირდებოდა.

ამრიგად, არიანესდროინდელი დას. საქართველოს სანაპირო მხარე რამდენიმე ეთნიკური ჯგუფით დასახლებულ ქვეყანადაა წარმოდგენილი. ამათგან უმეტესობას მეფე ყავს. "უმეფო" მხოლოდ სანების ტომია. არ არიან დასახლებული კოლხების და მიდრიტების მეფეები.

რაც ითქვა, ქვეყნის საერთო სურათის განსაზღვრას ეხება. საკითხავია თვითონ ეს ეთნიკური ჯგუფები რას წარმოადგენდნენ, განვითარების რომელ საფეხურზე იყვნენ ისინი. ერთი რამ შეიძლება ითქვას ამთავითვე: ჰანები სხვებისაგან განსხვავებულ ცხოვრებას ეწეოდნენ, ისინი საგვარეულო წყობას ინახავდნენ, მეფე არ ჰყავდათ (ἐθνὸς ἀβασίλευτον), და სხვებისაგან იმითაც გამოირჩეოდნენ, რომ რომაელების წინაშე სრულ ურჩობას იჩენდნენ და არაფრად აგდებდნენ მათ.

³⁸ ამის შესახებ იხილე ცოტა ქვემოთ.

ამ ხანში უმეფობა საგვარეულო წყობას ნიშნავს გვარის უფროსი ეყოლებოდათ მათ, მაგრამ არიანე გვარის უფროსთვის არ ხმარობს ტერმინს βασιλεύς -ს

ჰენიოხებს და მაკრონებს ერთი საერთო მეფე ჰყოლიათ, ანქიალე. მეფის სასახლე მდ. პრიტანიდთან ყოფილა მოთავსებული. თუ არიანეს ამ ცნობას შევადარებთ სტრაბონისა და პლინიუსის ცნობებს, საყურადღებო ამბავი გამოირკვევა, სახელდობრ ის, რომ სტრაბონის წყაროსა და პლინიუსის შემდეგ არიანემდე ჰენიოხთა

ცხოვრებაში დიდი ცვლილება მომხდარა.

ცნობილია, რომ ტომობრივი გაერთიანების წინ ადამიანთა საზოგადოება გვარებად იყოფა. ასურეთის მეფის ტიგლათფილესერ I-ის (1115-1077) წარწერები ასახელებენ „მუშქების 5 მეფეს“, სალმანასარ III-ის (860-825) წარწერები კი „ტაბალების. 24 მეფეს“, რაც ცხადად მიგვითითებს, რომ ამ დროისათვის აღნიშნული ტომები ჯერ კიდევ გვაროვნული წყობილების ხანაში იმყოფებიან და დასახელებული „მეფეები“ სხვას არას წარმოადგენენ, თუ არა გვაროვნული წყობის სატომო ბელადებს³⁹.

ამ თვალსაზრისით უნდა მივუდგეთ სტრაბონის და პლინიუსის ცნობას. Straბო, XI, 2,13: „ჰენიოხებს ოთხი მეფე ჰყავდათ“ XVII, 3,24: „ჰენიოხები ვიწრო და ღარიბ ადგილებში ცხოვრობენ, ყაჩაღობითა და მომთაბარეობით ირჩენენ თავს“, XI 2,12: „ცხოვრობენ მეკობრეობით“. ამ პირობებში, რასაკვირველია, ჰენიოხები შემჭიდრობულნი და მტრისათვის წინააღმდეგობის გაწევის დიდი უნარის მქონენი ვერ იქნებოდნენ. ამასვე ამბობს სტრაბონიც XI, 2,3: „ჰენიოხებზე გადაიარა მითრიდატე ევპატორმა, რადგან ეს მხარე იოლად სავალი იყო“⁴⁰.

პლინიუსი მრავალ ტომად წარმოადგენს ჰენიოხებს: *Multis nominibus Heniochorum gentis*.

სტრაბონის თუ მისი წყაროს დროისათვის ჰენიოხები საგვარულო წყობილების მქონენი ყოფილან და მათი ოთხი მეფე იგივე გვარის უფროსები არიან.

არიანეს დროს კი ამ ტომის სოციალური განვითარების პროცესი შორს წასულა, საგვარულო წყობა დაშლილა და ძველი "ბასილეფსი", გვარის უფროსი, ტომის ნამდვილ მეთაურად, ბატონად, მონარქად ქცეულა. კიდევ უფრო მეტიც: ჰენიოხები მაკრონთა ტომს შეერთებიან და ორი ტომის კავშირი ჩამოყალიბებულა.

დანარჩენ ეთნიკურ ჯგუფებსაც თითო მეფე ჰყოლიათ და საქართველოს ისტორიის უფრო ძველი ხანების გათვალისწინების შედეგად, არქეოლოგიური მონაცემების შესწავლის შედეგად, შეიძლება დავასკვნათ, რომ არიანეს "ტომთა" გაერთიანებანი, რომელთა სათავეში მეფეები იდგნენ, სახელმწიფოებრივი წარმონაქმნები.

³⁹ გ. მელიქიშვილი, საქართველოში კლასობრივი საზოგადოებისა და სახელმწიფოს წარმოქმნის საკითხისათვის, თბილისი, 1955, გვ. 6

⁴⁰ სტრაბონი, გეოგრაფია, თ. ყაუხჩიშვილის თარგმანი, 1957, გვ.

ლან. რომ აქ სწორედ სახელმწიფოსთან, სოც. დიფერენციაციასთან მეტად ინტენსიურ კულტურულ თუ ეკონომიურ ცხოვრებასთან გვაქვს საქმე და არა პრიმიტიულ გვაროვნულ წყობასთან, ამისი საბუთები მოაქვს არქეოლოგიურ გათხრებს, რომელთა მონაცემებით ირკვევა, რომ 'არიანემდე რამდენიმე საუკუნით ადრე აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთში ფრიად განვითარებული ყოფილა მიწათმოქმედება და ხელოსნობის სხვადასხვა დარგები⁴¹.

„პროფესიონალური ხელოსნობის მაღალი განვითარების ბუნებრივ შედეგს წარმოადგენს ადებ-მიცემის ფართო განვითარება, როგორც ქვეყნის შიგნით, ისე უცხო ქვეყნებთან⁴²“.

სტრაბონი (XI, 2,17) წერს: ფაზისი კოლხების სავაჭრო ნავსად-

გურია; კოლხეთში უხვად მოჰყავთ სელი, კანაფი, ცვილი და ფისი; სელის წარმოებამ სახელიც კი გაითქვა, იგი უცხო ქვეყნებში გაჰქონდათ⁴³.

საქართველოს ტერიტორიაზე პოულობენ შემოტანილ ჭურჭელს, ნელსაცხებელს ეგვიპტურ ღი ფინიკიურ თუ სხვა ქვეყნების ნივთებს.

ადებ-მიცემობის ასეთი ფართო მასშტაბით წარმოება (რაც არქეოლოგიური მასალის გარდა . ანტიკურ ავტორთა ცნობებითაც დასტურდება) გულისხმობს ფულის არსებობას. VI საუკუნიდან: ადგილობრივ იჭრებოდა “კოლხური თეთრი“ მონეტა. მონეტები აღმოჩნდა კოლხეთის ტერიტორიის გარდა ქერსონესში, ნიმფეაში, არმაზში, ყირიმში, შუა აზიაში⁴⁴.

VI – V საუკუნის მასალა ავლენს აგრეთვე კოლხეთის მოსახლეობაში არსებულ ქონებრივ უთანასწორობას.

„მიწათმოქმედების განვითარებამ, პროფესიონალური ხელოსნობის დაწინაურებამ, სასოფლო-მეურნეობის მკვეთრმა გაცხოველებამ და ფულის ინტენსიურმა ტრიალმა უეჭველია, დიდი გავლენა მოახდინეს კოლხეთის, განსაკუთრებით მისი ბარის რაიონებში მოსახლეობაზე--განაპირობეს სასოფლო თემის ინტენსიური შლის პროცესი, მისი წევრების ერთი, მცირე ნაწილის გამდიდრება და მეორე ნაწილის გადატაკების პროცესი. ყოველივე ზემოთქმული გვაფიქრებინებს, რომ საზოგადოების მდიდრებად და

⁴¹ Г. С. Ч и т а я Земледельческие системы и пахотные орудия Грузии: Вопросы этнографии Кавказа, 1952, გვ. 99

⁴² Б. А. К у ф т и н, Материалы к археологии Колхиды, т. II,

1950, სტრ. 78.

⁴³ გ. მელიქიშვილი, დასახელებული შრომა, გვ. 106.

⁴⁴ დ. კაპანაძე, ქართული ნუმისმატიკა, თბ., 1950, გვ. 25-27

2. ფლავიუს არიანე

ლარიბებად გათიშვამ და ერთმანეთისადმი დაპირისპირებამ, მონების შედარებით მრავალრიცხოვანი ფენის გაჩენამ და მისმა დაპირისპირებამ თავისუფლებისადმი, აქ უკვე ისეთ საზღვრებს მიაღწია, როდესაც წარმოიქმნება „მანქანა ერთი კლასის ბატონობის შესანარჩუნებლად მეორე კლასის მიმართ-სახელმწიფო“. ამიტომაც შესაძლებლობებელია ვიფიქროთ, რომ ის დიდი პოლიტიკური წარმონაქმნი, რომელიც ზემომოტანილი მასალების მიხედვით უნდა არსებულიყო თანამედროვე დას. საქართველოს ტერიტორიაზე, ძვ. წ. ა. VI-III ს-მდე მაინც სახელმწიფოებრივი ერთეული უნდა ყოფილიყო⁴⁵.

არიანესდროინდელი ეთნიკური ჯგუფების ორგანიზაციებიც, რომის მიერ დადასტურებული სამეფო ძალაუფლებით, საქალაქო ცხოვრების განვითარებული ფორმით და ხოც. დიფერენციაციით, რასაკვირველია, სახელმწიფოებრივი წარმონაქმნები იყვნენ.

ამასვე ამბობს ს. ჯანაშია ც: „რაკი ლაზების, აფსილების, აბასკების და სანიკების მეთაურებს თავიანთი უფლებები რომის იმპერატორისაგან ჰქონდათ მიღებული და არა საკუთარი საზოგადოებისაგან, ცხადია, რომ ისინი ტომურ-გვაროვნული საზოგადოების ბელადებად ვერ ჩაითვლებიან და ვერც მათი საგამგეო მიიჩნევა ტომურ-გვაროვნულ ორგანიზაციად. ეს პატარა ბატონები ადგილობრივ საზოგადოებრივ ძალებს უნდა დაყრდნობოდნენ, ეს უკვე გარკვეულ სოც. დიფერენციაციას გულისხმობს“⁴⁶.

არიანეს მეფეები ნამდვილი ბატონები იყვნენ სამეფო ძალაუფლებით, კიდევ უფრო მეტიც, ისინი სამეფო ნიშნებს რომის იმპერატორისაგან იღებდნენ, მაგრამ ქვეყანას მართავდნენ საკუთარი და არა უცხო კანონების მიხედვით. რა ვუყოთ, რომ ეს ქვეყნები მცირე მოცულობისა იყო, მაინც თითოეული მეფის სამფლობელო სახელმწიფოებრივ წარმონაქმნს წარმოადგენდა და ამ წარმონაქმნების დასრულება, გამსხვილება, ერთ, ლაზეთის ძლიერ სახელმწიფოდ ჩამოყალიბება, არიანეს შემდეგ მოხდა, V საუკუ-

ნუში.

⁴⁵ გ. მელიქიშვილი, დას. შრომა, გვ. 119-120.

⁴⁶ ს. ჯანაშია, შრომები. ტ. II, ეგრისის სამეფოს წარმოშობა, 1952. გვ. 309.

დასავლეთ საქართველოს სამეფოები და რომი ახ. წ. ა. II საუკუნეში

ჩვენს სამეცნიერო ლიტერატურაში გარკვეული აზრი არსებობს იმის შესახებ, თუ რა მიმართებაში იმყოფებოდნენ რომთან არიანესდროინდელი დას. საქართველოს სახელმწიფოებრივი წარმონაქმნები.

როგორც არიანეს ბიოგრაფიიდან ირკვევა (იხ. ადრიანეს რესკრიპტი არიანეს მიმართ და სხვა ბიოგრაფიული ცნობები), რომს დას. საქართველოში ამ დროს აინტერესებდა უმთავრესად იმპერიის საზღვრების უშიშროების უზრუნველყოფა, და ქართველ მეფეთა. უპირატეს მოვალეობას წარმოადგენდა თავიანთი ქვეყნის ჩრდილო საზღვრის დაცვა, რათა ალანები⁴⁷ და ჰუნები არ შემოჭრილიყვნენ აქ (რაც, სხვათაშორის, ქართული სამეფოების ინტერესებშიც შედიოდა) მეფეს ჯარი უნდა გამოეყვანა საჭიროების დროს და ხალხს მცირეოდენი ხარკი გადაეხადა. ამის სამაგიეროდ სამეფო ნიშნები ეგზავნებოდათ მეფეებს რომიდან. თუ როგორი იყო ეს ნიშნები, ამის შესახებ წერს გვიანდელი, უკვე ბიზანტიელი მწერალი, აგათია სქოლასტიკოსი.

აგათია სქოლასტიკოსის დროს (VI- ს.) სამეფო ნიშნები ლაზეთის მეფისათვის ბოძებული ბიზანტიის კეისრისაგან შემდეგი ყოფილა: „წათემ რომაელთა მეფისაგან, მიიღო როგორც ეს ძველთაგანვე დაწესებული იყო, მამა-პაპის სახელო და საამისო (სამეფო) ნიშნები. ეს ნიშნებია ოქროს გვირგვინი, თვალმარგალიტით შემკული, კოჭებამდე გრძელი ქიტონი, ოქრომკედით მოქარგული. მიტრა, აგრეთვე ოქროთი და თვლებით შემკული და წითელი წაღები. მოწეული ქლამიდის ტარების ნება კი არ ჰქონდათ ლაზთა მეფეებს, მხოლოდ თეთრისა შეეძლოთ; რაც სრულიად საყოველთაოა და ჩვეულებრივი, შუაში ოროვე

⁴⁷ ალანთა შემოსევებისაგან იმპერიის აღმოსავლეთი საზღვრების

დასაცავად თვით იბერიასთან შეთანხმების გარდა ადრიანეს სხვა ღონისძიებაც მიუღია. ამ მხრივ ყურადღებას იქცევს VI ს-ის ბიზანტიელი მწერლის - იოანე ლიდეს ნაშრომში - "რომაელთა სახელმწიფო თანამდებობათა შესახებ" დაცული იცნობა, რომელშიც მოთხრობილია, რომ ფლავიუს არიანეს კაპადოკიაში მმართველობის დროს დაუთვალა იერებია კასპიის კარი (ანუ დარიალი). მ. ი მ ნ ა ძ ე, იბერიისა და რომის ურთიერთობა II ს-ის პირველ ნახევარში, ივ. ჯავახიშვილის სახ. ისტორიის ინსტიტუტის შრომები, I, 1955, გვ. 313.

20

მხრით ოქროს ქსოვილით არის ალაპლაპებული მეფურია ქლამიდის აბზინდიც, თავისი აკინძული თვლებითა და სხვა მორთულობით⁴⁸.

როგორც არ უნდა ყოფილიყო სამეფო ნიშნები, ყოველშემთხვევაში მათი მიღება მეფეებს აკისრებდა სამხედრო ვალდებულებას. კანონები კი სახელმწიფოს მართვის დროს ქვეყანას საკუთარი ჰქონდა.

ასეთი დამოკიდებულება ვასალური იყო. „ლაზთა მეფეები, რამდენადმე მაინც ვასალურად იყვნენ რომზე დამოკიდებულნი. ისინი იმპერატორისაგან იღებდნენ სამეფო ნიშნებს, გვირგვინს და სხვ. რომის კეისრებს თავიანთ სამეთვალყუროდ მიაჩნდათ ეგრისიდან ჩრდილო კავკასიაში გარდამავალი გზები და ისინი ლაზებს აკისრებდნენ ამ გზების დაცვას ჰუნთა და ალანთა შემოსევისაგან⁴⁹.

ასეთი ვითარება იყო არიანეს შემდეგი. არიანეს დროსაც რომაელების ბატონობა არ ყოფილა შემდგომ საუკუნეებზე უფრო მკაცრი ფორმით მოცემული. ჩვენ უფრო გვიანი ხანის წყაროები მოგვეპოვება არიანესდროინდელი ამბების გასარკვევად, მაგრამ ეს წყაროები ხშირად უფრო ადრინდელ ამბებს გადმოგვცემენ ხოლმე.

ს. ჯ ა ნ ა შ ი ა ს აზრით, ლაზები რომაელთა ქვეშევრდომები არიან, ხარკს არ იხდიან და საერთოდ მათ არ ემორჩილებიან. მათ აწევთ მხოლოდ ერთადერთი, სამხედრო მოვალეობა. „ლაზების მეფე კეისრის ვასალია, რომელსაც თავისი სიუზერენის წინაშე მხოლოდ სამხედრო სამსახური აწევს მოვალეობად⁵⁰ არიანეს შემდეგ საქართველოში არიანესდროინდელი მეფეების ვასალობა რომის კეისრის წინაშე სისტემატად გადაქცეულა და აქ ვასალებს ვასალები გასჩენიათ. ლაზები. დას. საქართველოს გაერთიანების დროს ხომ იქვემდებარებდნენ სხვა ხალხებს. აბასგები ძველითგანვე ლაზე-

ბის ქვეშევრდომნი იყვნენ (Proc. Goth VIII,) ასევე აფსილებიც (Goth. VIII, 2), მისიმიანები (Agath. III, 15). ლაზების ქვეშევრდომი იყო სკუმიაც სვანეთთან ერთად. სვანები თეოდოსის დროიდან ლაზებს ექვემდებარებოდნენ, ეს ურთიერთობა 388-395 წლებში დამყარდა (მენანდრე, ფრ. II; პროკოპი BG VIII, 2, 46 და სხვ.)

⁴⁸ Agath. III, 15; გეორგიკა, III, გვ. 84-85.

⁴⁹ საქართველოს ისტორია, 1956, გვ. 90. ცხადია, რომ უპირატესად სამხედრო მიზნების არსებობა არ გამორიცხავს რომის სავაჭრო თუ სხვა ინტერესებს ლაზიკის მიმართ.

!

⁵⁰ ს. ჯ ა ნ ა შ ი ა, ეგრისის სამეფოს წარმოშობა: შრომები, II. 1952, გვ. 317-8.

2I

„ამ ტომთა მფლობელების მთავარი მოვალეობა ეგრისის მეფის წინამე სამხედრო სამსახურში მდგომარეობდა. ყველა დასახელებული ტომი ეგრისის იმ ჩრდილოეთით საზღვარზე მოსახლეობდა, რომლის დაცვაც შეადგენდა თვით ეგრისის მეფის ძირითადსა და ერთადერთ მოვალეობას კონსტანტინეპოლის იმპერატორის წინაშე“⁵¹.

ყურადღება უნდა მიექცეს ერთ ფაქტს არიანე ლაზების სამხრეთით მცხოვრებთა მეფეების რომის მიერ დანიშვნის შესახებ არაფერს ამბობს. დანიშნული მეფეები ჰყავთ ლაზებს, აფსილებს, აბასკებს, სანიგებს, ჯიქებს ხოლო სამხრეთით: კოლხების მეფეს საერთოდ არ ასახელებს; სანები უმეფონი და რომაელებისადმი ურჩნი არიანო; ჰენიოხების და მაპრონების მეფის, ანქიალეს და მოკიდებულების შესახებ რომთან არაფერს ამბობს. აფსაროსამდე მოდის ასეთი მეფეების გამგებლობაში შემავალი ტერიტორია. აფსაროსიდან მოყოლებული კი ლაზები ცხოვრობდნენ და მათ მეფეს მალასას ადრიანესაგან ჰქონდა სამეფო ნიშნები ბოძებული. აფსაროსის სამხრეთით ტრაპიზონამდე რომაელებს მოეპოვებოდათ დასაყრდენი პუნქტები და არიანე ამ პუნქტებში ჩერდებოდა კიდევ: ტრაპეზუნტში, ჰისოსში, ათენში, მაგრამ ეტყობა, აქ მეფეების დახარკვასა და სამეფო ნიშნების ბოძების წყალობით სამხედრო ვასალად გახდომას რომაელთათვის არც თუ ისე გადამწყვეტი მნიშვნელობა ჰქონდა და ამიტომ აქაურ მეფეებს თავს ანებებდნენ. ალბათ ალანები და ჰუნები (რომელთაგან პროვინციის დაცვის საქმის ხელმძღვანელობა ლეგატს არიანეს ჰქონდა დავალებული) უფრო ჩრდილოეთით გადმოდიოდნენ აფსაროსის ზემოთ და ამ სანაპიროს დაცვისათვის რომაელებს გამოყენებული ჰყავდათ ლაზები, აფსილები, აბასკები, სანიგები, ჯიქები და მათ მეფესთან დებდნენ სამხედრო ხელმეკრუ-

ლებას. მართლაც, კავკასიის ალანები ხომ კლუხორის გადასასვლელთან ცხოვრობდნენ ახლანდელი აფხაზეთის ჩრდილო ნაწილში კავკასიონის მთების გასწვრივ, ეტყობა ესენი ჩრდილოეთით უფრო მოდიოდნენ, ვიდრე სამხრეთით (ე. ი. პონ-ოს აღმოსავლეთ სანაპიროს ესხმოდნენ თავს და არა სამხრეთ-აღმოსავლეთს).

⁵¹ ს. ჯ ა ნ ა შ ი ა, შრომები, ტ. II, 1952, გვ. 318-19.

ამ ფონზე სრულიად განსაკუთრებული ადგილი უჭირავთ არიანესთან მიდრიტებს. ამათი სამკვიდრებელი გამოყოფილა რომაელების სამეთვალყურეო ადგილებიდან. ანონიმიც იხსენიებს მიდრიტებს (XLII, 10). არიანე მეთვრამეტე თავში ამბობს: „მაკრონებისა და ჰენიოხების გვერდით მიდრიტებია, ესენი ფარსმანის, ქვეშევრდომნი არიან“.

ეს ცნობა უაღრესად მნიშვნელოვანია იბერიის მეფის უფლების გავრცელების თვალსაზრისით დას. საქართველოს ტერიტორიის მიმართ.

აქ ლაპარაკია იბერიის მეფეზე, ფარსმან II-ზე, რომლის შესახებ დიონ კასიუსი მოგვითხრობს⁵².

იბერიის ძლიერებისა და აყვავების ხანში, III ს-ში ძვ. წ. ა. ქართლის მმართველებმა თავისი ძალაუფლება მეტად დიდ ტერიტორიაზე გაავრცელეს.⁵³ ამის შესახებ სხვა ცნობათა შორის ლეონტი მროველის ცნობაც ლაპარაკობს. ქართლის ტერიტორიის განხილვის დროს ლეონტის ეგრისის შესახებაც აქვს ლაპარაკი: „ქუჯი იყო ერისთავი ეგრისისა“⁵⁴. ქუჯი ერთ-ერთი იმათგანი იყო, რომელთაც ჩვენ კოლხეთის მეფეებად ვვარაუდობთ⁵⁵.

უკვე ძვ. წ. ა. III საუკუნიდან ეგრისი (კოლხეთის სამეფო). მოექცა იბერიის პოლიტიკური გავლენის ქვეშ. კოლხთა უმაღლესი ადმინისტრაციის წარმომადგენელმა, რომლის სატახტო ქალაქი იყო ციხე-გოჯი, მეფე ფარნავაზი „უფლად“ აღიარა, ხოლო თავისი თავი - მის „მონად“⁵⁶.

II ს. ძვ. აღ. იბერიის სამეფო სუსტდება და კარგავს ბევრ მხარეს. ახ. წ. ა. I და II საუკუნეებში კი იბერია ისევ ძლიერდება იბერიის პოლიტიკური ერთეული ისევ აღდგება თავის უფლებებში და იბრუნებს ძველ ოლქებს. ახლა მიუხედავად რომის და სპარსეთის მხრივ შეზღუდვისა, იბერია ისევ ძლიერი პოლიტიკური ერთეულია.

იბერიის ამ სიძლიერეზე მიუთითებს არიანეს ცნობა: „მიდ-
რიტები ფარსმანის ქვეშევრდომნი არიან (თ. 11), ეტყობა იბერიას
ამ დროს თავისი ხელი ზღვის სანაპირომდე გაუწვდენია და რომაე-

⁵² Dio Cassius, Historia Romana, LVIII, 86. იხ. გ. წერეთელი,
არმაზის ბილინგვა, „ენიმკის მოამბე“, ტ. 13, თბ., 1942, გვ. 33.

⁵³ გ. მელიქიშვილი, დას. შრომა, გვ. 142,

⁵⁴ ქართლის ცხოვრება, ტ. I, თბ., 1955, ს. ყაუხჩიშვილის
გამოცემა; გვ. 24, 23.

⁵⁵ მელიქიშვილი, დას. შრომა, გვ. 145.

⁵⁶ საქ. ისტორია, თბ., 1956, გვ. 6.

ლებისათვის მეტოქეობა გაუწევია დასავლეთ საქართველოს ერთი
მხარის დაქვემდებარების საკითხში⁵⁷

რუკისათვის

ფლავიუს არიანეს „პერიპლუსი“ წარმოადგენს შავი ზღვის
სანაპიროების დეტალურ აღწერას. თითქმის მთელი თხზულება
შედგება გეოგრაფიული ობიექტების ჩამოთვლისაგან ამ ობიექტთა
შორის მანძილების გამოანგარიშებით. მხოლოდ რამდენიმე ადგი-
ლას ღალატობს ავტორი ამ პრინციპს და ჩაურთავს ძველსა თუ
მის თანამედროვე ცნობებს ტომთა და ადგილთა შესახებ, ზოგჯერ
ფრიად ყურადსაღებს და საინტერესოს, ზოგჯერ კი სრულიად
ზედმეტსა და უმნიშვნელოს (ასეთია, მაგალითად, ოცდამეოთხე
თავში გრძელი თხრობა კუნძულ ლეკვზე აქილევსისა და პატროკ-
ლეს მიერ მოგზაურთა წინაშე სიზმარში გამოცხადების შესახებ).

თხზულების მკითხველს ექმნება მეტად მკაფიო წარმოდგენა
შავი ზღვის სანაპიროებზე არსებული დასახლებული ადგილების,
მდინარეების და აღმ. სანაპიროზე მოსახლე ტომების შესახებ.

რუკის შედგენამ ერთხელ კიდევ ცხადყო, რომ არიანე თავი-
სი აღწერილობის დროს მიყვება ზღვის სანაპირო ხაზს, თითქმის
არსად არ იყურება ქვეყნის სიღრმეში. ამ მხრივ გამონაკლისს წარ-
მოადგენს კოლხეთის მიდამოების მიმართ მხოლოდ სანების-ჭანე-
ბის და მათი ქვეყნის: თიანიკე-ჭანეთის და აბასკების მოხსენება,

ეს ტომები ნაპირს დაცილებულნი იყვნენ და მთიანეთში ცხოვრობდნენ. კავკასიონის მწვერვალს კი, სტრობილს, იმიტომ ასახელებს, რომ მისივე თქმით, ეს მწვერვალი ჩანს კოდორიდან სოხუმამდე მოგზაურობის დროს.

არიანეს მიერ მოცემული მანძილები, ხშირად მეტად ჭეშმარიტი, პედანტური სიზუსტით არ გამოირჩევა და შემთხვევათა

⁵⁷ ამ საკითხისათვის შეიძლება საინტერესო აღმოჩნდეს კონსტანტინე პორფიროგენეტის ცნობა, რომლის მიხედვით იბერიაში შედიოდა არტანუჯი და მისი მიმდგომი მხარეები (გეორგიკა, IV, 2, გვ. 274-287). კონსტანტინე ხომ მეათე საუკუნის ამბებს არ გადმოგვცემს, არამედ უფრო ადრინდელს. არიანეს მიხედვით ძიდრიტები სწორედ არტანუჯის ჩრდილოეთით ბინადრობდნენ. თითქოს აქ საქმე გვაქვს იბერიის გამაერთიანებელი ტენდენციის (რასაკვირველია მეტად მკრთალ) ჩანასახთან.

24

დიდ უმეტესობაში მიახლოებით რიცხვებს გვთავაზობს. ეს შეუიარაღებელი თვალისათვისაც ჩანს ჯერ ერთი იქიდან, რომ სულ დამრგვალებული რიცხვებია „პერიპლუსში“ მოცემული. შემდეგ, ერთი და იგივე რიცხვი ხშირად მეორდება, მაგ. ავტორის განსაკუთრებული სიყვარულით სარგებლობს მანძილი „90 სტადიონი“, ასევე კარგადაა განწყობილი 150, 180 სტადიონის მიმართ, ამათ გარდა უმეტესად გვხვდება 30 და 60 სტადიონი.

სტადიონთა ერთი და იგივე რაოდენობა მეორდება მიყოლებით რამდენიმე პუნქტის მიმართ: მაგ ბათისიდან აკინასამდე 90 სტადიონია, აქედან ისისამდე - 90, ისისიდან მოგროსამდე - 90 და ასე შემდეგ ქობოსამდე სულ 90 სტადიონია დასახელებული ცნობილია, რომ ასე სიმეტრიულად განლაგებული მდინარეები თუ სხვა ობიექტები ბუნებაში არ არსებობს. ასე რომ პუნქტების მიგნებისას ორი-სამი და ზოგჯერ მეტი კილომეტრის სხვაობის დაშვება არიანეს მანძილების მიმართ ჩვეულებრივ ამბად უნდა იქცეს რუკის შემდგენელისათვის.

რუკის შედგენის დროს საჭირო გახდა არიანეს ამ თავისებურებათა გათვალისწინება, აგრეთვე სანაპირო ხაზის მიხვეულ-მოხვეულობისათვის ანგარიშის გაწევა. დიდი სხვაობის დაშვება მანძილებში მაინც არ შეიქნა საჭირო (მხოლოდ 1 – 3 მ-დე) არიანეს სტადიონები კოლხეთისა და თურქეთის მიმართაც მრავლისაგან უმრავლესს შემთხვევაში რუკის შექმნის საშუალებას იძლევა, მაგრამ II ნაწილში (სამხრეთ სანაპიროზე) ზოგი პუნქტი გამოტოვებულ იქნა. მათი შეტანა რუკაზე არ მოხერხდა, რადგან ირღვეოდა რუკის მთელი აღნაგ-

ბა, ობიექტებს მორის მანძილები იცვლებოდა და ცნობილ ადგილთა მდებარეობა ისე გადაინაცვლებდა, რომ რუკა საერთოდ აღარ გამოდიოდა.

ასე მაგალითად, ვერ მოთავსდა ბითვინიაში კალპეს ნავსადგური, რადგან არიანეს მიხედვით მდინარე ფსილისიდან კალპემდე 210 სტადიონია, ე. ი. დაახლოვებით 37 კილომეტრი, ეს თითქმის ცნობილ მდინარე სანგარიოსამდე (საკარია) მოდიოდა და შემდეგი ანგარიში ირღვეოდა. ამას გარდა, რუკაზე ვეღარ თავსდებოდა არიანესაგან მოცემული სამი პუნქტი სანგარიოსამდე კ. აპოლონია, მდ. როე და ადგილი ქელე ამიტომ საჭირო გახდა კალეს გამოტოვება.

ასევე გამორჩენილია რუკაზე: კალეტი - ბითვინიის ნავსადგური, ტინდარიდი ბითვინიაში სანდარაკე, კრენიდესი, ფსილა (იქვე), ეგინეტე (პიფლაგონიაში), ჰერაკლეიონი - ანკონის აღმოსავლეთი

კუნძული, არეტიადე კერასუნტის აღმოსავლეთით. დანარჩენი ყველა პუნქტია მოთავსებული რუკაზე, რომლებიც კი არიანეს მოხსენებული აქვს ბიზანტიონიდან პანტიკაპეამდე.

ჩრდილო და დასავლეთ სანაპიროზე მანძილების გამოანგაშება აღარ მოხერხდა. არიანე აქ დიდ ლაფსუსებს უშვებს და შრომის მიზანს არ წარმოადგენდა ამ ლაფსუსთა მიზეზების კვლევა. აქ მხოლოდ ყოვლად ცნობილი ადგილები აღინიშნა გამოანგარიშების გარეშე, გამოტოვებულ იქნა: კაძეკა, სკვითოტავრების ნავსადგური, ლამპადი ტავრიდისა, სიმბოლონი, კარკინიტიდი, კალოსი, ტამირაკე, მიონი, ისტრიელების ნავსადგური, ისიაკების ნავსადგური, ისტრია, ტეტრასიადი, ბიძონე, კიანეს კუნძულები, დაფნე.

არიანე, რასაკვირველია, ზოგჯერ დიდ სხვაობასაც უშვებს რეალურად არსებულ მანძილებთან შედარებით, ასეთ შემთხვევებში საჭიროა პუნქტის ისტორიის მოშველიება და სხვა პუნქტთა მდებარეობისათვის ანგარიშის გაწევა. მაგ. იაზონის კონცხი სამხრეთ სანაპიროზე დაახლოებით 15 კილომეტრის (თუ მეტის არა) სხვაობას იძლევა არიანეს მანძილთან შედარებით, მაგრამ ქ. პოლემონიონის (ახლანდელ ბალამანი) შემდეგ (ეს უკანასკნელი პუნქტი კი არიანეს მონაცემების მიხედვით ზუსტად მოთავსდა თავის ადგილას), მართლაც არის კონცხი, რომელსაც დღესაც იაზონი ეწოდება, ამიტომ აქ არიანეს იაზონის კონცხი აღინიშნა, მითუმეტეს, რომ ამ კონცხიდან შესაძლებელი გახდა შემდგომი პუნქტების გამოანგარიშება--მიგნება).

ყურადღებას იპყრობს ობიექტების სახელები თურქეთის ტერი-

ტორიაზე; აქ სახელწოდებათა უმრავლესობა დღეს ემთხვევა ანტიკურ სახელწოდებებს, მაგ. არქაბისი - არხავე, ასკუროსი - ასკოროსი, რიძიოსი - რიზე, კალოსპოტამოს - კალოპოტამოს - დერე, ოფისი - ოფი, ჰიერონი - იეროსი, ტრიპოლისი - ტირებოლუ, მეფირიონი - ზეფრე, კერასუნტი - გირესუნტი, იაზონი-იაზონი, პოლემონიონი - ბალანანი, ფადისანე - ფატსა, ოინოე-უნე, თერმოდონტი - თერმე-სუ, კარუსა - გერზე, სინოპე-სინოპი, კინოლისი- კინოგლუ, კარამბისი- კერემბე, ამასტრისი - იმასრა, ჰერაკლია - ერეგლი, რება-ირივა.

ხან კი დღევანდელ სახელწოდებაში მოცემულია უბრალოდ. თარგმანი ძველი სახელისა; მაგ., კონცხი „ლეპტე“ ბერძნულად ნიშნავს ვიწროს, თხელ კონცხს ახლანდელი „ინჯე-ბურუნი“ (თურქული) ქართულად არის „თხელი, ვიწრო კონცხი“.

26

არიანეს დას. საქართველოს მიწაწყლის სანაპირო ზოლი თავისი ფეხით შემოუვლია ბიზანტიონიდან დიოსკურიამდე. დიოსრიის შემდეგ კი ბოსფორამდე ლიტერატურულ წყაროებსა დასხვების მონაყოლს ეყრდნობა, ამიტომ ჩრდილო - აღმოსავლეთ სანაპიროს ადგილთა დადგენა არიანეს მიხედვით მეტად ჭირს. აქ საჭიროა ანტიკური და ახალი რუკების მონაცემებზე დაყრდნობა..

რუკის შედგენამ ცხადყო, რომ არიანეს სტადიონში 180 მეტრი იგულისხმება, ე. ი. კილომეტრში დაახლოვებით 5,5 სტადიონია; 90 სტადიონი უდრის 17 კილომეტრს!

გარდა საბჭოთა თუ უცხოელი მეცნიერების სპეციალური. ნაშრომების (მათ შორის Pauly – Wissowa -ს Real- Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft-ში მოცემული სტატიების), გათვალისწინებისა, საჭირო შეიქნა შემდეგი რუკების გამოყენება:

1. В. Я п у н с к и й, Историческая география, М. 1955 г. ახლავს რუკა Pontus Euxinus, 1590, карта Черного моря и Причерноморья из Исторического атласа Ортелиа.
2. Atlas antiques, двенадцать карт для изучения древней истории, составленные Генрихом Кипертом, Берлин.
3. Julius Perthes, atlas antiques, Leipz. 1924.
4. Atlas classique de géographie, seconde édition, par K. Bruc, Paris, 1838.
5. Atlas géographique des quatre parties du Monde, par Guillaume de lisle et. Phil. Buache. 1879, N 27 და შემდ.
6. Carte generale de l'Asie – Mineure, de l'Arménie, de la syrie, de la Me-

sopotamie, du Caucaze, Paris, 1839.

7. Castori Romanorum cosmographi tabula quae dicitur Peutingeriana. Recognovit Conrad Miller, 1887.

8. Реклю, Земля и люди. Atlas ДНУ, т. III, 1881 Карта европейской Турции, Сербии, Черногории, королевства Эллины, масштаб 1:2520000

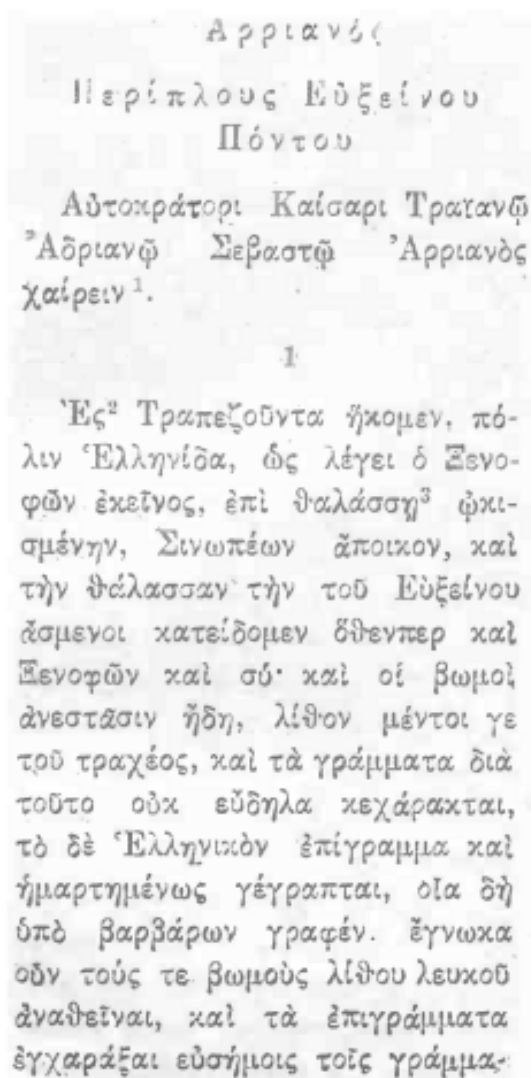
9. Топографическая карта, изд. Главного управл. Гос. съемки и картографии, НКВД СССР, 1937, К - 37 - XVIII; К - 37 - XI: К- 37 - XXIV.

10. Морской атлас, изд. Главного штаба военно морских сил, вооружённых сил СССР. Черное и Азовское моря, лист. 37, ოც-კილომეტრიანი, 1953.

___27___

11. Geographi Graeci Minores, Tabulae in geographos Graecos minors a C. Mullero, pars prima, Parisiis, ed. Didot, 1855.

ავტორს სასიამოვნო მოვალეობად მიაჩნია მადლობა მოახსენოს უნივერსიტეტის გეოგრაფ-კარტოგრაფს, ალექსანდრე ვალერიანის-ძე სანაძეს, რომელიც იჩენდა დიდ გულმოდგინეობას და საქმისადმი ნამდვილ სიყვარულს ამ რუკის გაფორმების დროს.

არიანე
მოგზაურობა შავი
ზღვის გარშემო

თვითმპყრობელ კეისარს ტრაიანე
ადრიანე ავგუსტეს არიანე უსურვებს
კარგად ყოფნას.

1

მოვედით ტრაპეზუნტში¹, როგორც ცნობილი ქსენოფონტი² ამბობს, ზღვისპირას მდებარე ელინურ ქალაქში, სინო-პელთა ახალშენში, და სიამოვნებით შევეყურებდით ევქსინის ზღვას სწორედ იმ ადგილიდან, საიდანაც [ათვალიერებდ ამას] ქსენოფონტი და შენც. ახლა აქ სამსხვერპლოება აღმართული, მაგრამ ხორკლიანი ქვისაგან და, ამიტომ, ასოები ვერაა ნათლად ამოკვეთილი, ხოლო ბერძნული, წარწერა შეცდომითაც კია შედგენილი, რადგან ბარბაროსების მიერაა დაწერილი. ამიტომ, მე გადავწყვიტე თეთრი ქვის სამსხვერპლოები დამედგა და წარწარები ამომეჭრა ნათელი ასოებით.

¹ არიანეს „პერიპლუსი“ ერთადერთი ხელნაწერითაა ჩვენამდე მოღწეული (Palat. 398). მისი საუკეთესო გამოცემა Rud. Herscher-ს ეკუთვნის: (Arriani Scripta minora, ed. Rud. Herscher, iterum recognovit. Edenta curavit Alfredus Eberhard, aedibus Teubneri, 1885) in ამ გამოცემის მიხედვითაა მოტანილი აქ ბერძნული „პერიპლუსი“, სქოლიოებში მოცემულია A. Roos-ისა და K. Muller-ის კითხვა-სხვაობანიც.

² Muller: K. Muller-ი, -ის ნაცვლად თითქმის ყველგან ხმარობს **εἰς** -ს.

³ Muller: **θαλάττη**. მიღწერა ყველგან გვხვდება **θάλαττα**.

σιν. ὁ μὲν γὰρ ἀνδριᾶς ἕστηκεν
ὁ σὸς τὸ σχῆμα ἐπιτηδεύας⁴ ἀπο-
δείκνυσιν γὰρ τὴν θάλασσαν, τὴν
δὲ ἐργασίαν οὔτε ὁμοίως σοι οὔτε
ἄλλως καλλός· ὥστε πέμψον ἀνδρι-
άντα ἄξιον ἐπονομάζεσθαι· σὸν ἐν
τῷ αὐτῷ τοῦτῳ σχήματι τὸ γὰρ
χωρίον ἐπιτηδεύεσθαι ἐς μνήμην
αἰώνιον.

2
Πεποιήται δὲ καὶ ὁ νεὼς λίθου
τετραγώνου οὐ φάσλως· ἀλλὰ τὸ
τοῦ Ἑρμοῦ ἄγαλμα οὔτε νεὼς ἄξιόν
ἐστίν οὔτε αὐτοῦ τοῦ χωρίου. εἰ
δὲ σοι δοκεῖ, πέμψον μοι πεντά-
πουν μάλιστα Ἑρμοῦ ἄγαλμα·
τηλικούτων γὰρ μοι δοκεῖ ἔσεσθαι
ὥς γε πρὸς τὸν νεὼν σύμμετρον.
καὶ ἄλλο τοῦ Φιλησίου τετράπουν·
οὐ γὰρ ἀπὸ τρόπου δοκεῖ μοι
σύννηος καὶ σύμφωμος ἔσεσθαι·
τῷ προπύλῳ. καὶ ὁ μὲν τις τῷ
Ἑρμῇ, ὁ δὲ τῷ Φιλησίῳ, ὁ δὲ
ἀμφοῖν θύσει παριών. χαρισῶνται
δὲ καὶ οὗτοι καὶ εἰνοὶ τῷ τε Ἑρμῇ
καὶ τῷ Φιλησίῳ· τῷ μὲν Ἑρμῇ,
ὅτι τὸν ἔγγονον αὐτοῦ τιμῶσιν,
τῷ δὲ Φιλησίῳ, ὅτι τὸν αὐτοῦ
προπύλῳ. ὥς ἔγωγε καὶ ἐβου-
θύτησα ἐνταῦθα, οὐχ ὥσπερ ὁ
Ξενοφῶν ἔχεινος⁵ ἐν Κάλπῃς λι-

გადაწყვეტილ თეთრი ქვის სამსხვერპ-
ლოები დამედგა და წარწერები ამო-
მეჭრა ნათელი ასოებით. შენი ქან-
დაკება დგას აქ, მდგომიარობა მისი
მოხერხებულია-იგი ზღვას უთითებს.
ქანდაკება არაა შენი მსგავსი და არც
სხვაგვარი კარგი. ამიტომ გამოგზავ-
ნე ასეთივე მდგომიარობის მქონე, შენი
სახელის დარქმევის ღირსი ქანდაკება,
რადგან საჭიროა ეს ადგილი უკვდავ-
ყოფილ იქნეს.

2

ხოლო აქვე აშენებულია ოთხკუთხა
ქვებით ტაძარიც. არააცუდი, მაგრამ
ჰერმესის ქანდაკება არ შეეფერება არც
ტაძარს, არც ამ ადგილსა ამიტომ,
თუ გსურს, გამოგიგზავნე ჰერმესის
სრული ხუთფუტიანი ქანდაკება. ასე-
თი სიდიდე, ვგონებ, ტაძრის თანაზო-
მიერი იქნება. და მერე ქანდაკებაც
გამომიგზავნე-ფილესიოსისა³, ოთხფუ-
ტიანი, რადგან, ვფიქრობ, არ არის ური-
გო, რომ შვილისშვილი პაპის თანამე-
ტაძრე და თანამესამსხვერპლე იყოს.
ერთი მოვა და ჰერმესს შესწირავს
მსხვერპლს, მეორე-ფილესიოსს, მესა-
მე კი-ორივეს. ეს ადამიანები მოიგებ-
ენ ჰერმესისა და ფილესიოსის გულს:
ჰერმესისა იმიტომ, რომ მის შვილისშვი-
ლს სცემენ პატივს, ხოლო ფილესიოსის-
სა იმიტომ, რომ მის პაპას სცემენ პატივს.

⁴ Roos-ის და Muller-ის გამოცემებში გვაქვს:

⁵ ἔχεινος გამოტოვებულია Mueller-თან.

τῷ μὲν σχήματι ἡδέως.

μένι ἢφ' ἀμάξης βοῦν λαβῶν δι' ἀπορίαν ἱερείων, ἀλλὰ τῶν Τραπεζούντων ἀντὶν παρασκευασάντων ἱερεῖον οὐκ ἀγεννές. καὶ ἐσπλαγγνευσάμεθα αὐτόφθι καὶ τοῖς σπλάγχνοις ἐπεσπείσαμεν. ὅτε δὲ πρώτῳ τὰγαθὰ ἡνυχόμεθα, οὐ λαμβάνομεν σε τὸν τε τρόπον τὸν ἡμέτερον οὐκ ἀγνοοῦντα καὶ σαυτῷ συνειδὸτα ὅτι ἄξιός ἐστις ἵπέρ σου πάντες ἂν εὐξαίντο τὰγαθὰ καὶ ὅσοι ἡμῶν ἔλαττον ὑπὸ σοῦ εὐπεπόνθισιν.

3

Ἐκ Τραπεζούντος δὲ ὁρμηθέντες τῇ μὲν πρώτῃ ἐς Ἰσσοῦ λιμένα κατήραμεν καὶ τοὺς πεζοὺς τοὺς ταύτῃ ἐγυμνάσαμεν. ἡ γὰρ τάξις αὕτη, ὡς οἶσθα, πεζῶν ἐστίν καὶ ἱππέας εἴκοσιν ἐς διακονίαν ἔχει⁶. ἀλλὰ καὶ τούτους τὰς λόγχας ἀκοντίσαι ἐδέησεν.

Ἐνθὲνδε ἐπλέομεν, τὰ μὲν πρώτα ταῖς αὖραις ταῖς ἐκ τῶν ποταμῶν πνεούσαις ἔωθεν καὶ ἅμα ταῖς κώπαις διαχρῶμενοι. ψυχραὶ μὲν γὰρ ἦσαν αἱ αὖραι, ὡς λέγει

ფილესიოსისას იმით, რომ მის პაპას სცემენ პატივს. აქ მე თვით შევწირე მსხვერპლად ხარი, მაგრამ ქსენოფონტის მსგავსად კი არა, კალპეს ნავსადგურში რომ ურმის ხარი გამოიყვანა სამსხვერპლო ცხოველთა ნაკლებულობის გამო⁴, არამედ თვით ტრაპეზუნტილებმა შეარჩიეს საუკეთესო ჯიმის მსხვერპლი. ჩვენ იქ მისი შიგნეული გამოვალაგეთ და მსხვერპლშეწირმა შევასრულეთ. თუ ვის ვუსურვეთ პირველად ყოველი სიკეთე არ დავმაღავთ, რადგან შენ იცნობ ჩვენს განწყობას და იცი, ღირსი ხარ, რომ შენს კეთილდღეობაზე ღოცულობდნენ ისინიც კი, რომელთაც ჩვენზე უფრო ნაკლები სიკეთე მიუღიათ შენგან.

3

ტრაპეზუნტიდან რომ წამოვედით, პირველ დღეს მოვედით ნავსადგურ ჰისოსში⁵. იქ დავათვალიერეთ ქვეითა ჯარი. იქაური რაზმი, როგორც იცი, ქვეითებისაგან შედგება და დამხმარედ ჰყავს ოცი ცხენოსანი, მაგრამ მათაც დასჭირდათ ლახვარის სროლა.

აქედან გავცურეთ ქარის შემწეობით, მდინარეებიდან რომ უბერავდა და ამასთანავე, ნიჩბებსაც ვხმარობდით. ცივი იყო ქარი, როგორც ჰომეროსი ამბობს⁶, ხოლო არ იყო საკმარისად ძლი-

⁶ Roos და Muller: ἱππέας εἴκοσιν ὅσον εἰς διακονίαν ἔχει.

καὶ Ὅμηρος, οὐχ ἱκαναὶ δὲ τοῖς
 παχυναστεῖν βουλομένοις. εἴτα
 γαλήνη ἐπέλαβεν, ὥστε τῇ εἰρεσίᾳ⁷
 μόνῃ ἐχρώμεθα. ἔπειτα δὲ ἄφνω
 νεφέλη ἐπαναστάσα ἐξερράγη κατ'
 εὐρον μάλιστα, καὶ ἐπήνεγκεν⁸
 πνεῦμα ἐξάϊσιον καὶ τοῦτο ἀκρι-
 βῶς ἐναντίον, ὅπερ καὶ μόνον
 ἀπώλεσεν ἡμᾶς⁹. κοίλῃν μὲν γὰρ
 οἷ δλίγου τὴν θάλασσαν ἐποίη-
 σεν, ὥς μὴ κατὰ τὰς κώπας μόν-
 ον ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τὰς παρεξει-
 ρεσίας ἐπεισρεῖν¹⁰ ἡμῖν ἐκατέρωθεν
 ἀφθόγως τοῦ ὕδατος, τοῦτο δὲ
 τὸ τραγικόν,

„Καὶ τὴν μὲν ἐξήντλοῦμεν,
 ἣ δ' ἐπεισρέει“.

ἀλλ' οὐ πλάγιόν γε τὴν τὸ κ. ὑδῶ-
 νιον. ταύτῃ καὶ ἡγύτομεν μάλιστα¹¹
 καὶ χαλεπῶς τῇ εἰρεσίᾳ, καὶ
 μέντοι πολλὰ παθόντες ἦχομεν
 ἐς τὰς Ἀθήνας.

4

Ἔστιν γάρ τοι καὶ ἐν Πόντῳ
 τῷ Εὐξείνῳ χωρίον οὕτω καλοῦ-

ბობს⁶, ხოლო არ იყო საკმარისად ძლი-
 ერი იმათთვის, რომლებიც სწრაფ ცუ-
 რვას მოისურვებდნენ. შემდეგ ზღვა ისე
 დაწყნარდა, რომ ჩვენ მხოლოდ ნიჩბე-
 ბის მოსმით მივცურავდით, მაგრამ, უეც-
 რად, ღრუბელი ქარიშხლად მოზვავდა
 აღმოსავლეთისაკენ უფრო მეტად და
 მოიტანა თან უჩვეულო ქარი, სწორედ
 ჩვენი საწინააღმდეგოც ცოტადა დააკლდა
 და დავიღუპებოდით. მოკლე ხანში ზღვა
 ისე ააღელვა [ქარმა], რომ არა მხოლოდ
 სანიჩბეებზე, არამედ კიჩოებზეც კი
 წყალი უხვად შემოიჭრა ჩვენთან ორივე
 მხრივ, ეს გავდა ტრაგიკოსის [აღწერილს]
 რამდენსაც ვხაპავდით წყალს,
 იმდენივე მოედინებოდა”⁷.

მაგრამ გარდიგარდმო ტალღები არა
 ყოფილა. ამის გამო, თუმცა ძნელად და
 გაჭირვებით ვუსვამდით ნიჩბებს, მაინც,
 ბოლოს, დიდი [შრომის] გადატანის შემ-
 დეგ მივედით ათენში⁸.

4

ევქსინის ზღვის ნაპირზე არის ასეთად
 [ე.ი. ათენად] წოდებული ადგილი და
 იქვეა ათენას ბერძნული ტაძარი რომლი-
 საგანაც, როგორც ვფიქრობ, ამ ადგილმა

⁷ Muller: ὥστε καὶ ἡμεῖς, τῇ εἰρεσίᾳ μόνῃ ἐχρώμεθα.

⁸ Muller: ἐπήνεγκε.

⁹ Roos: ὅπερ καὶ μόνον ὤνησεν ἡμᾶς; Muller: ὅπερ καὶ μόνον

[οὐκ] ὤλεσεν ἡμᾶς.

¹⁰ Muller: ἐπεισρεῖν.

¹¹ Roos და Muller: μάλιστα.

μενον, καὶ τι καὶ, Ἀθηναῖς ἱερὸν
 ἔστιν αὐτόν· Ἑλληνικόν, ὅθεν μοι
 δοκεῖ καὶ τὸ ὄνομα εἶναι τοῦτο τῷ
 χωρίῳ. καὶ φρουρίον τι ἔστιν
 ἡμελημένον. ὁ δὲ ὄρμος ἄρα ἔτους
 δέχεται οὐ πολλὰς γαῖας καὶ σκῆ-
 πην ταύταις παρέχειν ἀπὸ νότου
 ἀνέμου καὶ ἀπὸ τοῦ¹² εὐρου. σῶ-
 ζοιτο δ' ἂν καὶ τοῦ βορρᾶ τὰ ὀρ-
 μοῦντα πλοῖα, ἀλλ' οὐ τοῦγε ἀπαρ-
 κτεῖται¹³ οὐδὲ τοῦ θρασίου μὲν
 ἐν τῷ Πόντῳ, σκίρωνος δὲ ἐν τῇ
 Ἑλλάδι καλουμένου ἐς δὲ τὴν
 νύκτα βρονταὶ τε σκληραὶ καὶ
 ἀστραπαὶ κατεῖχον, καὶ πνεῦμα
 οὐ τὸ αὐτὸ ἔτι. ἀλλὰ ἐς νότον
 μεθειστῆκει, καὶ δι' ὀλίγου ἀπὸ
 τοῦ νότου ἐς λίβαν ἀνεῖμον. καὶ
 ταῖς ναυσὶν οὐκέτι ἀσφαλῆς ὁ
 ὄρμος ἦν. οὐκ παντάπασιν ἀγριω-
 θῆναι τὴν θάλασσαν, ὅσας μὲν
 ἐν αὐτὸ τὸ χωρίον αἱ Ἀθηναὶ
 δέχασθαι ἔδυναντο, ταύτας αὐτοῦ
 ἐνεωλκήσαμεν, πλὴν τῆς τριήρους.
 αὕτη γὰρ πέτρα τινὶ ὑφορμῶσα
 ἀσφαλῶς ἐσάλευεν¹⁴.

5

Τὰς δὲ πολλὰς ἐδόκει πέμπειν
 ἐς τοὺς αἰγιαλοὺς τοὺς πλησίον

მიიღო სახელი. არის აქ უყურადღებოდ
 მიტოვებული ციხე-სამაგრე ზაფხულო-
 ბით ამ ნავსაყუდელში შეუძლიათ შემოს-
 ვლა ხომალდებს მცირერიცხოვნად, იგი
 იფარავს მათ სამხრეთის ქარისაგან და
 აღმოსავლეთისაგანაც აქ ხომალდებს
 შეუძლიათ გაეცნენ ზორეას⁹, მაგრამ
 ვერავითარ შემთხვევაში ვერ დაიცავენ
 თავს აპარკტიისაგან¹⁰ და იმ ქარისაგან,
 რომელიც პონტოში იწოდება თრასკიად,
 ხოლო ელადაში-სკირონად. ღამით ყრუ
 ქუხილი და ელვა იყო და ქარი გამოიგ-
 ვალა, შებრუნდა სამხრეთით და მცირე
 ხნის შემდეგ სამხრეთ-დასავლეთისად
 იქცა. ხომალდებისათვის ნავსაყუდელი
 საიმედო აღარ იყო; ამიტომ, ვიდრე ზღვა
 მთელი ძალით აზოხოქრდებოდა, ჩვენ
 ნაპირზე გამოვათრიეთ ხომალდთაგან
 იმდენი, რამდენის დატევაც ათენს შეე-
 ძლო დარჩა ერთი ტრიერი, რომელიც
 კლდეებს შორის მოთავსდა და იქ საი-
 მედოდ დამდგარ ქანაობდა [ტალღები].

5

ხოლო მეტი წილი ხომალდები გაგ-
 ზავნა გადაწყდა უახლოეს ნაპირზე
 ხმელეთზე გამოსატანად. მართლაც
 ისინი გამოტანილ იქნენ და ყველა
 დაუზიანებლად გადარჩა, გარდა ერ-
 თისა, რომელიც ღუზაზე დადგომი-
 სას დროზე ადრე შებრუნდა ალმა-

¹² Roos: αὐτοῦ τοῦ.

¹⁴ Muller: ἐσάλευε.

¹³ Roos: ἀπαρτεῖται.

νεαλκηθησομένας. καὶ ἐνεαλκή-
θησαν ὥστε ἀπαθεῖς διαγενέσθαι
πάντας πλὴν μίαν, ἦντινα ἐν τῷ
ὀριμίζεσθαι πρὸ τοῦ καιροῦ ἐπιστ-
ρέψασαν πλῆγιν ὑπολαβὸν τὸ
κῆμα ἐξήνεγκεν ἐς τὴν ἡρόνα¹⁵
καὶ συνέτριψεν. ἀπεσώθη μέντοι
πάντα, οὐ τὰ ἱστία μόνον καὶ τὰ
σκεύη τὰ ναυτικά καὶ οἱ ἄνθρω-
ποι, ἀλλὰ καὶ οἱ ἡλοῖ, καὶ ὁ κηρὸς
ἀπεξίσθη, ὥς μηδενὸς ἄλλου ἢ
ξύλων θεῖσθαι ναυπηγησίμων ἐς
τὴν κατασκευήν, ὧν παμπόλλη,
ὥς οἶσθα, ἀφθονία ἐστὶν κατὰ
τὸν Πόντον. οὗτος ὁ χειμὼν ἐπὶ
δύο ἡμέρας κατεῖχεν¹⁶, καὶ ἦν
ἀνάγκη μένειν· ἐχρῆν γὰρ ἄρα
μηδὲ τὰς ἐν τῷ Πόντῳ Ἀθήνας
παδαπλεῦσαι ἡμᾶς ὥσπερ τινὰ
ὄρμον ἔρημον καὶ ἀνώνυμον.

6

Ἐνθὲνδε ἄραντες ὑπὸ μὲν τὴν
ἑὴ πλῆγιν τοῦ κλύδωνος ἐπειρώ-
μεθα, προϊούσης δὲ τῆς ἡμέρας
βόρρας ἐπιπνεύσας ὀλίγος κατέ-
στησε τὴν θάλασσαν καὶ διατρεμή-
σαι ἐποίησεν. καὶ ἡλθομεν πρὸ
τῆς μεσημβρίας σταδίους πλείους¹⁷
ἢ πεντακοσίους¹⁸ ἐς Ἀφαρον,

ცერად, [ამიტომ ის] ტალღებმა ასწიეს,
ნაპირზე გამოაგდეს და დაამსხვრიეს
მაგრამ გადარჩა ყველაფერი: არა მარტო
იალქნები და ხომალდის მოწყობილობა,
არამედ ლურსმებიც, და სანთელიც კი
აფხევილ იქნა. ასე რომ ხომალდის
აღსადგენად მხოლოდ ფიცრებიღა იქნება
საჭირო, რაც, როგორც იცი, ჭარბად მო-
იპოვება პონტოს ნაპირებზე. ეს ქარიშხა-
ლი ორ დღეს გრძელდებოდა და ჩვენ
იძულებული ვიყავით [აქ] დაგვეცადა.
მაშასადამე, ჩვენ ვერ გავცილდებოდით
პონტოს ათენსაც კი, როგორც უდაბნო
და უცნობ ნავსაყუდელს.

6

აქედან გავცურეთ და განთიადზე
განვიცადეთ გვერდითი ღელვა. ხოლო
დღისით წამოზრა სუსტმა ბორემ, მცო-
რედ დააწყენარა ზღვა და მოგზაურობი-
სათვის მოსახერხებელი გახდა, ასე რომ
შუადღემდე ჩვენ გავიარეთ ხუთას
სტადიონზე მეტი და მოვედით
ავსაროსში¹¹, სადაც დგას ხუთი
კოჰორტი¹². აქ ხელფასი დავურიგე
ჯარისკაცებს და დავათვალიერე იარაღი,
კედელთ თხრილი, ავადმყოფები და ისიც,
თუ რა მდგომარეობაში იყო პურის მარა-
გის დამზადება. თუ რა აზრის ვიყავი აქ

¹⁵ Muller: ἡρόνα.
¹⁶ Muller: κατεῖχε.

¹⁷ Roos და Muuller: πλείονας.

¹⁸ Roos: πεντήκοντα καὶ δι᾽ ἄκοσίους.

ἵνα περ αἱ πέντε σπεῖραι εἰσιν
ἰδρυμέναι. καὶ τὴν μισθοφορὰν
τῇ στρατιᾷ ἔδωκα καὶ τὰ ὅπλα
εἶδον καὶ τὸ τεῖχος καὶ τὴν τάφρον
καὶ τοὺς κάμνοντας καὶ τοῦ σίτου
τὴν παρασκευὴν τὴν ἐνοῦσαν. ἦν-
τινα δὲ ὑπὲρ αὐτῶν τὴν γνώμην
ἔσχον, ἐν τοῖς Ῥωμαῖκοῖς γράμ-
μασιν γέγραπται.

Ὁ δὲ Ἀφᾶρος τὸ χάριόν λέγου-
σιν ὅτι Ἀψურτος ἐκαλεῖτο πάλαι
ποτέ. ἐνταῦθα γὰρ τὸν Ἀψურτον
ὑπὸ τῆς Μηδείας ἀποθανεῖν, καὶ
τάφος Ἀψύρτου δείκνυται. ἔπειτα
διαφθαρῆναι τὸ ὄνομα ὑπὸ τῶν
περιοίκων βαρβάρων, καθάπερ καὶ
ἄλλα πολλὰ διέφθαρται. ὁπότε
καὶ τὰ Ἰύανα τὰ ἐν τοῖς Καπ-
παδόκαις Θόανα λέγουσιν ὅτι
ὠνομάζετο ἐπὶ Θόαντι. τῷ βα-
σιλεῖ τῶν Τάυρων, ὃς τοὺς ἀμφὶ
Ὀρέστην καὶ Πυλάδην διώκων
ἄχρι τῆσδε τῆς χῶρας ἐλθεῖν
φημίζεταί· ἐνταῦθα νόσῳ ἀποθα-
νεῖν.

7

Ποταμοὺς δὲ παρημέψαμεν ἐν
τῷ παράπλῳ τῷ ἀπὸ Τραπεζοῦν-
τος τὸν τε Ἰσσον, ὅτου ἐπάνυμος
Ἰσσου λιμὴν, ὃς ἀπέχει Τραπε-
ζοῦντος σταδίων ἑγδοήκοντα καὶ
ἑκατόν, καὶ τὸν Ὀφιν, ὃς ἀπέχει
Ἰσσου λιμένος ἑξ ἐνενήκοντα στα-
δίων μάλιστα καὶ ὀρίζει τὴν

ყველაფრის შესახებ, მოგწერე ლათი-
ნურ წერილში.

ამბობენ, რომ ადგილი აფსაროსი
ძველად აფსირტედ¹³ იწოდებოდა. აქ
აფსირტე მედეას მიერ იქნა მოკლული
დი კიდეც აჩვენებენ აფსირტეს საფლავს.
მემდეგ ეს სახელი დამახინჯებულ იქნა
მეზობელი ბარბაროსების მიერ, როგორც
სხვა მრავალია დამახინჯებული: როგორც
ტიანას¹⁴ კაპადოკიაში თურმე წინათ ერქვა
თოანა, ტავრების მეფის თოანტისაგან, რო-
მელიც, ამბობენ, ორესტეს და პილადეს¹⁵
მხლებლებს რომ დაედევნა, ამ ადგილა-
მდე მოვიდა და აქ გარდაიცვალ ავადმ-
ყოფობით.

7

ტრაპეზუნტიდან ნაპირის გასწვრივ
ცურვის დროს ჩვენ გავიარეთ მემდეგი
მდინარეები: ჰისოსი, რომლისაგანაცაა
სახელწოდება ჰისოს ნავსადგურისა;
ნავსადგური ტრაპეზუნტისაგან დაშო-
რებულია ას ოთხმოცი სტადიონით;
ოფისი¹⁶, რომელიც დაშორებულია ჰი-
სოს ნავსადგურს ოთხმოცდაათი სტა-
დიონით და გამოჰყოფს კოლხების
ქვეყანას თიანიკისაგან. მემდეგ მოსდევს
ფსიქნოსად¹⁷ წოდებული მდინარე
რომელიც დაახლოებით ოცდაათი სტა-
დიონით არის დაშორებული (მდინარე)
ოფისს; შემდეგ ოცდაათი სტადიონით
მდინარე ფსიკროსს—მდინარე კალოსი¹⁸.
მდინარე ფსიკროსის მეზობლად არის
მდინარე რიძიოსი¹⁹, ას ოცი სტადიონით
დაშორებული მდინარე კალოსიდან.

Κόλχων χώραν ἀπὸ τῆς Θιαννικῆς. ἔπειτα τὸν Ψυχρὸν καλούμενον ποταμὸν διέχοντα ὅσον τριάκοντα σταδίους ἀπὸ τοῦ Ὀφείους¹⁹. ἔπειτα τὸν Καλὸν ποταμὸν. καὶ οὗτος τριάκοντα διέχει ἀπὸ τοῦ ψυχροῦ. ἐχόμενος δὲ ἐστὶν ὁ Ῥίλιος ποταμός· ἑκατὸν καὶ εἴκοσι σταδίους διέχων ἀπὸ τοῦ Καλοῦ²⁰. καὶ ἀπὸ τούτου τριάκοντα Ἀσκούρος ἄλλος ποταμός· καὶ Ἀθηνῶς τις ἀπὸ τοῦ Ἀσκούρου ἐξήκοντα ἐνθῆνδε ἕς Ἀθῆνας ὀγδοήκοντα καὶ ἑκατὸν. ταῖς δὲ Ἀθῆναις Ζάγαις ποταμός ἐπὶ μάλιστα σταδίους²¹ ἀπ' αὐτῶν διέχων προσκεῖται. ἀπὸ δὲ τῶν Ἀθηνῶν ὀρμηθέντες τὸν Πρύτανιν παρημέψαμεν, ἵνα περ καὶ τὰ Ἀγχιάλου βασιλείᾳ ἐστὶν. καὶ οὗτος ἀπέχει τεσσαράκοντα σταδίους ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν. τοῦ Πρυτάνεως δὲ ἔχεται ὁ Πυξίτης ποταμός· στάδιοι ἐνενήκοντα ἐν μέσῳ ἀμφοῖν. καὶ ἀπὸ τοῦ Πυξίτου ἕς Ἀρχαβιν ἄλλοι ἐνενήκοντα, ἀπὸ δὲ Ἀρχάβιος ἕς Ἀφαρον ἐξήκοντα. ἀπὸ δὲ Ἀφάρου ἄραντες τὸν Ἀκαμψιν παρημέψαμεν νύκτωρ, ἕς²² πεντεκαίδεκα σταδίους ἀπέχοντα τοῦ Ἀφάρου. ὁ δὲ Βαθύς ποταμός ἐβδομήκοντα καὶ πέντε ἀπέχει τούτου, καὶ ὁ Ἀκινάσης ἀπὸ τοῦ

ამისგან ოცდაათი სტადიონის მოშორებითაა მდინარე ასკუროსი²⁰ და ადიენი²¹ ასკუროსიდან - სამოცი სტადიონით. აქედან ათენამდე ას ოთხმოცი სტადიონია. ათენიდან მხოლოდ შვიდი სტადიონის მოშორებით მდინარე ძაგატისი²² მიედინება. ათენიდან წამოსულებმა გავიარეთ მდინარე პრიტანიდი²³, რომელთანაც აშენებულია ანქიალეს²⁴ სასახლე, და ეს მდინარე დაშორებულია ათენიდან ორმოცი სტადიონით. პრიტანიდს ემეზობლება მდინარე პიქსიტე²⁵, მათ შორის მანძილი ოთხმოცდაათი სტადიონია. ასევე პიქსიტიდან არქაბისამდე²⁶ ოთხმოცდაათი სტადიონია. არქაბისიდან აფსაროსამდე - სამოცი სტადიონი აფსაროსიდან გავიარეთ მდინარე აკამფსისი²⁷ ღამით, იგი აფსაროსს დაშორებულია თხუთმეტი სტადიონით. აკამფსისიდან მდინარე ბათისამდე²⁸ სამოცდათხუთმეტი სტადიონია. მდინარე აკინასე²⁹ ბათისიდან ოთხმოცდაათი სტადიონითაა დაშორებული.

აკინასიდან ისისი³⁰-ოთხმოცდაათი სტადიონით. აკამფსისი და ისისი სანაოსნო მდინარეები არიან და მათგან დილაობით ძლიერი ქარი უბერავს.

¹⁹ Roos და Muller: τοῦ Ὀφείως.

²⁰ Roos: ἑκατὸν εἴκοσι στάδια διέχων ἀπὸ τοῦ Καλοῦ.

²¹ Roos: ἑκατὸν εἴκοσι στάδια διέχων ἀπὸ τοῦ Καλοῦ.

²² Muller: στάδια.

Βαθὺς ἐγενήκοντα, ἐγενήκοντα
δὲ καὶ ἀπὸ Ἀκινάσου ὁ Ἴσις.
ναυσίποροι δὲ εἰσιν ὁ τε Ἀκαμφίς
καὶ ὁ Ἴσις, καὶ αὐτὰς τὰς ἑωθι-
νὰς ἰσχυρὰς ἐκπέμπουσιν. ἀπὸ δὲ
Ἰσίου τὸν Μῶγρον παρημελίσσαμεν.
ἐγενήκοντα στάδιοι μεταξὺ τοῦ
Μῶγρου εἰσιν καὶ τοῦ Ἰσίου, καὶ
οὗτος ναυσίπορος.

8

Ἐνθὲνδε εἰς τὸν Φάσιν ἐτεπλεύ-
σαμεν²³ ἐγενήκοντα τοῦ Μῶγρου
διέχοντα, ποταμῶν ὧν ἐγὼ ἔγνων
κουφότατον ὕδωρ παρεχόμενον
καὶ τὴν χροάν²⁴ μάλιστα ἐξηλλα-
γμένον. τὴν μὲν γὰρ κουφότητα
τῷ τε σταθμῷ τεκμαίροιο ἄν-
τις, καὶ πρὸ τούτου, ὅτι ἐπιπλεῖ
τῇ θαλάσῃ, οὐχὶ δὲ συμμίγνυται
καθάπερ τῷ Πηνειῷ τὸν Τιταρή-
σιον λέγει ἐπιρρεῖν Ὀμηρος· „κα-
θύπερθεν ἦντ' ἔλαιον“. καὶ ἦν
κατὰ μὲν τοῦ ἐπιρρέοντος βάψαντα
γλυκὺ τὸ ὕδωρ ἀνιμῆσασθαι, εἰ.
δὲ εἰς βάθος τις καθήκεν τὴν
κάλπιν, ἄλμυρόν. καίτοι ὁ πᾶς
Πόντος πολὺ τι γλυκυτέρου τοῦ
ὕδατός ἐστιν ἢ περὶ ἡ ἔξω θαλάσσης
καὶ τούτου τὸ αἶτιον οἱ ποταμοί
εἰσιν, οὔτε πληθὺς οὔτε μέγεθος
σταθμητοὶ ὄντες. τεκμήριον δὲ

ἰσίσის შემდეგ გავიარეთ მდინარე მოგ-
როსი³¹. მოგროსსაა და ἰσίσის შორის ოთხ-
მოცდაათი სტადიონია. ეს [მდინარეც]
სანაოსნოა.

8

აქედან შევედით [მდინარე] ფაზისში³²,
რომელიც მოგროსიდან დაშორებულია
ოთხმოცდაათი სტადიონით. ჩემთვის
ცნობილი მდინარეების წყლებს შორის
ფაზისის წყალი უმსუბუქესია და ფერიც
მეტად განსხვავებული. მის სიმსუბუქეს
შეიტყობს კაცი წონის გასინჯვით და
კიდევ იმით, რომ, როდესაც იგი ზღვას
ერთვის, [ზღვის წყალს] ზედ მოექცევა
არა შეერევა ისევე, როგორც ჰომეროსი
ამბობს, რომ „ტიტარესი³³ პენეოსის³⁴
[წყლის] ზემოთზემოდ მიმდინარეობს,
როგორც ზეთი“. და, როდესაც, ზემოდან
ამოხაპავენ წყალს, მტკნარია ის; თუ
ვინმე სიღრმეში ჩაუშვებს ჭურჭელს -
მარილიანი. თუმცა პონტოს მთელი წყალი
უფრო მტკნარია. ვიდრე ხმელთაშუაზღ-
ვისა ამის მიზეზი მასში ჩამავალი მდი-
ნარეებია, რომელთა სიდიდე და რიცხვი
განუსაზღვრელია წყლის სიმტკნარის სა-
ბუთი, თუკი საბუთი გრძნობათათვის
თვალსაჩინო საგნებსაც სჭირდებათ, არის
ის, რომ ზღვის ნაპირზე მცხოვრებთ
საქონელი წყლის დასაღევად ზღვაზე
მიჰყავთ და საქონელი აშკარა სიამოვნე-
ბით სვამს ამ წყალს. ამასთან ამბობენ,

τῆς γλυκύτητος, ἐν τεκμηρίων δεῖ
ἐπὶ τοῖς ἀντιθέσει φαινομένοις,
ὅτι πάντα τὰ βροσκήματα οἱ προ-
σοικοῦντες τῇ θανάσει ἐπὶ τὴν
θάλασσαν κατὰγουσιν καὶ ἀπ’
αὐτῆς ποτίζουσιν· τὰ δὲ πίνοντά
τε ἡδέως ὁράται, καὶ λόγος κα-
τέχει ὅτι καὶ ὠφέλιμον αὐτοῖς
τοῦτο τὸ ποτόν ἐστιν τοῦ γλυκέος
μᾶλλον. ἡ δὲ χροὰ τῷ Φάσιδι
οἶα ἀπὸ μολίβδου ἢ κασσιτέρου²⁶
βέβαμμένου τοῦ ὕδατος καταστάν
δὲ καθαρῶτατον γίγνεται. οὐ τοί-
νυν γενόμισται ἐσκομίσαι ὕδωρ ἐς
τὸν Φᾶσιν τοὺς ἐσπλέοντας, ἀλλ’
ἐπειδὴν ἐπβάλωσιν²⁶ ἡδη ἐς τὸν
ῥοὸν, παραγγέλλεται πᾶν ἐκχεῖν
τὸ ἐνὸν ὕδωρ ἐν ταῖς ναυσίν· εἰ
δὲ μή, λόγος κατέχει ὅτι οἱ τοῦ-
του ἀμελήσαντες οὐκ εὐπλοοῦσιν.
τὸ δὲ ὕδωρ τοῦ Φάσιδος οὐ σήπε-
ται, ἀλλὰ μένει ἀκραιφνὲς καὶ
ὑπὲρ δέκατον ἔτος, πλὴν γε δὴ
ὅτι ἐς τὸ γλυκύτερον μεταβάλλει.

9

Ἑσβαλλόντων δὲ ἐς²⁷ τὸν Φᾶσιν
ἐν ἀριστερᾷ ἵδρυσται ἡ Φασισινή
θεός. εἴη δ’ ἂν ἀπὸ γε τοῦ σχή-
ματος τεκμαιρομένῳ ἢ Ῥέα· καὶ
γὰρ κύμβαλον μετὰ χειρὸς ἔχει
καὶ λέοντας ὑπὸ τῷ θρόνῳ, καὶ
κάθηται ὥσπερ ἐν τῷ Μητρώῳ
Ἀθήνησιν ἢ τοῦ Φειδίου. ἐνταῦ-
θα καὶ ἡ ἀγκυρα δεικνύται τῆς
Ἀργεῖς. καὶ ἡ μὲν σιδηρὰ οὐκ
ἔδοξε μοι εἶναι παλαιά—καίτοι τὸ

რომ ეს წყალი უფრო სასარგებლოა მათთ-
ვის ვიდრე მტკნარი წყალი. ფაზისის წყალს
ტყვიის თუ კალის ფერი გადაკრავს, მაგრამ
რომ გააჩერებ, ძალიან წმინდა ხდება ამი-
ტომ ჩვეულებაა ასეთი, რომ ფაზისში
შემსვლელებმა არ უნდა შეიტანონ იქ სხვა
წყალი, და შევლენ თუ არა მის კალაპოტ-
ში, ბრძანება იცემა, რომ ხომალდზე არსე-
ბული ძველი წყალი სულ გადაიღვაროს.
ამბობენ, რომ ვინც ამას არ შეასრულებს,
მას ბედნიერი მგზავრობა არ ექნება. ფაზი-
სის წყალი არ შმორდება და ათ წელზე მეტ
ხანს გაუფუჭებელი რჩება, უფრო, მეტადაც
ტკბება.

9

ფაზისში რომ შედიხარ, მარცხნივ აღმარ-
თულია ქანდაკება ქალღმერთ ფასიანესი³⁵
გარეგნობის მიხედვით ის ჰგავს რეას,
რადგან ხელში წინწილა უჭირავს აგრე-
თვე მისი სავარძლის წინ წვანან ლომები
და თვით ის ზის როგორც ფიდიასის
ქანდაკება ათენის მეტრონში. აქ უჩვენებენ
არგოს³⁶ რკინის ღუზას. არა მგონია,
რომ იგი ძველი იყოს, თუმცა სიდიდით
არ ჰგავს ახლანდელ ღუზებს და მოყვა-
ნილობითაც განსხვავდება, მაგრამ, მაინც,
ვფიქრობ, რომ გვიანდელ ხანას უნდა
ეკუთვნოდეს. აქვე მაჩვენეს მე ქვის ძველი

²⁷ Muller: εἰσβαλλόντων δὲ εἰς.

²⁸ Muller; χάριος.

μέγεθος οὐ κατὰ τὰς νῦν ἀγκύρας
ἔστιν, καὶ τὸ σχῆμα ἀμνηστέη
ἐξηλλαγμένη, ἀλλὰ νεωτέρα μοι
ἐφάνη εἶναι τοῦ χρόνου. λιθίνης
δὲ τινος ἄλλης θρασυματὰ ἐδει-
κνυτο παλαιά, ὥς ταῦτα μᾶλλον
εἰκάσαι ἐκείνα εἶναι τὰ λείψανα
τῆς ἀγκύρας τῆς Ἀργεῖς. ἄλλο
δὲ οὐδὲν ὑπόμνημα ἦν ἐνταῦθα
τῶν μύθων τῶν ἀμφὶ τὸν Ἰάσονα.
τὸ μέντοι φρούριον αὐτό, ἵνα περ
κάθηνται τετρακόσιοι στρατιῶται
ἐπίλεκτοι, τῇ τε φύσει τοῦ χώρου²⁸
ὀχυρώτατον εἶναι μοι ἔδοξεν, καὶ
ἐν ἐπιτηδείοτάτῳ κείσθαι πρὸς
ἀσφάλειαν τῶν ταύτῃ πλεόντων.
καὶ τάφος διπλῇ περιβέβληται
τῇ τείχει, εὐρεῖα ἑκατέρα. πάλαι
μὲν οὖν γῆινον τὸ τεῖχος ἦν, καὶ
πύργοι ξύλινοι ἐφειπτήκεσαν²⁹. νῦν
δὲ ἐκ πλίνθου ὀπτῆς πεποιήται
καὶ αὐτὸ καὶ αἱ πύργοι καὶ τεθε-
μελίωται ἀσφαλῶς, καὶ μηχαναὶ
ἐφεστᾶσιν, καὶ ἐνὶ λόγῳ, πᾶσιν
ὀξήρτυται πρὸς τὸ μηδὲ πελάσσει
ἂν τινα αὐτῷ τῶν βαρβάρων, μήτι
γε δὴ ἐς κίνδυνον καταστήσῃ
πολιορκίας τοὺς ἐν αὐτῷ φρου-
ροῦντας. ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸν ὄρμον
ἐχρήν ἀσφαλῆ εἶναι ταῖς ναυσὶ
καὶ ὅσα ἔξω τοῦ φρουρίου κατφ-
κεῖτο ὑπὸ τοῦ πεπασμένων τῆς
στρατιᾶς³⁰ καὶ τινων καὶ ἄλλων
ἐμπορικῶν ἀνθρώπων. ἔδοξε μοι

ლუზის ნაჰრები, რომლებიც უფრო მეტად
შეიძლება მივიჩნიოთ არგოს ლუზის ნა-
შთად. რაიმე სხვა ძეგლი, იაზონის მი-
თებში მოხსენებული, აქ არ იყო. თვით ციხე-
სიმაგრე რომელშიც თავსდება ოთხასი რჩე-
ული მეომარი, მე მეჩვენა მეტად მიუდ-
ზომლად ადგილის ბუნების მიხედვით,
უშიშროების თვალსაზრისით მეტად მო-
ხერხებულ ადგილზე მოთავსებულად აქ
მომსვლელთათვის. ორმაგი თხრილი ერტყ-
მის კედელს. ორივე ფართოა. წინათ კედე-
ლი თიხისა იყო და ხის კოშკები იდგა
მასზე, მაგრამ ახლა კედელი კოშკები გა-
მომწვარი აგურისაგანაა გაკეთებული. სა-
ძირკველი მისი მყარია, ზედ სამხედრო
მანქანებია დადგმული. ერთი სიტყვით,
ყოველმხრივ იმდაგვარადაა მოწყობილი,
რომ ვერავინ მიუახლოვდეს ბარბაროს-
თაგან და რომ ალყის საფრთხე არ მოელო-
დეს ციხის დამცველთი ხოლო, რადგან
ნავსაყუდელი უშიშარი თავშესაფარი უნდა
ყოფილიყო ხომალდთათვის, [საიმედო უნდა
გამხდარიყო] აგრეთვე ციხის, გარშემო მდე-
ბარე სხვა ადგილებიც; რომლებიც დასახ-
ლებულია სამსახურიდან გადამდგარი
სამხედრო პირებით და ვაჰრებით გადავწყ-
ვიტე, რომ ციხის კედლის გირშემო არსე-
ბული ორმაგი თხრილიდან გამეყვანა მდი-
ნარემდე. სხვა თხრილი, რომელიც გარს შე-
მოუვლიდა ნავსადგურს და ციხის კედლის
გარედ მდგომ სახლებს.

ἀπὸ τῆς διπλῆς τάφρου, ἣ περι-
βέβληται τῷ τείχει, ἄλλην τάφ-
ρον ἐμβαλεῖν³¹ ὥς ἐπὶ τὸν ποτά-
μὸν, ἣ τὸ τε ναύσταθμον περιέξει
καὶ τὰς ἔξω τοῦ τείχους οἰκίας.

10

Ἀπὸ δὲ τοῦ Φάσιδος Χαρίεντα
ποταμὸν παρημέψαμεν ναυσίπο-
ρον· στάδιοι μεταξὺ ἀμφοῖν ἐνε-
νήκοντα. καὶ ἀπὸ τοῦ Χαρίεντος
ἐς Χῶβον ποταμὸν ἐσεπλεύσαμεν³²
ἄλλους ἐνενήκοντα, ἵνα περ καὶ
ὠρμίσθῃμεν. ὧν δὲ ἑνεκα, καὶ ὅσα
ἐνταῦθα ἐπράξαμεν, δηλώσει σοι
τὰ Ῥωμαϊκὰ γράμματα. ἀπὸ δὲ
τοῦ³³ χῶβου Σιγγάμην³⁴ ποταμὸν
παρημέψαμεν ναυσίπορον· διέχει
δὲ τοῦ χῶβου σταδίους ἐς ὀκτακαὶ
διακοσίους μάλιστα. ἔχεται δὲ τοῦ
Σιγγάμου Ταρσοῦρας ποταμός.
στάδιοι εἴκοσι καὶ ἑκατὸν μετα-
ξὺ ἀμφοῖν. ὁ δὲ Ἴπκος ποταμός
τοῦ Ταρσοῦρου πεντήκοντα στα-
δίους καὶ ἑκατὸν διέχει, καὶ τοῦ
Ἴππου ὁ Ἀστέλεφος τριάκοντα.
παρημέψαντες δὲ τὸν Ἀστέλεφον
ἐς Σεβαστόπολιν ἤκομεν πρὸ με-
σημβρίας, ἀπὸ Χῶβου ὁρμηθέντες,
σταδίους εἴκοσι καὶ ἑκατὸν τοὺς
ἀπὸ Ἀστέλεφου, ὥς καὶ τὴν μισ-
θοφορὰν τοῖς στρατιώταις δοῦναι
τῆς αὐτῆς ἡμέρας, καὶ τοὺς ἵπ-
πους καὶ τὰ ὄπλα ἰδεῖν καὶ τοὺς
ἱππέας ἀναπηδώντας ἐπὶ τοὺς ἱπ-

10

ფაზისიდან ჩვენ გავიარეთ სანაოსნო
მდინარე ქარიენტი³⁶; მათ შორის^{36a} მან-
ძილი ოთხმოცდაათი სტადიონია. ქარი-
ენტიდან გავიარეთ ოთხმოცდაათი სტა-
დიონი და შევცურეთ მდინარე ქობოსში³⁷.
აქ ღუზაზე დავდექით. თუ რატომ [შევს-
ვენეთ აქ] და რა მოვიმოქმედეთ, შენთვის
ცხადი გახდება ლათინური წერილიდან.
ქობოსის შემდეგ გავიარეთ სანაოსნო მდი-
ნარე სინგამე³⁸, რომელიც ქობლისს და
შორებულა მხოლოდ ორას ათი სტადი-
ონით. მდინარე სინგამის შემდეგ არის
ტარსურა³⁹, მათ შორის მანძილია ას ოცი
სტადიონი მდინარე ჰიპოსი⁴⁰. დაშორე-
ბულია ტარსურას ას ორმოცდაათი სტა-
დიონითგ ჰიპოსიდან [მდინარე] ასტელეფს⁴¹
ოცდაათი სტადიონი [აშორებს]. ასტელეფი
რომ გავიარეთ, სებასტოპოლისში⁴² მივე-
დით მუადღემდე ქობოსიდან წამოსულე-
ბი; ასტელეფიდან [გავიარეთ]. ასოცი სტა-
დიონი. იმავე დღეს მოხერხდა ჯარის-
კაცთათვის ხელფასის მიცემა, ცხენების
და იარაღის დათვალიერება, მხედრების
გავარჯიშება ცხენზე შეხტომაში, ავად-
მყოფების მონახულება, პურის მარაგის
შემოწმება, ციხე-სიმაგრის კედლის და
თხრილის შემოვლა. მდინარე ქობოსიდან
სებასტოპოლისამდე სულ ექვსას ოცდა-
ათი სტადიონია, ხოლო ტრაპეზუნტიდან
სებასტოპოლუსამდე ორათას ორას სამო-

πους καὶ τοὺς κάμνοντας καὶ τὸν
 σῆτον, καὶ τὸ τεῖχος περιελθεῖν
 καὶ τὴν τάφρον. στάδιοι ἀπὸ μὲν
 Χώβου ἐς Σεβαστόπολιν τριάκοντα
 καὶ ἑξακόσιοι· ἀπὸ Τραπεζούντας
 δὲ ἐς Σεβαστόπολιν ἐξήκοντα καὶ
 διακόσιοι καὶ δισχιλίοι. ἡ δὲ Σε-
 βαστόπολις πάλαι Διοσκουριάς ἐκα-
 λείτο, ἀπὸ τοῦ Μιλησίου.

11

Ἐθνη δὲ παρημέψαμεν τὰδε.
 Τραπεζούντιοις μὲν, καθάπερ καὶ
 Ξενοφῶν λέγει, Κόλχοι ὄμοροι.
 καὶ οὗς λέγει τοὺς μαχιμωτάτους
 καὶ ἐχθροτάτους εἶναι τοῖς Τραπε-
 ζούντιοις, ἐκείνος μὲν Δρίλας
 ὀνομάζει, ἔμοι δὲ δοκοῦσιν οἱ
 Σάννοι ὅντοι εἶναι. καὶ γὰρ μαχι-
 μώτατοί εἰσιν ἐς τοῦτο ἔτι καὶ
 τοῖς Τραπεζούντιοις ἐχθρότατοι,
 καὶ χωρία ὀχυρὰ ὀικοῦσιν, ἔθνος³⁹
 ἀβασίλευτον καὶ⁴⁰ πάλαι μὲν καὶ
 φόρου ὑποτελὲς Ῥωμαίοις, ὑπὸ δὲ
 τοῦ ληστεύειν οὐκ ἀκριβοῦσιν τὴν
 ἀποφοράν⁴¹. ἀλλὰ νῦν γε διδόντος
 θεοῦ ἀκριβώσουσιν, ἡ ἐξελοῦμεν
 αὐτούς. τούτων δὲ ἔχονται Μάκρω-
 νες⁴² καὶ Ἡνίοχοι βασιλεὺς δ'
 αὐτῶν Ἀγχιάλος. Μακρώνων δὲ
 καὶ Ἡνιόχων ἐχόμενοι Ζυδρεῖται.

ცი სტადიონი. სებასტოპოლისი ძველად
 დიოსკურიადად იწოდებოდა, მილეტის
 ახალშენია.

11

შემდეგი ტომები გავიარეთ: ტრაპეზუ-
 ნტელების მოსაზღვრენი, როგორც ქსენო-
 ფონტიც ამბობს⁴³, არიან კოლხები⁴⁴ და
 ტომს, რომელიც უგულადესია და ტრა-
 პეზუნტელების მოსისხლე მტერი, ქსენო-
 ფონტი დრილებს უწოდებს⁴⁵, მე კი ვფიქ-
 რობ, რომ ისინი სანები⁴⁶ არიან. ესენი მე-
 ტად კარგი მეომრები არიან და ახლაც დი-
 დი მტრები ტრაპეზუნტელებისა. გამაგრე-
 ბულ ადგილებში ცხოვრობს ეს ტომი. მე-
 ფე არ ჰყავს. ძველითგანვე რომაელების მო-
 ხარკვა, მაგრამ ყაჩაღურ ცხოვრებას ეწევა
 და სისტემატურად არ შემოაქვს გადასახა-
 დი. მაგრამ ამის შემდეგ თუ ღვთის ნება
 იქნება აწ წესიერად გადაიხდის ეს ტომი
 გადასახადს, ან ჩვენ მას გაგაძევებთ ქვეყ-
 ნიდან. ამათ გვერდით არიან მაკრონები⁴⁷
 და ჰენიოხები⁴⁸, მათი მეფე ანქიალეა. მაკრო-
 ნების და ჰენიოხების მეზობლები ძიდრი-
 ტები⁴⁹ არიან, ესენი ფარსმანის⁵⁰ ქვეშევრდო-
 მნი არიან. ძიდრიტების გვერდით ლაზები
 არიან⁵¹. ლაზების მეფე მალასაა, რომელსაც
 ტახტი შენგანა აქვს მიღებული. ლაზების
 მეზობლები აფსილები არიან⁵², მათმა მეფემ
 იულიანემ მეფობა შენი მამისაგან მიიღო.
 აფსილების მეზობლები აბასკები⁵³ არიან
 აბასკთა მეფე რესმაგაა, ამასაც ტახტი
 შენგანა აქვს მიღებული. აბასკთა მეზობლები
 სანიგები⁵⁴ არიან, მათ მიწაზე იმყოფება სე-
 ბასტოპოლისი. სანიგთა მეფემ სპადაგამ

³⁹ Roos: ἐγίνετο.

⁴⁰ Muller: Σιγάμην.

⁴¹ Muller: Σιγάμου.

⁴² Roos-ი უმატებს აქ: καταφανὼς ἤδη ἐπ' ἀριστερὰ τοῦ Πόντου

ὑπεστρέφομεν ἀπὸ τοῦ Ἀστελέφου ἐπὶ, შემდეგ მოსდევს: Διοσκουριάδα.
 ὑπεστρέφομεν ἀπὸ τοῦ Ἀστελέφου ἐπὶ, შემდეგ მოსდევს: Διοσκουριάδα.

Φαρασμάνου οὔτοι ὑπήκοοι. Ζυ-
δρεϊτῶν δὲ Λαζοί· βασιλεὺς δὲ
Λαζῶν Μαλάσσας, δὲ τὴν βασι-
λείαν παρὰ σοῦ ἔχει. Λαζῶν δὲ
Ἀφίλαι ἔχονται· βασιλεὺς δὲ αὐ-
τῶν Ἰουλιανός· οὗτος ἐκ τοῦ πατ-
ρὸς τοῦ σοῦ τὴν βασιλείαν ἔχει.

Ἀφίλαις δὲ ὅμοροι Ἀβασκοί· καὶ
Ἀβασκῶν βασιλεὺς Ῥησμάγας
καὶ οὗτος παρὰ σοῦ τὴν βασιλείαν
ἔχει. Ἀβασκῶν δὲ ἐχόμενοι Σανί-
γαι, Ἰναπερ καὶ ἡ Σεβαστόπολις
ῥκισται· Σανιγῶν βασιλεὺς Σπα-
δάγας ἐκ σοῦ τὴν βασιλείαν ἔχει.
—μέχρι μὲν δὴ Ἀφάρου ὡς πρὸς
ἔω ἐπλέομεν ἐν δεξιᾷ τοῦ Εὐζεί-
νου, ὁ δὲ Ἀφαρος πέρας ἐφάνη
μοι εἶναι κατὰ μήκος τοῦ Πόντου·
ἐνθεν γὰρ ἤδη πρὸς ἄρκτον ὁ πλοῦς
ἡμῖν ἐγίγνετο³⁹ ἔστε ἐπὶ Χῶβον
ποταμόν, καὶ ὑπὲρ τὸν Χῶβον
ἐπὶ τὸν Σιγγάμην⁴⁰· ἀπὸ δὲ Σιγγά-
μου⁴¹ ἐκάμπτομεν ἐς τὴν λαιὰν
πλευρὰν τοῦ Πόντου ἔστε ἐπὶ τὸν
Ἰππον ποταμόν. ἀπὸ δὲ τοῦ Ἰπ-
που ὡς ἐπὶ Ἀστέλεφον καὶ⁴² Διοσ-
κουριάδα κατείδομεν τὸν Καύκα-
σον τὸ ὄρος, τὸ ὕψος μάλιστα
κατὰ τὰς Ἀλπεις τὰς Κελτικὰς.
καὶ τοῦ Καυκάσου κορυφή τις
ἐδείκνυτο—Στρόβιλος τῇ κορυφῇ
ὄνομα—, Ἰναπερ ὁ Προμηθεὺς
χρεμασθῆναι ὑπὸ Ἡφαίστου κατὰ
πρόσταξιν Διὸς μυθεύεται.

შენგან მიიღო ტახტი. აფსაროსამდე ჩვენ
მივცურავდით აღმოსავლეთისაკენ, ევქსი-
ნის მარჯვნივ, ხოლო აფსაროსი მე მეჩვენა
პონტოს სიგრძის უკიდურეს საზღვრად
აქედან უკვე ჩრდილოეთისაკენ მივცურა-
ვდით. მდინარე ქობოსამდე და ქობოსის
ზემოთ სინგამემდე. სინგამიდან ჩვენ შევ-
ბრუნდით პონტოს მარცხენა მხარეს მდი-
ნარე ჰიპოსამდე. ჰიპოსიდან დაწყებული
ასტელეფამდე და დიოსკურიადამდე ჩვენ
ვხედავდით კავკასიონის მთას, რომელიც
სიმაღლით წააგავს ყველაზე მეტად კელ-
ტურ ალპებს. გვიჩვენეს ერთ-ერთი მწვერ-
ვალი კავკასიონისა - სტრობილი, რომელ-
ზედაც მითის მიხედვით ზევსის ბრძანებით
პრომეთეოსი ჩამოკიდებულ იქნა ჰეფეს-
ტოს მიერ

12

თრაქიის ბოსფორიდან ქალაქ ტრაპე-
ზუნტამდე მემდეგი ადგილებია: თრაქიის
ბოსფორის და ევქსინის პონტოს შესართა-
ვის გაყოლებით, აზიის მარჯვენა ნაწილებ-
ში სადაც ბითვინიის ტომი იმყოფება, არის

⁴³ Roos-თან და Muller-თან აკლია:

ეს ადგილი ანონიმის „პერიპლუსიდან“ ჩაუმატა არიანეს ტექსტს ერშერმა.

⁴⁴ Muleer:

⁴⁵ Muller

Τὰ δὲ ἀπὸ Βοσπόρου τοῦ Θρά-
κίου ἔστε ἐπὶ Τραπεζοῦντα πόλιν
ᾧδε ἔχει· κατὰ τὸν Θράκιον Βόσπο-
ρον⁴³ καὶ τὸ στόμα τοῦ Εὐξείνου
Πόντου ἐν τοῖς δεξιῇς τῆς Ἀσίας
μέρεσιν, ἅπερ ἔστι τοῦ Βιθυνῶν
ἔθνους, καίτοι χαρίον λεγόμενον
Ἰερόν, ἐν ᾧ νεὼς ἔστι Διὸς Οὐ-
ρίου οὕτω προσαγορευομένου. τοῦ-
το δὲ τὸ χαρίον ἀφ' ἑτηρίον ἔστι
τοῖς ἐς τὸν Πόντον πλέουσιν.
ἐσπλάυνοντι δὲ ἐς τὸν Πόντον,
ἐν δεξιᾷ δὲ τὴν Ἀσίαν ἔχοντι
καὶ περιπλέοντι τὸ ἐχόμενον μέ-
ρος τοῦ Βιθυνῶν ἔθνους. το πρὸς
τὸν κείμενον, ὁ περίπλους ᾧδε
ἔχει τὸ Ἰερόν τοῦ Διὸς τοῦ Οὐ-
ρίου διέχει ἀπὸ Βυζαντίου στα-
δίους εἴκοσι καὶ ἑκατὸν. καὶ ἔστιν
Στενότατον ταύτῃ τὸ στόμα τοῦ
Πόντου καλούμενον, καὶ ὃ τι ἐσ-
βάλλει⁴⁴ ἐς τὴν Προποντίδα. ταῦτα
μὲν εἰδὼτι σοι λέγω. ἀπὸ δὲ τοῦ
Ἰεροῦ πλέοντι ἐν δεξιᾷ Ῥήβας
ποταμός· σταδίους διέχει τοῦ Ἰε-
ροῦ τοῦ Διὸς ἐνετήκοντα. ἔπειτα
ἡ⁴⁵ Μέλαινα θάλασσα ᾧδε καλούμενη,

ადგილი, რომელიც ჰიერონად იწოდება, აქ არის ტამარი ზევსისა, ურიოსად წოდებულია. ეს ადგილი პონტოში მცურავთა შემწეა. ვინც შეცურავს პონტოში, აზიის მარჯვენა მხარეს გაყვება და შემოივლის ბითვინიის ტომის ახლო მყოფ ნაწილს, იმ ნაწილს, რომელიც პონტოს გასწვრივაა, ამგვარი მოგზაურობა ექნება: ბიზანტიონიდან ას ოცი სტილითნით დაშორებულია ტამარი ზევს ურიოსისა. მენ იცი, რომ აქ არის სტენოტატონად წოდებული სრუტე პონტოსი, რომლის საშუალებით ის პრონტიდას ერთვის. ჰიერონიდან [ტამრიდან] მარჯვნივ თუ გავცურავთ, მდინარე რებაა, ტამრიდან ოთხმოცდაათი სტადიონით დაშორებული. შემდეგ ეგრეთ წოდებული შავი კონცხია, ას ორმოცდაათი სტადიონის მოშორებით. შავი კონცხიდან მდინარე არტანემდე, სადაც სადგომია პატარა ხომალდებისათვის აფროდიტეს ტამართან; ას ორმოცდაათი სტადიონია. არტანიდან მდინარე ფსილისამდე ას ორმოცდაათი სტადიონია. აქ კლდესთან დადგომა შეუძლია პატარა ხომალდებს მდინარის შესართავებთან ახლოს. აქედან კალპის ნავსადგურამდე ორას ათი სტადიონია. თუ როგორი ადგილია კალპე და როგორი სადგომი და რომ მასში ცივი და წმინდა წყლის წყაროა, რომ ზღვასთან არის ხომალდების ასაგებად გამოსაყენებელი ტყე, რომელშიც ცხოველებია, ამის შესახებ მოთხრობილი აქვს ქსენოფონტ-უფროსს.

⁴⁶ Roos და Muller:

⁴⁷ Muller:

⁴⁸ Muller:

⁴⁹ Muller:

Ἀπὸ Κάλπης λιμένος ἐς Ῥόην
 ἑτάδιοι εἴκοσιν· ὄρμος ναυσὶ σμι-
 κραῖς⁴⁸. ἀπὸ Ῥόης ἐς Ἀπολλωνίαν
 νήσον σμικράν⁴⁹, ὀλίγον διέχουσιν
 τῆς ἡπείρου, ἄλλοι εἴκοσι. λιμὴν
 ὑπὸ τῇ νησιδί. καὶ ἔνθεν ἐς Χη-
 λὰς στάδιοι εἴκοσιν. ἀπὸ Χηλῶν
 ὀγδοήκοντα καὶ ἑκατόν, Ἰναπερ
 Σαγγάριος ποταμὸς ἐσβάλλει ἐς
 τὸν Πόντον, ἐνθένδε ἐς τοῦ Ὑπείρου
 τὰς ἐκβολὰς ἄλλοι ὀγδοήκοντα
 καὶ ἑκατόν. ἐς δὲ Αἰλλιον⁵⁰ ἐμπό-
 ριον ἀπὸ τοῦ Ὑπείρου στάδιοι ἑκα-
 τόν, καὶ ἀπὸ τοῦ Αἰλλίου⁵¹ ἐς
 Ἑλαῖον ἑξήκοντα. ἐνθένδε ἐς Κά-
 λητα, ἄλλο ἐμπόριον, εἴκοσι καὶ
 ἑκατόν. ἀπὸ Κάλητος ἐς Λύκον
 ποταμὸν ὀγδοήκοντα, ἀπὸ δὲ Λύ-
 κου ἐς Ἡράκλειαν πόλιν Ἑλληνίδα
 Λωρικὴν, Μεγαρέων ἀποικον, στά-
 διοι εἴκοσιν. ἐν Ἡρακλείᾳ ὄρμος
 ναυσίν. ἀπὸ δὲ Ἡρακλείας ἐπὶ
 μὲν τὸ Μητρῶον καλούμενον στά-
 διοι ὀγδοήκοντα. ἐνθένδε ἐς τὸ
 Ἰοσείδειον τεσσαράκοντα, καὶ
 ἔνθεν ἐς Τυνδαρίδας πέντε καὶ
 τεσσαράκοντα, πέντε δὲ καὶ δέκα
 ἐνθένδε ἐπὶ τὸ Νυμφαῖον. καὶ

კალპის ნავსადგურიდან როემდე ოცი
 სტადიონია. აქ სადგომია პატარა ხომალდე-
 ბისათვის. როიდან აპოლონიამდე, პატარა
 კუნძულამდე, რომელიც ხმელეთსმცირე-
 დაა დაშორებული, 20 სტადიონია. ამ
 კუნძულის ქვემოთ ნავსადგურია. აქედან
 ქელამდე ოცი სტადიონია, ქელიდან ას
 ოთხმოცი სტადიონი [იმ ადგილამდე], სა-
 დაც მდინარე სანგარიოსი პონტოს ერთვის
 აქედან ჰიპიოსის შესართავამდე ას ოთხ-
 მოცი სტალიონია ჰიპიოსიდან ლილეონამ-
 დე, სავაჭრო ნავსადგურამდე, ასი სტადი-
 ონია. ლილეონიდან ელეონამდე - სამოცი.
 აქედან კალეტამდე, მეორე სავაჭრო ნავსა-
 დგურამდე, ას ოცი სტადიონია კალეტი-
 დან მდინარე ლიკოსამდე-ოთხმოცი. ლი-
 კოსიდან ბერძნულ-დორიულ ქალაქამდე,
 ჰერაკლეამდე, მეგარელთა ახალშენამდე,
 ოცი სტადიონია ჰერაკლეაში სადგომია
 ხომალდთათვის. ჰერაკლეიდან ეგრეთ წო-
 დებულ მეტრონამდე ოთხმოცი სტადიო-
 ნია. აქედან პოსეიდონამდე-ორმოცი სტა-
 დიონი და აქედან ტინდარიდამდე-ორმოც-
 დახუთი. აქედან ნიმფეონამდე არის თხუ-
 თმეტი სტადიონი. და ნიმფეონიდან მდი-
 ნარე ოქსინამდე-ოცდაათი. ოქსინიდან სან-
 დარაკემდე ოთხმოცდაათი სტადიონია.
 სანდამე არის სადგომი პატარა ხომალდე-
 ბისათვის. აქედან კრენიდამდე სამოცი
 სტადიონია. კრენიდიდან ფსილამდე, სავაჭ-
 რო ნავსადგურამდე-ოცდაათი. აქედან ტიო-

⁵⁰ Roos:

⁵¹ Roos:

⁵² Muller:

⁵³ Muller:

⁵⁴ Muller:

ἀπὸ τοῦ Νυμφαίου ἐπὶ τὸν Ὀξί-
ναν⁵² ποταμὸν τριάκοντα. καὶ ἀπὸ
Ὀξίνας⁵³ εἰς Σανδάρακην ἐνεγίνον-
τα. Σανδάρακη ὄρμος ναυσὶ σμικ-
ραῖς⁵⁴. ἐνθ' ἐνδὲ εἰς κρηνίδας ἐξήκον-
τα. καὶ ἀπὸ Κρηνίδων εἰς Ψύλλαν
ἐμπόριον τριάκοντα. ἐνθ' ἐνδὲ εἰς
Τίον, πόλιν Ἑλληνίδα Ἰωνι-
κήν, ἐπὶ θαλάσῃ οἰκουμένην,
Μιλησίων καὶ ταύτην ἄποιον,
ἐνεγίνοντα. ἀπὸ δὲ Τίου εἰς Βιλ-
λαίον ποταμὸν στάδιοι εἴκοσιν.
ἀπὸ δὲ Βιλλαίου ἐπὶ τὸν Παρθέ-
νιον ποταμὸν στάδιοι ἑκατόν. μέχρι
τοῦδε Θρᾷκες οἱ Βιθυνοὶ νέμονται.
ὧν καὶ Ξενοφῶν ἐν τῇ συγγραφῇ
μνήμην ἐποίησατο ὅτι μαχιώ-
τατοι εἶεν τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν,
καὶ τὰ πολλὰ κακὰ ἢ στρατιὰ
τῶν Ἑλλήνων ὅτι ἐν τῇδε τῇ
χώρᾳ ἐπαθὲν, ἐπειδὴ ἀπεχωρίσθη-
σαν οἱ Ἀρχάδες ἀπὸ τε τῆς Χει-
ρισόφου καὶ τῆς Ξενοφώντος με-
ρίδος.

14

Τὰ δὲ ἀπὸ τοῦδε ἤδη Παφλαγο-
νία. ἀπὸ Παρθενίου εἰς Ἀμαστριν
πόλιν Ἑλληνίδα στάδιοι ἐνεγίνοντα.
ὄρμος ναυσὶν. ἐνθ' ἐνδὲ εἰς Ἐρυθί-
νους ἐξήκοντα. καὶ ἀπὸ Ἐρυθί-
νων εἰς Κρωμναν ἄλλοι ἐξήκοντα.
ἐνθ' ἐνδὲ εἰς Κύτωρον ἐνεγίνοντα.
ὄρμος ναυσὶν [ἐν] Κυτῳρῷ⁵⁵. καὶ
ἀπὸ Κυτῳρου εἰς Αἰγιαλοὺς ἐξή-

ნამდე, ზღვისპირა ბერძნულ იონიურ კარ-
გად დასახლებულ ქალაქამდე, მილეტელ-
თა ახალშენამდე, ოთხმოცდაათი სტადიო-
ნია. ტიონიდან მდინარე ბილეოსამდე ოცი
სტადიონია. ხოლო ბილეოსიდან მდინარე
პარტენიოსამდე-ასი სტადიონი. ადგილამდე
ცხოვრობს თრაკიული ტომი, ბითვინიელე-
ბი, რომელთაც ქსენოფონტიც იხსენიებს
თავის ნაწარმოებში; ის ამბობს, რომ ეს ტო-
მი ყველაზე უფრო კარგი მეომარია აზიაში
მცხოვრებთაგან, რომ ელინთა ჯარს დიდი
გაჭირვება შეხვდა ამ ქვეყანაში, როდესაც
აქ არკადიელები გამოეცალკევნენ რაზმებს,
რომელთაც წინამძღოლობდნენ ქეირისოფო-
სი და ქსენოფონტი.

14

აქედან იწყება პაფლაგონია. პარტენიო-
სიდან ამასტრისამდე, ელინურ ქალაქამდე,
ოთხმოცდაათი სტადიონია სადგომია ხო-
მალდთათვის. აქედან ერთიანამდე სამოცი
სტადიონია. ერთიანიდან კრომნამდე - სამო-
ცი. აქედან კიტოროსამდე⁵⁶ ოთხმოცდა-
ათი სტადიონია. კიტოროსში სადგომია
ხომალდთათვის. კიტოროსიდან ეგიალამ-
დე სამოცი სტადიონია, ხოლო თიმენამ-
დე ოთხმოცდაათი. კარამბისამდე ას ოცი.
აქედან ძეფირიონამდე - სამოცი. ძეფირიო-
ნიდან აზონოს ტეიხოსამდე, პატარა ქალა-
ქამდე-ას ორმოცდაათი. არც თუ ისე საი-
საიმედო სადგომია ის, მაგრამ ხომალდებს

⁵⁵ Muller

κοντα. ἐς δὲ Θύμηναν ἐγενήκοντα.
καὶ ἐς Κάρραμβιν εἴκοσι καὶ ἑκα-
τόν. ἐνθ' ἐνδὲ ἐς Ζεφυρίου ἐξήκοντα.
ἀπὸ δὲ Ζεφυρίου ἐς Ἀβώνου τεῖ-

χος, πόλιν σμικράν, πεντήκοντα
καὶ ἑκατόν. ὄρμος ναυσὶν οὐκ
ἀσφαλῆς, σαλεύοιεν⁵⁶ δ' ἂν ἀπα-
θαις, εἰ μὴ μέγας χειμῶν κατὰσ-
χοι⁵⁸. ἀπὸ δὲ Ἀβώνου τεύχους ἐς
Αἰγινήτην ἄλλοι πεντήκοντα καὶ
ἑκατόν. ἐνθ' ἐνδὲ ἐς Κίνωλιν ἐμπό-
ριον ἄλλοι ἐξήκοντα. καὶ ἐν Κι-
νώλῃ σαλεύοιεν ἂν νῆες ὥρα ἔτους.
ἀπὸ δὲ Κινώλιος ἐς Στεφάνην
ὀγδοήκοντα καὶ ἑκατόν. ὄρμος
ναυσὶν ἀσφαλῆς. ἀπὸ δὲ Στεφάνης
ἐς Ποταμούς πεντήκοντα καὶ ἑκα-
τόν. ἐνθ' ἐνδὲ ἐς Λεπτὴν ἄκραν
ἑκατόν καὶ εἴκοσιν. ἀπὸ δὲ Λεπ-
τῆς ἄκρας ἐς Ἀρμένην ἐξήκοντα.
λίμνην αὐτόθι. καὶ Ξενοφῶν τῆς
Ἀρμένης ἐμνημόνευσεν. καὶ ἐν-
θεν ἐς Σινώπην στάδιοι τεσσαρά-
κοντα. Σινωπῆς⁵⁹ Μιλησίων ἀποί-
κοι. ἀπὸ δὲ Σινωπῆς ἐς Κάρου-
σαν πεντήκοντα καὶ ἑκατόν. σάλος
ναυσὶν. ἐνθ' ἐνδὲ ἐς Ζάγωρα ἄλλοι
αὖ πεντήκοντα καὶ ἑκατόν. ἐν-
θεν ἐς τὸν Ἄλυν ποταμὸν τρια-
κόσιοι.

აქ შეუძლიათ უვნებლად ყოფნა მცირე ქარიშხლის დროს. აზონოს ტეიხოსიდან ეგინეტამდე ას ორმოცდაათი სტადიონია. აქედან სავაჭრო ნავსადგურამდე, კინოლისამდე სამოცი. კინოლისშიც შესაძლოა ხომალდების დადგომა უვნებლად წელიწადის განსაზღვრულ დროებში ხოლო კინოლისიდან სტეფანოსამდე ას ოთხმოცი სტადიონია საიმედო სადგომია ხომალდთათვის. სტეფანოსიდან პოტამოსამდე ას ორმოცდაათი სტადიონია. აქედან ლეპტემდე, კონცხამდე - ას ოცი. ლეპტის კონცხიდან ჰარმენემდე სამოცი სტადიონია, ნავსადგურია იქ. ქსენოფონტიც იხსენიებს ჰარმენეს აქედან სინოპემდე ორმოცი სტადიონია. სინოპის მცხოვრებნი მილეტის ახალმოშენენი არიან ხოლო სინოპიდან კარუსამდე ას ორმოცდაათი სტადიონია. აქ სალუზე ადგილია ხომალდებისათვის. აქედან მაგორამდე ას ორმოცდაათი სტადიონია. აქედან მდინარე ჰალისამდე სამასი სტადიონია.

15

ეს მდინარე ოდესღაც საზღვარი იყო კრეზის სამეფოსა და სპარსელების სამეფოს შორის, ხოლო ახლა ის მიმდინარეობს რომის სამფლობელოებზე, მაგრამ არა სამხრეთით, როგორც ჰეროდოტე ამბობს, არამედ აღმოსავლეთით და სადაც ერთვის პონტოს, იქ არის საზღვა-

⁵⁶ Muller: ἀλλὰ σαλεύοιεν.

⁵⁷ Muller: δὲ ἄγλῳα.

⁵⁸ Roos და Muller: κατέχοι.

⁵⁹ Muller: Σινωπεῖς.

Οὗτος ὁ ποταμὸς πάλαι μὲν ὄρος ἦν τῆς Κροίσου βασιλείας καὶ τῆς Περσῶν, νῦν δὲ ὑπὸ τῇ Ῥωμαίων ἐπικρατείᾳ ῥεῖ⁶⁰ ὅνκ ἀπὸ μεσημβρίας, ὡς λέγει Ἡρόδοτος, ἀλλ' ἀπὸ ἀνίσχοντος ἡλίου. καθ' ὃ τι δὲ ἐσβάλλει ἐς τὸν Πόντον, ὀρίζει τὰ Σινωπέων καὶ Ἀμισσηνῶν ἔργα. ἀπὸ δὲ Ἄλυσος ποταμοῦ ἐς Ναύσταθμον στάδιοι ἐνενήκοντα, ἵνα περ καὶ λίμνη ἐστίν. ἐνθενδε ἐς Κωνόπιον⁶¹ ἄλλην λίμνην ἄλλοι αὖ πεντήκοντα. ἀπὸ δὲ Κωνωπίου⁶² ἐς Εὐσθήνην ἑκατὸν καὶ εἴκοσιν. ἐνθενδε ἐς Ἀμισὸν ἑκατὸν καὶ ἐξήκοντα. Ἀμισός, πόλις Ἑλληνίς, Ἀθηναίων ἀποικος, ἐπὶ θαλάσῃ οἰκεῖται ἀπὸ δὲ Ἀμισοῦ ἐς Ἀγκῶνα λιμένα, ἵνα περ καὶ ὁ Ἴρις ἐσβάλλει ἐς τὸν Πόντον, στάδιοι ἐξήκοντα καὶ ἑκατὸν. ἀπὸ δὲ τοῦ Ἰρίου τῶν ἐκβολῶν ἐς Ἡράκλειον ἐξήκοντα καὶ τριακόσιοι ὄρμος ναυσίν. ἐνθενδε ἐπὶ τὸν Θερμῶδοντα ποταμὸν τεσσαράκοντα. οὗτος ὁ Θερμῶδων ἐστίν, ἵνα περ αἱ Ἀμαζόνες οἰκῆσαι λέγονται.

რი სინოპელთა და ამისელთა სამფლობელოებისა. მდინარე ჰალისიდან ნავსტათმოსამდე ოთხმოცდაათი სტადიონია, აქ ტბაცაა. აქედან კონოპიონამდე, მეორე ტბამდე, ორმოცდაათი სტადიონია კონოპიონიდან ევსენემდე - ას ოცი. აქედან ამისოსამდე ას სამოცი სტადიონია. ამისოსი ელინური ქალაქია, ათენელთა სანაპირო ახალშენი. ამისოსიდან ნავსადგურ ანკონამდე, სადაც მდინარე ირისი პონტოს ერთვის, ას სამოცი სტადიონია ხოლო ირისის შესართავებიდან ჰერაკლეიონამდე - სამას სამოცი. სადგომია ხომალდთათვის. აქედან მდინარე თერმოლონტამდე - ოთხასი. ეს ის მდინარე თერმოლონტია⁵⁶, რომელთანაც, როგორც ამბობენ, ამამონები ცხოვრობდნენ.

16

თერმოლონტიდან მდინარე ბერისამდე ოთხმოცდაათი სტადიონია. აქედან მდინარე თოარისამდე - სამოცი. თოარისიდან ოინოემდე - ოცდაათი. ოინოიდან მდინარე ფიგამუნტამდე--ორმოცი. აქედან ფადისანეს ციხე-სიმაგრემდე - ას ორმოცდაათი. აქედან ქალაქ პოლემონიონამდე ათი სტადიონის პოლემონიონიდან ეგრეთ წოდებული იაზონის კონცხამდე — ოას ოცდაათი. აქედან კილიკიელთა კუნძულამდე--თხუთმეტი. კილიკიელთა კუნძულიდან ბორნამდე სამოცდათხუთმეტი. ბორნში სადგომია ხომალდთათვის აქედან კოტიორამდე⁵⁶ ოთხმოცდაათი სტადიონია ეს ადგილი მოიხსენია ქსენო-

⁶⁰ Roos და Muller: Müller: ῥεῖ.

⁶² Muller: Κωνωπέϊου.

⁶¹ Muller: Κωνωπέϊον.

Ἄπο δὲ Θερμῶδοντος ἐς Βῆριν
ποταμὸν στάδιοι ἐνεγίνοντα. ἐν-

θίνδε ἐς Θοάριν ποταμὸν ἐξήκον-
τα. ἀπὸ δὲ Θοάριος ἐς Οἰνόην
τριάκοντα. ἀπὸ Οἰνόης ἐς Φιγα-
μούντα ποταμὸν τεσσαράκοντα.
ἐνθίνδε ἐς Φαδισάνην φρούριον
πεντήκοντα καὶ ἑκατόν. ἐνθίνδε
ἐς Πολεμῶνιον πόλιν στάδιοι δέκα.
ἀπὸ Πολεμῶνιου ἐς ἄκραν Ἰασό-
νιον καλουμένην στάδιοι τριάκοντα
καὶ ἑκατόν. ἐνθίνδε ἐς Κιλίκων
νῆσον πεντεκαίδεκα στάδιοι. ἀπὸ
δὲ Κιλίκων νήσου ἐς Βοῶνα πέντε
καὶ ἑβδομήκοντα. ἐν Βοῶνι ὄρμος
ναυσίν. ἐνθίνδε ἐς Κοτύωρα ἐνεγί-
νοντα. ταύτης ὡς πόλεως Ξενο-
φῶν ἐμνημόνευσεν, καὶ λέγει
Σινωπέων ἄποικον εἶναι· νῦν δὲ
κώμη ἐστίν, καὶ οὐδὲ αὐτὴ με-
γάλη. ἀπὸ Κοτυώρων ἐς Μελάν-
θειον ποταμὸν στάδιοι μάλιστα
ἐξήκοντα. ἐνθίνδε ἐς Φαρματηνὸν
ἄλλον ποταμὸν πενήκοντα καὶ
ἑκατόν. καὶ ἐνθεν ἐς Φαρνακίαν⁶³
εἴκοσι καὶ ἑκατόν. αὕτη ἢ Φαρνα-
κία⁶⁴· πάλαι Κερασσοῦς ἐκαλεῖτο.
Σινωπέων καὶ αὕτη ἄποικος. ἐνθίν-
δε ἐς τὴν Ἀρητιᾶδα νῆσον τριάκον-
τα. καὶ ἐνθεν ἐς Ζεφύριον εἴκοσι
καὶ ἑκατόν· ὄρμος ναυσίν. ἀπὸ δὲ
Ζεφυρίου ἐς Ἰρίπολιν στάδιοι ἐνεγί-
νοντα. ἐνθίνδε ἐς τὰ Ἀργύρια

ფონტმა⁵⁷ და თქვა, რომ იგი სინოპელ-
თა ახალშენია; ახლა კი პატარა სოფელია.
კოტიორიდან მდინარე მელანთიოსამდე
სამოცი სტადიონია. აქედან ფარმატენამ-
დე, სხვა მდინარემდე, ას ორმოცდაათი
სტადიონია. აქედან ფარნაკიამდეც ოცი
ეს ფარნაკია ძველად კერასუნტად იწოდე-
ბოდა, ესეც სინოპელთა ახალშენია. აქე-
დან კუნძულ არეტიადამდე ოცდაათი
სტადიონია. აქედან მეფირიონამდე - ას
ოცი. სადგომია ხომალდთათვის. მეფი-
რიონიდან ტრიპოლისამდე ოთხმოცდა-
ათი სტადიონია. აქედან არგირიამდე -
ოცი სტადიონი. არგირიიდან ფილოკა-
ლიამდე-ოთხმოცდაათი. აქედან კორა-
ლამდე-ასი. კორალიდან ჰიერონის მთამ-
დე [წმინდა მთამდე] - ას ორმოცდაათი.
ჰიერონის მთიდან კორდილემდე - ორ-
მოცი. სადგომია ხომალდთათვის. კორ-
დილიდან ჰერმონასამდე - ორმოცდახუ-
თი. აქვეა სადგომი (ხომალდთათვის).
ჰერმონასიდან ტრაპეზუნტამდე სამოცი
სტადიონია. აქ შენი ბრძანებით კეთდება
ნავსადგური. ძველად კი აქ იყო სადგომი
ხომალდთათვის, რომელნიც აქ შემოდით-
დნენ ზაფხულობით.

ზემოთ მოტანილი მანძილები ტრაპე-
ზუნტიდან დიოსკურიადამდე. გამოანგა-
რიშებულია მდინარეების მიხედვით.

⁶³ Roos და Muller: Φαρνακείαν.

⁶⁴ Muller: Φαρνάχεια.

στάδιοι εἴκοσιν. ἐκ δὲ τῶν Ἀργυρίων ἐς Φιλοκάλειαν ἐνεθήκοντα. ἐνθὲν δὲ ἐς Κόραλλαν ἑκατόν. ἀπὸ δὲ Κοράλλων ἐς Ἱερὸν ὄρος πενήκοντα καὶ ἑκατόν. ἀπὸ δὲ Ἱεροῦ ὄρους ἐς Κορδύλην τεσσαράκοντα. ὄρος ναυσίν. ἀπὸ δὲ Κορδύλης ἐς Ἑρμῶνασσαν πέντε καὶ τεσσαράκοντα. καὶ δεῦρο ὄρος. ἀπὸ δὲ Ἑρμῶνασσης ἐς Τραπεζοῦντα στάδιοι ἐξήκοντα. ἐνταῦθα σὺ ποιεῖς λιμένα· πάλαι γάρ, ὅσον ἀποσαλεύειν ὥρα ἔτους, ὄρος ἦν.

17

Τὰ δὲ ἀπὸ Τραπεζοῦντος διαστήματα μέχρι Διοσκουριάδος προεῖρηται διὰ τῶν ποταμῶν ἀναμετρηθέντα. ἀθροίζονται δὲ ἀπὸ Τραπεζοῦντος ἐς Διοσκουριάδα, τὴν νῦν Σεβαστόπολιν καλουμένην, στάδιοι δισχιλίοι διακόσιοι ἐξήκοντα.

Τὰ δὲ μὲν τὰ ἀπὸ Βυζαντίου πλεόντων ἐν δεξιᾷ ὥς ἐπὶ Διοσκουριάδα, ἐς ὅπερ στρατόπεδον τελευτᾷ Ῥωμαῖοις ἢ ἐπικράτεια ἐν δεξιᾷ ἐσπλέοντων ἐς τὸν Ἰόντον. ἐπεὶ δὲ ἐπυθόμην Κότυν τελευτηκέναι, τὸν βασιλέα τοῦ Βοσπόρου τοῦ Κιμμερίου καλουμένον. ἐπιμελὲς ἐποιήσαμην καὶ τὸν μέχρι τοῦ Βοσπόρου⁶⁵ πλοῦν δηλώσαι σοι, ὥς, εἴ τι βουλεύοιο

სულ ტრაპეზუნტიდან დიოსკურიადამდე, ახლანდელ სებასტოპოლისამდე, არის ორიათას ორას სამოცი სტადიონი.

ესაა მთელი მანძილი ბიზანტიონიდან დიოსკურიადამდე, თუ მისცურავ [პონტოში შესვლის შემდეგ] მარჯვნივ. აქ მთავრდება რომაელთა სამფლობელოები პონტოს მარჯვენა. მხარეს მცურავთათვის. რადგან გავიგე, რომ კოტის⁵⁸, ეგრეთ წოდებული კიმერიული ბოსფორის მეფე, გარდაიცვალა, მე შევეცადე ამეწერა შენთვის გზა ბოსფორამდე, რათა, თუკი. რაიმეს მოსურვებ ბოსფორის მიმართ, შესაძლებლობა გქონდეს იმსჯელო ამ გზის ცოდნის საფუძველზე.

18

ამრიგად, დიოსკურიადიდან რომ მიდიხარ, პირველი სადგურია პიტიუნტში⁵⁹, სამას ორმოცდაათი სტადიონის მანძილზე. აქედან ნიტიკემდე⁶⁰ ას ორმოცდაათი სტადიონია. აქ ძველად ცხოვრობდა სკვითთა ტომი, რომელსაც იხსენიებს ისტორიკოსი ჰეროდოტე⁶¹. მათ ის გირჩის მჭამელებს უწოდებს [ფთიროფაგებს]. ეს აზრი დღემდეა შემონახული მათ შესახებ. ხოლო ნიტიკიდან მდინარე აბასკოსამდე ოთხმოცდაათი სტადიონია. ბორგისი აბასკოსს დაშორებულია ას ოცი სტადიონით. ნესისი ბორგისს-სამოცი სტადიონით; აქ არის კონცხი ჰერაკლეა. ნესისიდან მასატიკემდე ოთხმოცდაათი სტადიონია. აქედან მდინარე აქეუნტამდე⁶² - სამოცი. ეს მდინა-

⁶⁵ Roos: τοῦ Βοσπόρου τοῦ Κιμμερίου.

περὶ τοῦ Βοσπόρου, ὑπάρχει σοι
καὶ τὸνδε τὸν πλοῦν μὴ ἀγνοοῦντι
βουλεύεσθαι⁶⁶.

18

Ὁρμηθεῖσιν οὖν ἐκ Διοσκουριά-
δος πρῶτος ἂν εἴη ὄρμος ἐν Πι-
τιοῦντι· στάδιοι τριακόσιοι πεντή-
κοντα. ἐνθ' ἐνδὲ ἐς τὴν Νιτικὴν
στάδιοι πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν,
ἵνα περ πάλαι ᾄκει ἔθνος Σκυθι-
κόν, οὗ μνήμην ποιεῖται ὁ λογο-
ποιὸς Ἡρόδοτος. καὶ λέγει τούτους
εἶναι τοὺς φθειροτρικτέοντας, καὶ
ἐς τοῦτο ἔτι ἡ δόξα ἡ αὐτὴ ὑπὲρ
αὐτῶν κατέχει. ἐκ δὲ Νιτικῆς ἐς
Ἀβασκὸν ποταμὸν στάδιοι ἐνενή-
κοντα. ὁ δὲ Βόργυς τοῦ Ἀβάσκου
διέχει σταδίους ἑκατὸν καὶ εἴκο-
σιν, καὶ ὁ Νῆσις τοῦ Βόργυος,
ἵνα περ καὶ Ἡράκλειος⁶⁷ ἄκρα ἀν-
έχει, σταδίους ἐξήκοντα. ἀπὸ δὲ
Νήσιος ἐς Μασαίτικὴν στάδιοι
ἐνενήκοντα. ἐνθ' ἐνδὲ ἐς Ἀχαιοῦντα
στάδιοι ἐξήκοντα, ὅσπερ ποταμὸς
διορίζει Ζιλχοὺς καὶ Σανίγας.
Ζιλχῶν βασιλεὺς Σταχέμφαξ· καὶ
οὗτος παρὰ σοῦ τὴν βασιλείαν
ἔσχεν. ἀπὸ Ἀχαιοῦντος ἐς Ἡρά-
κλειαν ἄκραν πεντήκοντα καὶ ἑκα-
τὸν στάδιοι. ἐνθ' ἐνδὲ ἐς ἄκραν,
ἵνα περ σχέπη ἐστὶν ἀνέμου Θρατ-

⁶⁶ Roos: βουλεύσασθαι.

⁶⁷ Muller: Ἡράκλειος.

რე ჰყოფს ძილქებსა⁶³ და სანიგებს. ძილქე-
ბის მეფე სტაქემფაკია. ამასაც შენგანა აქვს
ტახტი მიღებული. აქეუნტიდან ჰერაკლეს
კონცხამდე ას ორმოცდაათი სტადიონია.
აქედან ას ოთხმოცი სტადიონია ბორცვა-
მდე, რომელიც იცავს [მოგზაურს] თრასკი-
ული ქარისაგან და ბორეასაგან. აქედან
ძველ ლაზიკედ⁶⁴ წოდებულ ადგილამდე
ას ოცი სტადიონია. აქედან ძველ აქაიამ-
დე - ას ორმოცდაათი. აქედან ნავსადგურ
პაგრამდე - სამას ორმოცდაათი. პაგრიდან
ჰიერონის ნავსადგურამდე - ას ორმოცი.
აქედან სინდიკემდე - სამასი.

19

სინდიკიდან ქიმერიულ ბოსფორამდე
და ბოსფორის ქალაქ პანტიკაპეამდე ხუ-
თას ორმოცი სტადიონია. აქედან მდინა-
რე ტანაისამდე - სამოცი. ამბობენ, რომ
იგი გამოჰყოფს ევროპას აზიისაგან. ის
გამომდინარეობს მეოტიდის ტბიდან და
ერთვის ევქსინის პონტოს. თუმცა ესეი-
ლე „განთავისუფლებულ პრომეთემი“
ევროპისა და აზიის საზღვრად ფაზისს
თვლის. ყოველ შემთხვევაში ტიტანები
პრომეთეს მიმართავენ შემდეგი სიტყ-
ვებით:

„მოვედიით...

პრომეთევ, შენს უბედურებათა
და ბორკილისაგან მოყენებულ

κίου καὶ Βορρᾶ, ὀγδοήκοντα καὶ ἑκατὸν. ἐνθὲν δὲ εἰς τὴν καλουμένην Παλαιὰν Λαζικήν εἵκοσι καὶ ἑκατὸν στάδιοι. ἐνθὲν δὲ εἰς τὴν Παλαιὰν Ἀχαΐαν πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν, καὶ ἔνθεν εἰς Πάγρας λιμένα πεντήκοντα καὶ τριακόσιοι. ἀπὸ δὲ Παγρῶν⁶⁸ λιμένος εἰς Ἱερὸν λιμένα ὀγδοήκοντα καὶ ἑκατὸν. ἐνθὲν δὲ εἰς Σινδικὴν τριακόσιοι.

19

Ἀπὸ δὲ Σινδικῆς εἰς Βόσπορον τὸν Κυμμέριον καλούμενον καὶ πόλιν τοῦ Βοσπόρου Παντικᾶπιον τεσσαράκοντα καὶ πεντακόσιοι. ἐνθὲν δὲ ἐπὶ Τάναιν ποταμὸν ἐξήκοντα, ὅς λέγεται ὀρίξειν ἀπὸ τῆς Ἀσίας τὴν Εὐρώπην. καὶ ὀρμᾶται μὲν ἀπὸ λίμνης τῆς Μαϊωτιδος, ἐσβάλλει δὲ εἰς θάλασσαν τὴν τοῦ Εὐξείνου Πόντου. καί τοι Αἰσχυλὸς ἐν Προμηθεὶ Λυομένῳ τὸν Φᾶσιν ὅρον τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας ποιεῖ. λέγουσι γοῦν αὐτῷ οἱ Τιτᾶνες πρὸς τὸν Προμηθεῖα ὅτι

„ἦκομεν...

τοὺς σοὺς ἄθλους τοῦτ᾽δε,

Προμηθεῦ,

δεσμοῦ τε πάθος τόδ’

ἐποφόμενοι“.⁶⁹

ἔπειτα καταλέγουσιν ὅσῃν χώρᾳ ἐπῆλθον.

ტანჯვათა სახილველად”

შემდეგ ჩამოთვლიან [ისინი], რამდენი ქვეყანა გაიარეს:

„სადაც ორმაგი საზღვარია ევროპის და აზიის მიწისა, დიდი ფაზისი“.

ამბობენ, რომ მეოტიდის ტბის გარშემო სამოგზაურო მანძილი დაახლოებით ცხრათასი სტადიონია

პანტიკაპეიდან სოფელ კამეკამდე, ზღვა-სთან რომაა მოთავსებული, ოთხას ოცი სტადიონია. აქედან თეოდოსიამდე, გაუდაბურებულ ქალაქამდე, ორას ოთხმოცი სტადიონია. ეს იყო ძველი ბერძნული ქალაქი, იონიური, მილეტელთა ახალციხე. ამის ხსენება მრავალ ლიტერატურულ ძეგლშია; აქედან სკვითოტავრების მიტოვებულ ნავსადგურამდე ორასი სტადიონია. აქედან ტავრიდის ლამპადამდე - ექვსასი. ლამპადიდან ნავსადგურ სიმბოლონამდე (ტავრიდულია ესეც) ხუთას ოცი სტადიონია. აქედან ტავრიდის ქერონესამდე - ას ოთხმოცი. ქერონესიდან კარკინიტიდამდე - ექვსასი. კარკინიტიდიდან ნავსადგურ კალოსამდე (ესიც სკვითურია) - კოიდევ შვიდასი.

20

ნავსადგურ კალოსიდან ტამირაკემდე სამასი სტადიონია. ტამირაკის შიგნით არის პატარა ტბა. აქედან ტბის შესართავა-

⁶⁸ Muller: Πάγρας.

⁶⁹ Muller: ἐσοφόμενοι.

„τῇ μὲν δίδυμον χθονὸς Ἑβρώπης
μέγαν ἦδ' Ἀσίας τέρμονα Φᾶσιν“.

τῆς δὲ λίμνης τῆς Μαιώτιδος πε-
ρίπλους ἐν κύκλῳ λέγεται σταδίων
ἅμφι τοὺς ἑνακισχιλίους.

Ἀπὸ δὲ Παντικαπαίου ἐς κώμην
Καζέκα ἐπὶ θαλάσῃ ὠκισμένην
στάδιοι εἴκοσι καὶ τετρακόσιοι.
ἐνθεν ἐς Θεοδοσίαν πόλιν ἐρή-
μην στάδιοι ὀγδοήκοντα καὶ δια-
κόσιοι. καὶ αὕτη παλαιὰ ἦν Ἑλ-
λὰς πόλις Ἰωνική, Μιλησίων ἄποι-
κος, καὶ μνήμη ἐστὶν αὐτῆς ἐν
πολλοῖς γράμμασιν. ἐνθεν ἐς
λιμένα Σχυθοταύρων ἔρημον στά-
διοι διακόσιοι καὶ ἑνθεν ἐς Λαμ-
πάδα τῆς Ταυρικῆς στάδιοι ἑξα-
κόσιοι. ἀπὸ δὲ Λαμπάδος ἐς Συμ-
βόλου λιμένα, Ταυρικὸν καὶ τοῦ-
τον, στάδιοι εἴκοσι καὶ πεντακό-
σιοι. καὶ ἑνθεν ἐς Χερρόνησον
τῆς Ταυρικῆς ὀγδοήκοντα καὶ
ἑκατόν. ἀπὸ δὲ Χερρονήσου ἐς
Καρκινίτιν⁷⁰ στάδιοι ἑξακόσιοι,
καὶ ἀπὸ Καρκιντίδος⁷¹ ἐς Καλὸν
λιμένα, Σχυθικὸν καὶ τοῦτον, ἑλ-
λοὶ ἑπτακόσιοι.

მდე სამასი სტადიონია. ტბის შესართავე-
ბიდან ეიონამდე-სამას ოთხმოცი. აქედან
მდინარე ბორისტენემდე - ას ორმოცდა-
ათი. ბორისტენის გასწვრივ ზემოთ რომ
მისცურავ, შეგხვდება ელინური ქალაქი,
სახელად ოლბია. ხოლო ბორისტენიდან
პატარა, დაუსახლებელ და უსახელო კუნ-
ძულამდე სამოცი სტადიონია. აქედან
ოდესოსამდე-ოთხმოცი. ოდესოსში არის
სადგომი ხომალდთათვის. ოდესოსის
იქით არის ისტრიელების ნავსადგური.
აქამდე ორას ორმოცდაათი სტადიონია.
აქედან არის ისიაკების ნავსადგური, იქა-
მდე ორმოცდაათი სტადიონია. აქედან
ისტროსის შესართავამდე, რომელსაც ფსი-
ლონი ეწოდება, ათას ორასი. სტადიონია.
შუაში მდებარე ადგილები უდაბურია და
უსახელო

21

ამ შესართავის პირდაპირ, თუ შიგ ზღვა-
ში შესცურავ აპარკტიის [ჩრდილოეთის]
ქარის შემწეობით, შეგხვდება კუნძული.
ამ კუნძულს ერთნი აქილევსისას უწოდე-
ბენ, ხოლო მეორენი-აქილევსის ასპარეზს,
მესამენი კი-ლევკეს [თეთრს] ფერის მი-
ხედვით. ამბობენ, რომ იგი თეტიდამ ამო-
წიდა [ზღვიდან] თავისი ვაჟისათვის და
რომ მასზე ცხოვრობს აქილევსი. კუნძულ-
ზე არის აქილევსის ტაძარი და ქანდაკე-
ბა, ძველი ნამუშევარი. კუნძულზე ადა-

⁷⁰ Muller: Κερκινίτιν.

⁷¹ Muller: Κερκινιτίδος.

Ἐκ δὲ Καλοῦ λιμένος ἐς Τα-
μυράκην τριακόσιοι· ἔσω δὲ τῆς
Ταμυράκης λίμνη· ἐστὶν οὐ μεγά-
λη· καὶ ἔνθεν ἐς τὰς ἐκροὰς τῆς

λίμνης ἄλλοι τριακόσιοι. ἐκ δὲ
τῶν ἐκροῶν τῆς λίμνης ἐς Ἡϊό-
νας⁷² στάδιοι ὀγδοήκοντα καὶ τρια-
κόσιοι. καὶ ἔνθεν ἐς ποταμὸν Βο-
ρυσθένην πεντήκοντα καὶ ἑκατόν.
κατὰ δὲ τὸν Βορυσθένην ἄνω πλέ-
οντι πόλεις Ἑλλάς ὀνομα Ὀλβία
πεπόλισται. ἀπὸ δὲ Βορυσθένους
ἐπὶ νῆσον σμυρᾶν, ἐρήμην καὶ
ἀνώνυμον· στάδιοι ἑξήκοντα. καὶ
ἔνθεν ἐς Ὀδησσὸν ὀγδοήκοντα.
ἐν Ὀδησσῷ ἕρμος ναυσίν. ἀπὸ
δὲ Ὀδησσοῦ ἔχεται Ἰστριανῶν
λίμνη. στάδιοι ἐς αὐτὸν πεντή-
κοντα καὶ διακόσιοι. ἐνθενδε ἔχε-
ται Ἰσιακῶν λίμνη. στάδιοι ἐς
αὐτὸν πεντήκοντα. καὶ ἔνθεν ἐς
τὸ Ψιλὸν καλούμενον στόμα τοῦ
Ἰστροῦ διακόσιοι καὶ χίλιοι. τὰ
δὲ ἐν μέσῳ ἔρημα καὶ ἀνώνυμα.

Κατὰ τοῦτο μάλιστα τὸ στόμα
ἐπ' εὐθὺς πλέοντι ἀνέμῳ ἀπαρκτεῖα
ἰδίως⁷³ τὸ πέλαγος νῆας πρόκει-
ται, ἦντινα οἱ μὲν Ἀχιλλέως νῆ-
σον, οἱ δὲ Δρόμον Ἀχιλλέως, οἱ

⁷² Muller: Ἡόνας.

⁷³ Muller: ὥς.

⁷⁴ Muller: χροιάς.

⁷⁵ Muller: Θέτις.

მიანები არ ცხოვრობენ, მხოლოდ მცირე-
დენი თხა ბინადრობს აქ. ამბობენ, რომ
ყველა, ვინც ამ კუნძულს მოადგება თხებს
სწირავს მსხვერპლად აქილევესს. ტაძარში
სხვა მრავალი შეწირულებაც არის: ფიალები,
ბეჭდები, ძვირფასი ქვები და წარწერები
ლათინურსა და ბერძნულ ენებზე აქილევესის
შესახებ სხვადასხვა სალექსო საზომით.
არის, აგრეთვე, პატროკლეს სადიდებელი
ლექსებიც, რადგან პატროკლესაც სცემენ
თაყვანს აქილევესთან ერთად ისინი, რო-
მელთაც სურთ აქილევესს ასიაშოვნონ. მრავალი
ჩიტი ბუდობს კუნძულზე: თოლიები,
ყვინთიები და ზღვის ყვავები. ეს ფრინვე-
ლები ემსახურებიან აქილევესის ტაძარს.
ყოველდღე დილით ადრე ზღვისკენ მიფ-
რინავენ, შემდეგ იქ ისველებენ ფრთებს, მო-
ისწრაფიან ზღვიდან ტაძრისაკენ და წყალს
ასხურებენ ტაძარ; როდესაც საკმაოდ და-
სველებენ მას, ფრთებით გვიან ტაძრის
იატაკს.

ხოლო ზოგი ამას მოგვითხრობს: კუნ-
ძულზე ჩამოსულთაგან ზოგიერთნი საგან-
გებოდ არიან მოსული, ხომალდით მოჰ-
ყავთ მათ სამსხვერპლო საქონელი, ზოგს
მსხვერპლად სწირავენ, სხვებს კი [თავი-
სუფლად] უშვებენ აქილევესის სახელის

δὲ Λευκὴν ἐπὶ τῆς χροῶς⁷⁴ ὀνο-
μάζουσιν. ταύτην λέγεται Θέτιν⁷⁵
ἀνεῖναι τῷ παιδί, καὶ ταύτην
οἰκεῖν τὸν Ἀχιλλέα. καὶ νεώς
ἐστὶν ἐν αὐτῇ τοῦ Ἀχιλλέως, καὶ
ξόانون τῆς παλαιᾶς ἐργασίας. ἡ
δὲ νῆτος ἀνθρώπων μὲν ἐρήμη
ἐστίν, νέμεται δὲ αἰξίν οὐ πολ-
λαῖς. καὶ ταύτας ἀνατιθέναι λέ-
γονται τῷ Ἀχιλλεῖ ὅσοι⁷⁶ προσί-
σχουσι. καὶ⁷⁷ ἄλλα πολλὰ ἀνατιθή-
ματα ἀνάκειται ἐν τῷ νεῷ, φιά-
λαι καὶ ὀακτύλιοι καὶ λίθοι τῶν
πολυτελεστέρων⁷⁸, καὶ ἐπ' ἑγράμ-
ματα, τὰ μὲν Ῥωμαϊκῶς, τὰ δὲ
Ἑλληνικῶς πεποιημένα ἐν ἄλλῳ
καὶ ἄλλῳ μέτρῳ, ἔπαινοι τοῦ Ἀ-
χιλλέως. ἐστὶν δὲ ἅ καὶ τοῦ Πα-
τρόκλου· καὶ γὰρ καὶ τὸν Πάτρο-
κλον τιμῶσιν σὺν τῷ Ἀχιλλεῖ ὅσοι
τῷ Ἀχιλλεῖ χαρίζεσθαι ἐθέλου-
σιν. ὄρνιθες δὲ πολλοὶ ἀβλίζονται
ἐν τῇ νήσῳ, λάροι καὶ αἰθυσιαὶ
καὶ κορώναι αἱ φαιάσσαι τὸ
πληθος οὐ σταθμητοί. οὗτοι οἱ
ὄρνιθες θεραπεύουσιν τοῦ Ἀχιλ-
λέως τὸν νεών. ἔωθεν ὀνημέραι
καταπέτονται ἐς τὴν φάλασσαν·
ἔπειτα ἀπὸ τῆς φαιάσεως βεβρε-
γμένοι τὰ πτερὰ σπουδῇ αὐτοὶ ἐπεί-
τονται ἐς τὸν νεών, καὶ ῥαίνουσιν
τὸν νεών. ἔπειθ' ἂν δὲ κελῶς ἔχῃ,
οἱ δὲ ἐκκαλλύνουσιν αὐτὸ τὸ ἔδα-
φος τοῖς πτεροῖς.

მოსაგონებლად. ზოგიერთი კი ნაპირს
მოადგება ქარიშხლის მიერ იძულებუ-
ლი. ესენი თვით ღმერთს თხოვენ სამსხ-
ვერპლო ცხოველს. ეკითხებიან სამისნოს-
კარგია თუ ცუდი ამა თუ იმ ცხოველის
მსხვერპლად მოტანა, იმ ცხოველის, რომე-
ლსაც ისინი აირჩევენ საძოვარზე, და, ამას-
თანავე, თავიანთი მოსაზრებით ცხოველის
ტოლ საფასურს დადებენ ხოლმე [ტამარ-
ში]. თუ მისნის პასუხი უარყოფითია (ტა-
მარში არის მისანი), ისინი უმატებენ ფასს,
თუ ამის შემდეგაც უარყოფითი პასუხი
გამოვიდა, კიდევ უმატებენ. როდესაც მის-
ნის თანხმობას მიიღებენ, ისინი მიხვდე-
ბიან, რომ საფასური საკმარისია. სამსხ-
ვერპლო ცხოველი ამ დროს თვითონ ჩერ-
დება და არ გარბის. ამრიგად, გმირს [აქი-
ლევსს] მრავალი ვერცხლი აქვს შეწირუ-
ლი სამსხვერპლო ცხოველის საფასურის
სახით.

23

აქილევსი სიზმარში ეცხადება ზოგს
კუნძულზე მოსვლის შემდეგ, ხოლო
ზოგს - ჯერ კიდევ ზღვაში ყოფნისას
კუნძულთან მიახლოების დროს, და
უჩვენებს მათ, თუ კუნძულზე სადაა
უკეთესი მისადგომი ხომალდისათვის
და სადაა საჭირო ღუზა ჩააგდონ. ზო-
გიერთები ამბობენ, რომ აქილევსი მათ
ცხადად მოველინა ანძაზე ან ქანდარის
კიდზე, დიოსკურების მსგავსად. აქი-
ლევსი მხოლოდ იმით ჩამორჩება დიო-
სკურებს [ამბობენ ისინი], რომ უკანასკ-

⁷⁶ Muller: ὅσοι [ἀεὶ].

⁷⁷ Muller: καὶ [γὰρ καὶ].

⁷⁸ Muller: Πολυτελεστέρων-ის შემდეგ ჩამატებულია: Ταῦτα ξύμπαν-
τα χαριστήρια τῷ Ἀχιλλεῖ ἀνέχεται, შემდეგ მოსდევს: ἐπιγράμματα..

55

22

Οἱ δὲ καὶ τὰδε ἱστοροῦσιν· τῶν
προσεσχηκότων τῇ νήσῳ ἱερεῖα
τοὺς μὲν ἐξἐπίτηδες πλέοντας ἐς
αὐτὴν ἐπὶ ταῖς ναυσὶν κομίζειν,
καὶ τούτων τὰ μὲν καταθῆναι, τὰ
δὲ ἀφίεναι τῷ Ἀχιλλεῖ· τοὺς δὲ
τινας ὑπὸ χειμῶνος ἐξαναγκασθέν-
τας προσέχειν, καὶ τούτους παρ'
αὐτοῦ τοῦ θεοῦ αἰτεῖν ἱερεῖον,
χρωμένους περὶ⁷⁹ τῶν ἱερείων, εἰ
λῶόν σφισιν καὶ ἄμεινον θῆσθαι
ὅτι περ ἄν⁸⁰ αὐτοὶ τῇ γνώμῃ
ἐπιλέξαντο νεμόμενον, τιμὴν ἅμα
καταβάλλοντες τὴν ἀξίαν σφίσιν
δοκοῦσαν· εἰ δὲ ἀπαγορεύοι ὁ
χρησμός—εἶναι γὰρ χρησμούς ἐν
τῷ νεῷ—, προσβάλλειν τῇ τιμῇ· εἰ
δὲ ἔτι ἀπαγορεύοι, ἔτι προσβάλ-
λειν. συγχωρήσαντος δὲ γινώ-
σκειν ὅτι ἀποχρῶσα ἡ τιμὴ ἔστιν.
τὸ δὲ ἱερεῖον ἵστασθαι ἐπὶ τῷδε
αὐτόματον, μηδὲ ἀποφεύγειν ἔτι.
καὶ τοῦτο δὴ πολὺ ἀνακείσθαι τὸ
ἀργύριον τῷ ἦρω τὰς τιμὰς τῶν
ἱερείων.

ნელნი ყველგან ეცხადებიან ზღვაზე მოგ-
ზაურებს და, გამოეცხადებიან თუ არა,
იხსნიან ხოლმე მათ, ხოლო აქილევსი
მხოლოდ კუნძულზე მიახლოვებულთ
გამოეცხადება ხოლმე. ზოგიერთნი ამბო-
ბენ, რომ მათ სიზმარში პატროკლევ ეც-
ხადებათ ეს ამბები აქილევსის კუნძულის
შესახებ მე ჩავიწერე ისე, როგორც მოვი-
სმინე იმ პირთაგან, რომელნიც ან თვი-
თონ მოადგნენ კუნძულს, ან სხვებისა-
გან მოისმინეს [ყველაფერი ეს]. სარწმუ-
ნოდ მიმაჩნია მონაყოლი. მე აქილევსს
სხვებზე უფრო მეტ გმირად ვთვლი ანგა-
რიშს ვუწევ მის კეთილშობილურ წარმო-
შობას, სილამაზეს, სულიერ ძალას, ამ
ქვეყნის მიტოვებას ახალგაზრდობის ჟამს,
ჰომეროსის პოეზიის მიერ მის შესხმას.
სიყვარულსა და მეგობრობაში სიმტკი-
ცეს და ერთგულებას იქამდე, რომ მან
საყვარელი ადამიანის სიკვდილის შემ-
დეგ არჩია თვით მომკვდარიყო.

24

ისტროსის ეგრეთ წოდებულ ფსილო-
ნის შესართავიდან მეორე შესართავამდე
სამოცი სტადიონია აქედან ეგრეთ წოდე-
ბულკალონის შესართავამდე—ორმოცი სტა-
დიონი. კალონიდან ეგრეთ წოდებულ
ნარაკონამდე, ისტროსის მეოთხე შესარ-
თავამდე, სამოცი სტადიონია. აქედან მე-
ხუთე შესართავამდე - ას ოცი- ქალაქ ისტ-

⁷⁹ Muller: ἐπὶ.

⁸⁰ Muller: ἄν ავლია.

Φαίνεσθαι δὲ ἐνύπνιον τὸν Ἀχιλλέα τοῖς μὲν προσχοῦσι τῇ νήσῳ, τοῖς δὲ καὶ πλέουσιν, ἐπειδὴν οὐ πόρρω αὐτῆς ἀπόσχωσιν, καὶ φράζειν ὅποι⁸¹ προσσχεῖν τῆς νήσου ἄμεινον καὶ ὅποι⁸² ὀρμίσασθαι. οἱ δὲ καὶ ὕπαρ λέγουσιν φανῆναί σφισιν ἐπὶ τοῦ ἱστοῦ ἢ ἐπ' ἄκρου τοῦ κέρως τὸν Ἀχιλλέα, καθάπερ τοὺς Διοσκόρους⁸³ τοσόνδε μόνον τῶν Διοσκόρων⁸⁴ μεῖον ἔχειν τὸν Ἀχιλλέα, ὅσον οἱ μὲν Διόσκοροι⁸⁵ τοῖς πανταχοῦ πλωιζομένοις ἐναργεῖς φαίνονται καὶ φανέντες σωτήρες γίγνονται, δὲ τοῖς πελάζουσιν ἤδη τῇ νήσῳ. οἱ δὲ καὶ τὸν Πάτροκλόν σφισιν ὀφθῆναι ἐνύπνιον λέγουσιν. τάδε μὲν ὑπὲρ τῆς νήσου τῆς τρῦς Ἀχιλλέως ἀκοτὴν ἀνέγραψα τῶν ἢ αὐτῶν προσχόντων ἢ ἄλλων πεπυσμένων· καὶ μοι δοκεῖ οὐκ ἄπιστα εἶναι. Ἀχιλλέα γὰρ ἐγὼ πεῖθομαι εἶπερ τινὰ καὶ ἄλλον ἦρω εἶναι, τῇ τε εὐγενείᾳ τεκμαίρομενος καὶ τῷ κάλλει καὶ τῇ βίῳ τῆς ψυχῆς καὶ τῷ νέον μεταλλάξαι ἐξ ἀνθρώπων καὶ τῇ Ὀμήρου ἐπ' αὐτῷ ποιήσει καὶ τῷ ἔρωτικόν γενέσθαι καὶ φιλέταιρον,

⁸¹ Muller: ὅπου.

⁸² Muller: ὅπου.

⁸³ Muller: Διοσκούρους.

⁸⁴ Muller: Διοσκούρων.

⁸⁵ Muller: Διόσκοροι.

რიამდე - ხუთასი. აქედან ქალაქ ტომევესამდე - სამასი. ტომევესიდან ქალაქ კალატიდამდე - კიდევ სამასი. სადგომია ხომალდთათვის. აქედან კარიელთა ნავსადგურსამდე ას ოთხმოცი სტადიონია და ნავსადგურის გარშემო [არსებული] ქვეყანა იწოდება კარიად. კარიელების ნავსადგური და ტეტრასიადამდე ას ოცი სტადიონია აქედან უკაცრიელ ადგილამდე, ბიძონიდან, სამოცი სტადიონია. ბიძონიდან დიონისოპილისამდე - ოთხმოცი. აქედან ოდესოსამდე-ორასი. აქ ხომალდთა სადგომია. ოდესოსიდან ჰაიმოსის მთის ძირამდე, რომელიც პონტომდე გრძელდება, სამას სამოცი სტადიონია აქაცაა ხომალდთა სადგომი. ჰაიმოსიდან ქალაქ მესემბრიაამდე, ოთხმოცდაათი სტადიონია. სადგომია ხომალდთათვის. მესემბრიიდან ქალაქ ანქიალემდე სამოცდაათი სტადიონია. ანქიალიდან აპოლონიამდე-ას ოთხმოცი. ყველა ესენი ელინური ქალაქებია, რომლებიც მდებარეობენ სკვითიაში იმისათვის, ვინც პონტოში შესცურავს, მარცხენა მხარეს. აპოლონიიდან ქერონესამდე სამოცი სტადიონია. სადგომია ხომალდთათვის. ქერონესიდან ავლაიოსის კედლამდე-ორას ორმოცდაათი. აქედან თინიადის ნაპირამდე - ას ოცი.

ὧς καὶ ἐπαποθανεῖν ἐλθέσθαι τοῖς
παιδικοῖς.

24

Ἀπὸ δὲ τοῦ Ψιλοῦ καλουμένου
στόματος τοῦ Ἰστρου ἕς τὸ δεύ-
τερον στόμα στάδιοι ἐξήκοντα.
ἐνθ' ἐνδὲ ἐπὶ τὸ Καλὸν καλούμε-
νον στόμα στάδιοι τετραράκοντα.
καὶ ἀπὸ τοῦ Καλοῦ ἐπὶ τὸ Νά-
ρακον ὧδε ὀνομαζόμενον στόμα
τέταρτον τοῦ Ἰστρου στάδιοι ἐξή-
κοντα. ἐνθ' ἐνδὲ ἐπὶ τὸ πέμπτον
εἵκοσι καὶ ἑκατὸν καὶ ἐνθ' ἐν ἑς
Ἰστρίαν πόλιν στάδιοι πεντακό-
σιοι. ἐνθ' ἐνδὲ ἑς Τομέα⁸⁶ πόλιν
στάδιοι τριακόσιοι. ἀπὸ δὲ Τομέ-
ως⁸⁷ ἑς Κάλλατιν πόλιν ἄλλοι
τριακόσιοι ὁρμος ναυσίν. ἐνθ' ἐνδὲ
ἑς Καρῶν λιμένας ὀγδοήκοντα καὶ
ἑκατὸν. καὶ ἡ γῆ ἐν κύκλῳ τοῦ
λιμένος Καρία κλήζεται⁸⁸. ἀπὸ
δὲ Καρῶν λιμένος ἑς Τετρασιάδα⁸⁹
στάδιοι εἵκοσι καὶ ἑκατὸν. ἐνθ' ἐνδὲ
ἑς Βιζώνην χῶρον ἔρημον στάδιοι
ἐξήκοντα. ἀπὸ δὲ Βιζώνης ἑς
Διονυσόπολιν στάδιοι ὀγδοήκοντα.
ἐνθ' ἐνδὲ ἑς Ὀδησσὸν διακόσιοι
ὁρμος ναυσίν. ἐκ δὲ Ὀδησσοῦ ἑς
τοῦ Αἴμου τὰς ὑπαρείας, αἱ δὲ
ἑς τὸν Πόντον καθήκουσιν, στά-
διοι τριακόσιοι ἐξήκοντα. καὶ δεῦρο
ὁρμος ναυσίν. ἐκ δὲ τοῦ Αἴμου ἑς

თინიადიდან სალმისამდე ორასი სტადი-
ონია. ამ ადგილს იხსენიებს ქსენოფონტი-
უფროსი; ის ამბობს, რომ აქამდე მოდი-
ოდა ელინების ჯარი მისი წინამძღოლო-
ბით, მაშინ, როდესაც ილაშქრა თრაკიელ
სევთესთან ერთად. მან ბევრი დაწერა იმის
შესახებ, რომ აქ არაა ნავსადგური, რომ
მრავალი ხომალდი ილუპება აქ ქარიშხ-
ლისაგან და რომ აქ მცხოვრებ თრაკიე-
ლებს ხშირად უთანხმოება უტყდებათ
დამსხვრეული ხომალდების ნაწილების
გაყოფის დროს.

სალმიდესიდან ფრიგიამდე სამას ოცდა-
ათი სტადიონია. აქედან კიანეს კუნძუ-
ლამდე სამას ოცი. ეს ის კიანეს კუნძულე-
ბია, რომლებზედაც პოეტები ამბობენ,
თითქოს ძველად ისინი მოხეტიალენი
იყვნენ და, თითქოს, პირველად მათ შო-
რის გაიარა ხომალდმა არგომ, რომელ-
მაც იაზონი კოლხებთან მიიყვანა. კია-
ნედან ზევს ურიოსის ტაძრამდე, სადაც
პონტოს შესართავია, ორმოცი სტადიო-
ნია. აქედან ეგრეთწოდებულ შმაგი დაფ-
ნის ნავსადგურამდე ორმოცი სტადიო-
ნია. დაფნიდან ბიზანტიონამდე - ოთხ-
მოცი.

აი, ეს ადგილებია კიმერიის ბოსფო-
რიდან თრაკიის ბოსფორამდე და ქალაქ
ბიზანტიონამდე.

Μεσημβρίαν πόλιν ἐγενήκοντα·
 ὄρμος ναυσίν. καὶ ἐκ Μεσημβρίας
 ἐς Ἀγχιάλον πόλιν στάδιοι ἑβδο-
 μήκοντα, καὶ ἐξ Ἀγχιάλου ἐς
 Ἀπολλονίαν ὀγδοήκοντα καὶ ἑκα-
 τόν. αὗται πᾶσαι αἱ πόλεις Ἑλ-
 ληνίδες εἰσίν, ὥκισμέναι ἐν τῇ
 Σκυθίᾳ, ἐν ἀριστερᾷ ἐσπλέοντι ἐς
 τὸν Πόντον. ἐκ δὲ Ἀπολλωνίας ἐς
 Χερρόνησον στάδιοι ἐξήκοντα· ὄρ-
 μος ναυσίν. καὶ ἐκ Χερρονήσου
 ἐς Αὐλαίου τεῖχος πεντήκοντα καὶ
 διακόσιοι. ἐνθ' ἐνδε ἐς Θυνιάδα
 ἀκτὴν εἴκοσι καὶ ἑκατόν.

25

Ἀπὸ δὲ Θυνιάδος ἐς Σαλμυδη-
 σσὸν στάδιοι διακόσιοι. τούτου
 τοῦ χωρίου μνήμην πεποιήται
 Ξενοφῶν ὁ πρεσβύτερος, καὶ μέ-
 χρι τούτου λέγει τὴν στρατιὰν
 ἐλθεῖν τῶν Ἑλλήνων, ἧς αὐτὸς
 ἡγήσατο, ὅτε τὰ τελευταῖα σὺν
 Σεύθῃ τῷ Θρακί ἐστράτευσεν.
 καὶ περὶ τῆς ἀλιμενότητος τοῦ
 χωρίου πολλὰ ἀνέγραψεν, ὅτι εν-
 ταυθα ἐκπίπτει τὰ πλοῖα χειμῶνι
 βιαζόμενα, καὶ οἱ Θραῖκες οἱ πρόσ-
 χωροι ὅτι ὑπὲρ τῶν ναυαγίων ἐν
 σφίσιν διαμάχονται.

Ἀπὸ δὲ Σαλμυδησσοῦ ἐς Φρυ-
 γίαν στάδιοι τριάκοντα καὶ τρια-
 κόσιοι. ἐνθ' ἐνδε ἐπὶ Κυανέας εἴκοσι
 καὶ τριακόσιοι. αὗται δὲ αἱ Κυανεαί

εἰσιν, ἃς λέγουσιν οἱ ποιηταὶ
πλαγκτὰς πάλλαι εἶναι, καὶ διὰ
τούτων πρώτην περᾶσαι τὴν Ἀρ-
γῶ, ἥτις ἐς Κόλχους Ἰάσονα
ἤγαγεν. ἐκ δὲ κυανέων ἐπὶ τὸ
Ἱερὸν τοῦ Διὸς τοῦ Οὐρίου, ἔνα-
περ τὸ στόμα τοῦ Πόντου, στάδιοι
τεσσαράκοντα. ἐνθὲν δὲ ἐς λιμένα
Δάφνης τῆς Μαιομένης καλουμέ-
νης στάδιοι τεσσαράκοντα. ἀπὸ
δὲ Δάφνης ἐς Βυζάντιον ὁγδοή-
κοντα.

Τάδε μὲν καὶ τὰ ἀπὸ τοῦ Βοσ-
πόρου τοῦ Κιμμερίου ἐπὶ Βόσπο-
ρον τὸν Θράκιον καὶ πόλιν Βυζάν-
τιον.

1. ტრაპეზუნტი] ტრაპიზონი, Aristoteles, Mir. aud. 18; ტრაპეზუნტი კოლხეთისა. PS. Scyl. Periplus, 85: პონტოს ტრაპეზუნტი მაკროკეფალთა ქვეყანაში. Xen. An. V. 8, 22: ტრაპეზუნტი ელინური ქალაქი ევქსინის პონტოზე, სინოპელთა ახალშენი კოლხეთის ქვეყანაში. Tab Peut - Trapezunte. Herod. Hist. VI, 127: ტრაპეზუნტი ქალაქია არკადიაში.

Paus. Descr. Gr. 8,1 არკადიაში თავდაპირველად ცხოვრობდნენ პელაზგები, ქვეყანას „პელაზგია“ ერქვა. 8,27 უძველეს მოსახლეობას (პელაზგ-არკადიელებს) ჰქონდათ ქალაქები, ამ ქალაქთა შორის იყო არკადიის ტრაპეზუნტი. ტრაპეზუნტელები ამოწყვეტეს არკადიელებმა, მათი ნაწილი კი გადარჩა და მიაშურა პონტოს ტრაპეზუნტს. პონტოს ტრაპეზუნტის მცხოვრებლებმა გამოქვეულები მიიღეს, რადგან ეს უკანასკნელნი მათი მეტროპოლისიდან იყვნენ და მათ სახელს ატარებდნენ.

2. ამბოზს ქსენოფონტი] Xen. An. V, 8,22.

3. ფილესიოსი] ღმერთის სახელია. არიანესთან ჰქვია ჰერმესის შვილი-შვილს, სხვა ავტორებთან აპოლონის ზედმეტი სახელია. მაგ. Plin. NH 34, 8, 19. 75: Macrobian Sat. I, 17.

4. ქსენოფონტის მსგავსად] Xen. An. VI, 6. 22, 25.

5. ჰისოსი] ნავსადგური სურმენე, მდინარე კარა-დერე. Ptol. Georg. V, 7, 4 ჰისოსი კაპადოკიის ზღვაზეა, ფარნაკიასა და ტრაპიზონს შორის. Tab. Peut.-ზე აღნიშნულია ჰისოსი ტრაპეზ. შემდეგ (Hyssillime). ჰისოსი იხსენიებენ: Strab. Georg. II, 5, 24; XIV, 5, 19; Plin. NH, V, 91; VI, 214; Cic. ad Att. II, 10; V, 20; Xen. An. I, 2, 24; IV, 1; Diod. Sic. Biblioth. hist. XIV, 21, 1; Proc. Goth. VIII, 2. **Σοισισρύμεια.**

V საუკუნიდან ამ ნავსადგურს ჰისოსს აღარ უწოდებენ, არამედ „სუსარმიას“ (პ. ი ნ გ ო რ ო ყ ვ ა, გიორგი მერჩულე, 1954, გვ. 225).

ჰისოსი სპარსელების და ალექსანდრე მაკედონელის დროს ძლიერი და აყვავებული ქალაქი იყო (Xen. An, I, 2, 24; IV, 1; Diod. Sic. XVII, 32, 4) შემდეგ კი ძლიერ დაკნინდა და სტრაბონის ხანისათვის პატარა დაბად იქცა. ალექსანდრე მაკედონელის 333 წლის გამარჯვების შემდეგ ამ ადგილმა სახელი გაითქვა, მას ნიკოპოლისი დაარქვეს - Steph. Byz. Ethnica, s. v. Dionys. Perieg. 11 Ruge, Pauly – Wissowa, Real – Encycl. D. cl. Alt. Wiss.).

6. ჰომეროსი ამბოზს] Od. 469.

7. მოედინებოდა] Ath. Deipn. IV, p. 156 E.

8. ათენი] ფაზარი. ქალღმერთ ათენას ტამარს აქ სტეფანე ბიზანტიონელიც იხსენიებს. Proc. Goth. IV, 2; Pers. II, 29; Ptol. Georg. (A – thenis). ტომაშევი (RE s. V.) ამბობს, რომ ადგილი ათენი ახლაც არსებობს რიზეს მეზობლად და ის იხსენიება მოსე ხოჯრენელის გეოგრაფიაშიცო.

9. ბორეა] ჩრდილოეთის ქარის სახელია.

10. აპარკტია] ესეც ჩრდილოეთის ერთგვარი ქარის სახელია.

11. აფსაროსი] სარფი. სახელი „აფსაროსი“ არიანეს მიხედვით მედეას ძმისაგან, აფსირტესაგან მომდინარეობს. აფსაროსი აღნიშნულია Tab. Peut.-ზე (Apsaro). ამ ადგილს იხსენიებს: Pros. Goth. IV, 2, 14, 16; III, p, 320. პროკოპი კესარიელი ციხესიმაგრე აფსაროსს ლაზების ქვეყანაში ათავსებს, Plin. VI, 12,13 - მაკრონების ქვეყანაში ტრაპეზუნტიდან 150 სტადიონის დაშორებით. Ps. Scyl. 81: აფსაროსი მდინარეა კოლხეთში. St. Byz.: აფსაროსი, რომელსაც წინათ აფსირტი ერქვა. ანტიკური ავტორები: Ps. Scyl. 81; App. Mith. 101; Plin. VI, 13; Ptol. V, 6, 7 აფსაროსს უწოდებენ ჭოროხის იმ ტოტს, რომელზედაც გონია მდებარეობს. K-Muller-ით ჭოროხის დასავლეთი ტოტი მდ. აფსაროსია, აღმოსავლეთი კი - აკამფსისი (FHG V, 174).

ლ. ელნიცკის აზრით (Из исторической географии древней Колхиды. ВДИ. 1938. N 2/3. გვ. 308 – 311) ამ ადგილს ახლა გონია ჰქვია (ასევე. დიუბუა დე მონპერეც აფსაროსს ჭოროხის სამხრეთით შვიდი კილომეტრის დაშორებით ათავსებს გონიასთან).

პ. ინგოროყვა აფსარს. ციხე ქალაქს მდ. ჭოროხის სამხრეთით. თვლის თანამედროვე სარფად ბათუმის რაიონში (გ. მერჩულე. გვ 204).

აფსაროსი, როგორც სამხრეთ კოლხეთის, ანუ ჭანეთის მთავარი პუნქტი მოხსენებულია ანდრია მოციქულის დასავ. საქართველოში მოღვაწეობის აღმწერ ძეგლში (Scherman, Prophet. Vitae, fab- p. 153 sq. 156. პ. ინგოროყვა, დას. შრ. გვ. 223). აფსაროსი რომის იმპერიის საზღვრების დამცველ სიმაგრეთა სისტემაში ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი პუნქტი იყო. არიანეს მიხედვით იქ რომის ჯარის ხუთი კოჰორტი იდგა. არიანეს ამ ცნობას მხარს უჭერს CIL, X N1202 რომლის მიხედვით იმპ. ტრაიანეს დროს აფსაროსში იდგა პონტოს აღმოსავლეთ სანაპიროს, დამცველი რომაელთა რაზმი.

12. კოჰორტი] ლეგიონის 0,1 ნაწილი, შედგება სამი მანიპულისაგან ან ექვსი ცენტურიისაგან

13. აფსირტე] მედეას ძმა რომელიც მედეამ აკუწა არგონავტების ლტოლვისას კოლხეთიდან. ოვიდიუს ნაზონი (Tristia III, 9) ქალ. ტომევისის (ახლანდ. კონსტანცას) სახელს აფსირტეს მოკვლას უკავშირებს (ბერძნული სიტყვა „ტომეინ!“ დაჭრას ნიშნავს), ასევე აპოლოდორე ათენელი (Bibloth. I, 9, 24) და სტეფანე ბიზანტიონელი.

14. ტიანა] ქრისტუპოლი. Const. Porph. De thematiobus, I, 2: მეორე კაპადოკიის ქალაქია. Basil. Sophen. **Ταξ. Πατρ.** მეორე კაპადოკიის ეპარქიის სამიტროპოლიტო ცენტრია. Stept. Byz.: თავდაპირველად იწოდებოდა „თიანად“, ბერების შეცვლის შედეგად მივიღეთ „ტიანა“, როგორც გადმოგვცემს არიანე. 1598 წელს არიანეს სქოლიოების გამომცემელი Jo. Guiliehuus Stukins-ი წერს, რომ ტიანა ტრაპეზუნტის ახლოს აღმოსავლეთითაა სამეზნე და რომ არიანე იძლევა იმ მხარის სახელს. რომელშიც თიანა-ტონსა შედიოდაო, სახელდობრ, „თიანიკეს“ (ჭანეთს. ნ. კ.). Steph. Byz.: „ტიენის“ - ქალაქი კოლხთა. მდ ტიენიდიდან აქვს სახელი მიღებული. Plin. NH, VI, 8; Strabo, XII, 2,7; 2,9; Ptol. V, 6, 18:

ქალაქი კაპადოკიაში. “ტიენის“ მხარეში.

15. ორესტე და პილადე] ორესტე ტროის ომში მონაწილე ბერძენთა ლაშქრის მთავარსარდლის, აგამემნონის ვაჟია. პილადე - ორესტეს განუყრელი მეგობარი.

16. მდ. ოფისი] ამ მდინარესთან ახლა არის ადგილი „ოფი“. არიანეს მიხედვით ეს მდინარე ჰყოფს კოლხების ადგილ-სამყოფელს „თიანიკისაგან“ (ჭანეთისაგან). Tab. peut.-ზე არის ეს პუნქტი აღნიშნული (Opiunte). Paus. Descr. Gr. VIII; 8. 4, 7: არკადიაშიცაა ამ სახელის მქონე მდინარე. ახლანდ. მდ. სულაკლი.

17. მდ. ფსიქროსი] კომენტატორთა მიხედვით ეს მდინარე დღევანდელ ვალტახი-სუს უდრის Ptol V, 9, 8: მდინარეა აზიის სარმატიაში. Pape (ლექსიკონი ბერძნულ საკუთარ სახელთა) კოლხების და ჭანების საზღვრებზე ათავსებს ამ მდინარეს. Anon. PPE 38 (GGM, I, გვ. 411): Arist. Hist. An. 3, 12.

18. მდ. კალოსპოტამოსი] მდ. კალოპოტამოს - დერე. Anon. 39 (GGM, I, გვ. 411)

19. მდ. რიდიოსი] მდ. როხის-სუ. Ptol. V, 9, 8: ნავსადგური რედიოსი ათენსა და პიტეიუნტს შორის. Strabo, VII, 5, 7; Ps. Scyl. 84; Tab. Peut.: Reila. C. Muller-ი (GGM. I. P. 374, 2) რიზეს თვლის ქ. ბექირიადად ბექირთა ქვეყანაში. Anon. 39 (GGM. I. გვ. 411). Proc. BP II, 29: ქალაქია ლაზიკეში, ტრაპეზუნტიდან ორი დღის სავალითაა დაშორებული. Proc. De aedif. III, 7: ტრაპეზუნტელთა საზღვრებს იქით სოფელი რიზეა; იუსტინიანემ იგი განაახლა და ზღუდე-სიმაგრე შემოავლო. Agath. V, 1: რიზე ქალაქია. Basil. Sophen. Notitia, III: რიზეს საეპისკოპოსო კათედრა შედის პოლემონის პონტოს ეპარქიაში Notitia, IV: რიზეს სამიტროპოლიტო. Not. X: რიზეს საარქიეპისკოპოსო (იხ. ს. ყ ა უ ხ ჩ ი შ ვ ი ლ ი, გეორგიკა IV, 2, გვ. 192, ტაბულა).

20. მდ. ასკუროსი] ასკოროსი--Anon. 39 (GGM. I, გვ. 411). Ptol. V, 13, 10. გეოგრაფმა კიპერტმა სწორად შეამჩნია, რომ სტადიონების ცნობილი რაოდენობა მდ. ასკუროსის სალო-კალიზაციოდ მიღებული (30 სტადიონი კალოსიდან და 60 -- ასკუროსიდან ადიენამდე) არაა სწორი (RE, Tomaschek)

21. მდ. ადიენი] მდ. ყიბლედალ-დერე. Ps. Scyl. 83 ხმარობს სახელს „ოდიენიოსს“. Tab. Peut.: Ardineo. Anon. 39 ეთანხმება არიანეს მანძილებში.

22. მდ. ძაგატისი] Anon. 40 (GGM, I, გვ. 411). ВДИ-ით ეს მდინარე დღევანდელი სუხა-დერეა.

23. მდ. პრიტანიდი] არიანეს მიხედვით ამ მდინარესთან იყო მაკრონთა და ჰენიოხთა მეფის, ანქიალეს რეზიდენცია. Ps. Scyl. 83: პორდანისი (დღევანდ. ფურტუნ-სუ. იხ. ВДИ, 1948, N1, გვ. 267).. თუ მდინაოე პრიტანეს მდებარეობა ათენიდან დაშორებულობის მანძილის-მიხედვით ვივარაუდეთ, მაშინ მაკრონების და ჰენიოხების მეფის, ანქიალეს სასახლე დაახლოებით ახლანდელი ვიწეს მახლობლად უნდა ვიგულისხმოთ. თუ ეს მცდარი არაა. მაშინ მდ. ოფითგან მოყოლებული ჭანების მიწა-წყალი ყოფილა, ხოლო ვიწეს ჩრდილო აღმოსავლეთით მაკრონების და ჰენიოხების თემი ყოფილა... ანონიმიდან ირკვევა. რომ მაკრონებისა

და ჰენიოხების მიწაწყალი მდინარე ოფისა და არქაბეს წყლის ხეობათა შორის ყოფილა მოქცეული და დასავლეთ საზღვრად ოფის ხეობა, ხოლო აღმ. საზღვრად არქაბეს ხეობა უნდა მივიჩნიოთ (ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი, ქართველი ერის ისტორიის შესავალი, I, 1950, გვ. 264 - 5).

24. ანქიალე] მაკრონთა და ჰენიოხთა მეფე. Dio Cass. Hist Rom. LXVIII, 19.

25. მდ პიქსიტე] Plin. VI. 12: პიქსიტე აფსაროსის დასავლეთითაა. Ps. Scyl. 82 - არია-
ნე და სკილაქსი თანაბრად ათავსებენ ორ მდინარეს - პრიტანისსა და აფსაროსს შორის -
პიქსიტესა და არქაბისს (GGM I, 63).

26. მდ. არქაბისი] არხავე. Ps. Scyl. 82: მდ. არქაბისი, ბიძერების ქვეყანაში. Ptol. V, 6, 6:
არკადისი. Tab. Peut.: აბგაბესი.; (Abgabes). Anon. 42 (GGM I, gv. 412): არქაბისიდან მდ. ოფისა
მდე წინათ ეკქეირიებად წოდებული ტომი ბინადრობდა, ახლა კი მაქელონები და ჰენიოხე-
ბი. Pros.Goth. VIII, 2: არქაბე ქალაქი ევქსინის პონტოს ნაპირას. მდინარის თანამედროვე სა-
ხელი არხავეს-სუ (ВДИ, 1948, N 1, გვ. 268).

27. მდ. აკამფსისი] მდ. ჭოროხი. Plin, I, 12. კლავდი პტოლემე აფსაროსის შემდეგ სებას-
ტოპოლისს ათავსებს. პროკოპი ამ მდინარეს უწოდებს ბოას (BG VIII, 2) ბოა, მისი აზრით, იწ-
ყება **Τζαυιχί-ს** მთებიდან და ამას შემდეგ რაც გამოივლის მრავალ ქალას და შემოუვლის
მთაგორიან ადგილებს, ლაზთა სოფლების მახლობლად ჩაივლის და ერთვის ევქსინის პონ-
ტოს. აქ მას უკვე ბოასი აღარ ეწოდება... მას, სხვათა შორის.. ადგილობრივი მცხოვრებნი აკა-
მფსისს უწოდებენ... Proc. BP. II, 29: მდინარე ბოასი გამოდის სადღაც ჭანეთის საზღვრების
მახლობლად არმენიელთა ადგილებში... მის შემდეგ რაც ეს მდინარე მიაღწევს იმ ადგილს, სა-
დაც კავკასიისა და იბერიის საზღვრები, აქ, რადგან მას ბევრი სხვა წყალიც ემატება. ის იზრ-
დება ძალიან და ნაცვლად ბოასისა ამიერიდან ფაზისად წოდებული განაგრძობს მდინარეო-
ბას ნაოსნობისათვის გამოსადეგი, ვიდრე ევქსინად წოდებულ ზღვამდე (გეორგიკა, II, 71-72).
აკამფსისის დასავლეთი ტოტი აფსაროსია სვიდა: აკამფსისი ქალაქის სახელია. მდინარეცაა
მახელონების ქვეყანაში. Const. Porph. De adm. Imp. 46, 211: აკამფსისის მეციხოვნე რაზმი. XII ს-
დან კი იმ ადგილას, სადაც ძველ წყაროებში აკამფსისის ციხეა მოთავსებული იხსენიება გო-
ნია (ს. ყ ა უ ხ ჩ ი შ ვ ი ლ ი, ანტიკური. მასალები ბათუმის ისტორიისათვის, ქუთაისის პედ-
ინსტ. შრ. X, 1950 - 51. გვ. 21). ტ ო მ ა შ ე კ ი ს (RE) აზრით სახელი „ჭოროხი“ ადგილობ-
რივ ენებზე ნიშნავს “მოუღრეკელს”, რადგან ეს მდინარე ზღვას ერთვის დიდი სიძლიერით,
სისწრაფით.

28. მდ. ბათისი] ყოროლის წყალი. Plin. VI, 12; Scyl. 81. ამ მდინარესთან მოთავსე-
ბულ ნავსადგურს Tab. Peut. აღნიშნავს სახელით Portus altus (უფრო ზუსტად Portualtus):
ღრმა ნავსადგური. იტალიურ რუკებზე ჰქვია La Vati, გონიას ჩრდილოეთით.

მდინარე „**ბათუს**“ ჭოროხის ჩრდილოეთით არის 12 - 13 კილომეტრის მანძილზე და
ეს შეიძლება იყოს ყოროლის წყალი (არიანეს 75 სტადიონი = 12 - 13 კმ-ს) ეს უკანასკნელი
მდინარე ჭოროხის შესართავს აქ ნამდვილად ამდენითაა დაშორებული (ს. ყ ა უ ხ ჩ ი შ ვ ი

ლი ანტ. მას. ბათუმის ისტ., გვ. 19). Tab. Peut. არიანეს და პლინიუსს უჭერს მხარს. მასზე ბათისი მოთავსებულია აფსაროსის ჩრდილოეთით და ისიდის სამხრეთით. ს. ს ყ ა უ ხ ჩ ი-შ ვ ი ლ ი უშვებს შესაძლებლობას პორტის არსებობისაც მდ. ბათისთან, ამის საბუთად მას მოაქვს Tab. Peut - ს altus (დას. შრ., გვ. 23).

29. მდ. აკინასე] მდ. კინტრიში. ტომაშევი „ხინოს წყლად“ თვლის (RE) ელნიცკის, დიუბუა დე მონპერეს და მიულერის აზრითაც კინტრიშია აკინასე. სვიდა, ამბობს, რომ „აკინასის“ ადგილის სახელიაოი Tab. Peut. Portualtus -ს (ბათუმის) შემდეგ ათავსებს apasidam-ს.

30. მდ. ისისი] ნატანები. Ps. Scyl. 81: ირისი. სვიდა: ირისი Anon. 42; Plin. VI, 12; Tab. Peut. X, 5: არის აღნიშნული, რაც უნდა წავიკითხოთ ad Isidem, ე. ი. ისისი (Ruge, RE IX, 2132)

31. მდ. მოგროსი.] სუფსა. Plin. VI, 12, Tab. Pent. ნიგროსს (Nigro) უწოდებს.

32. მდ. ფაზისი] მდ. რიონი. Tab. Peut. Phasin. ძველ მწერალთა მიერ მრავალჯერ მოხსენებული მდ. ფაზისი მდ. რიონია. აქ მკვლევართა შორის აზრთა სხვადასხვაობა არ არსებობს მდ. რიონის მარცხენა ნაპირზე მდებარეობდა ქ. ფაზისი (დღევანდ. ფოთი). ქალაქის მდებარეობის დაწვრილებითი აღწერა აქვს მოცემული ნ. ლ ო მ ო უ რ ს სტატიაში: Из исторической географии древней Колхиды, ВДИ, 1957, N4. გვ. 96 და შ.

სტატიაში ნათქვამია, რომ ყველა სპეციალური ნაშრომის განხილვა გვარწმუნებს, რომ რიონის შესართავი ძველად ცოტათი უფრო აღმოსავლეთით უნდა ვიგულისხმოთ. ამასთან დაკავშირებინთ ქ. ფაზისი დღევანდელ ფოთზე ცოტა უფრო აღმოსავლეთით უნდა ვეძიოთ იქ, სადაც დარჩენილია "ნაჯიხური", ციხის ნაშთი, ყოფილი სიმაგრე (გვ. 99).

33. ტიტარესი] თესალიის მდინარე.

34. პენეოსი] თესალიის მდინარე.

35. ფასიანე ქალღმერთი] მატრიარქატის ხანიდან შემორჩენილი ღვთაება. მცირე აზიის ქალღმერთი, რეა-კიბელე - ღმერთთა დედა. ათენის მეტრონში. ღმერთთა დედის ტაძარში, იყო ფიდისის მიერ შესრულებული ქანდაკება ამ ღვთაებისა. რეა-კიბელე აღმოსავლური ღვთაებაა. საერთოდ დაკავშირებულია კაბირების (მჭედელთა კოლექტივის) კულტთან. ერთ-ერთი კაბირი პრომეთე იყო (Paus. Descr. Gr. IX. 25. 6). კიბელეს შავი ზღვის სანაპიროზეც სცემდნენ თაყვანს. არიანეს ცნობა მიგვითითებს იმაზე, რომ ქართველებს და მცირე აზიის ავტოხთონურ მოსახლეობას ერთი და იგივე სალოცავი ჰქონდათ, რაც ამ ტომების ერთგვარ სიახლოვე-ნათესაობაზე უნდა ლაპარაკობდეს.

35a. არგოს] ცნობილი ხომალდი, რომლითაც იმოგზაურეს არგონავტებმა.

36. მდ. ქარიენტი] მდ. ხობი -- Tab. Peut. წერს კარიენტს (Cariente); Plin. VI, 14: ხარიენ; Ptol. V, 10,2: ხარიუსტოს; Ps. Scyl. 81: არიოს. ტომაშევის (RE) მიხედვით ქარიენტის ჩრდილოეთით მიმდინარეობს ხობი. Strabo, XI. 2, 18: ხარის. ს. ჯანაშიას ქარიენტი მდ. ცივად მიაჩნდა (ენიმკის მოამბე, ტ. I, 1937). ცივი პატარა მდინარეა, ქარიენტს კი სანაოსნოს უწოდებს არიანე. გარდა ამისა არიანეს სტადიონები არ ემთხვევა ცივამდე მანძილს. ლ. ელ-

ნიცკი მანძილების გამოანგარიშების შედეგად ასკვნის, რომ ქარიენტი ხობი უნდა იყოს (ВДИ, 1938, N2/3. გვ. 315).

36a. მათ შორის] ე. ი. ფაზისა და ქარიენტს შორის.

37. ქობოსი] ენგური Plin. VI, 14: ქობოსი კავკასიონიდან სვანების მიწა-წყალზე მიედინება მდ. ქარიენტსა და როას შორის. Strabo, XI, 2, 19: სვანეთის მდინარეებში ოქროა. Ps. Scyl. 81: ხორსო. Tab. Peut. – Chobus.

„რიონის ჩრდილოეთით დღევანდელ რუკებზე ორი მნიშვნელოვანი მდინარეა: ხობი და ენგური. ხობს უთანასწორობდნენ სახელს „ქობოსს“ ფონეტიკური სიახლოვის გამო. იმის მიუხედავად, რომ პირველის მანძილი რიონიდან 17- 18 კილომეტრს არ სცილდება. ქარიენტი მაშინ სადღაც რიონსა და ხობს შორის უნდა გვემდებნა, სადაც თანამედროვე რუკებზე არავითარი მდინარე არ არსებობს... ამ ადგილთა ჩრდილოეთით მყოფი მდინარეების მდებარეობის გათვალისწინების შემდეგ ცხადია, რომ ქარიენტი ხობი უნდა იყოს და ქობოსი-ენგური" (Л. А. Ельницкий, ВДИ, 1938, N2/3, გვ. 314 - 315). ფ. ბრუნს კი ქობოსი ხობად მიაჩნია, მაგრამ მანძილებში განსხვავება აფიქრებს (Черноморье, II, Од. 1880, გვ. 249). ქობო-სის შესახებ ასეთივე მოსაზრება აქვს გამოთქმული М. Ивашенко -ს 1926 წ. სტატიაში: „К вопросу о местоположении Диоскурии древних“. ნ. ლომოურს არიანეს მიერ რიონის შემდეგ ქობოსზე გაჩერება სამხედრო თუ სავაჭრო საქმეებთან დაკავშირებით გამართლებულად მიაჩნია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ამ მდინარეში ვიგულისხმებთ ენგურს. სტრატეგიული მნიშვნელობა რიონის შემდეგ დიდ მდინარე ენგურს უნდა ჰქონოდა, ხობი კი პატარა და ნაკლებმნიშვნელოვანი მდინარე იყო (ВДИ, 1957, N 4, გვ. 100 – 101).

38. სინგამე] ერის წყალი - Plin. IV, 14: სიგანია. Ptol. V, 9,2 : დიგანეონ დასახლებული პუნქტია. Anon. 42, 6 (FHG, V, გვ. 176): დიგანისი. Tab. Peut. – Sicanabus. ქალაქი ზიგანეონი იხსენიება ბასილ სოფენელის მიერ (IX ს.) შედგენილ ბიზანტიის იმპერიის საეკლესიო კათედრათა ეკთესისებში. აქ აღნიშნულია, რომ ქ. ზიგანეონის ეპისკოპატი შედიოდა ლაზიკის მიტროპოლიაში (გეორგიკა, IV, 2, გვ. 192a).

XI საუკუნის ერთი ქართული ხელნაწერის სქოლიოში (საქ. სახ. მუზეუმის ხელნაწერთა ფონდი A, ხელნ. N 97, გვ. 436) სწერია: გუდაყუასა **იტყვს** ზიღანეოსადო (იხ. გეორგიკა IV, 2, 415). ეს დღევანდელი სოფელი გუდავაა (ნ. ბერძენიშვილი: ენიმკის მოამბე, X, 299) ერის წყალის ნაპირზე მოთავსებული, სადაც, „ქართლის ცხოვრების" მოწმობით მართლაც იყო საეპისკოპოზო კათედრა (ნ. ლომოური, ВДИ, 1947, N4, გვ. 102).

39. მდ. ტარსურა] მდინარე მოქვის წყალი. Anon, XLII, 6. (FHG, V, გვ. 176): „მოხეც“ ჰქვია ტარსურას. Plin. VI, 14: თერზოს Tab. Peut.: ტასსიროს (Tassiros). ВДИ-ის აზრით პტოლემეს რუკაზე მდ. ტარსურას ადგილას მოთავსებულია მდინარე კიანეოსი (ВДИ. 1948, N2, გვ. 250).

40. მდ. ჰიპოსი] კოდორი. Strabo, XI, 3, 4. Plin. VI, 13: ჰიპოსი ფაზისს უერთდება მაგრამ არიანეს აღწერილობით ჰიპოსთან ზღვის ნაპირი დასავლეთით იხრება. ასეთი სანაპიროს ხაზი კი კოდორის შესართავთან გვხვდება. Ptol. V, 10, 2. Steph. Byz. - *Αἶα* კოლხთა ქალაქი, აშენებულია აიეტის მიერ, ზღვას დაშორებულია სამასი სტადიონით. მას ჩამოუდის ორი მდინარე: ჰიპოსი და კვანეოსი. Proc. Goth. VIII, 14: ლაზიკის ერთ-ერთი ქალაქი, მოხერესი არქეოპოლისიდან ერთი დღის სავალია. აქ მრავალი სოფელია. კოლხეთის საუკეთესო მხარეა. ღვინოს ამზადებენ და მრავალი კარგი ნაყოფი იზრდება, რაც არაა არსად დანარჩენ ლაზიკეში

ს. ყ უ ხ ჩ ი შ ვ ი ლ ი ს და ს. ჯ ა ნ ა შ ი ა ს აზრით მოხერსი ახლანდელ ქვემო იმერეთს უნდა უდრიდეს, ცხენის წყალსა და რინს შუა მდებარე ტერიტორიას უნდა შეიცავდეს. სამტრედიის რაიონში, რიონის მარცხენა მხარეს ახლაცაა ადგილი მუხური და მუხურის ციხე (ნ. ლომოური, ВДИ, 1957, N4. გვ. 108). Proc. BP II, 29 ასახელებს ქ. მოხერესს. პტოლემეს მეხლესი - მეხრესოსი ქალაქი უნდა იყოს. Proc. Goth. IV, 1,6: ლაზეთის ლანდშაფტზე, მოხერესზე მიმდინარეობს ჰიპოსი.

41. მდ. ასტელეფი] მდ. პატარა კოდორი. Plin. VI, 14; Tab. Peut.: plin. VI, 14; T:1b- Peut.: სტემპეპ (Stempep). ფ. ბრუნი (Черноморье II, 248, 1880 წ.). ასტელეფს ათანაბრებს მდინარე სკურჩასთან. არიანეს სკურჩა არ ექნება დასახელებული. რადგან ის მეტად უმნიშვნელო მდინარეა და კოდორის გვერდით არაა სახსენებელი. აქ, უბრალოდ, კოდორის ერთ ტოტთან გვაქვს საქმე.

42. სებასტოპოლისი, დიოსკურიადა] სოხუმი. Plin. VI, 15: დიოსკურიადა კოლხთა ქალაქი...300 სხვადასხვა ენაზე მოლაპარაკე ტომია ამ ქალაქში რომაელები აქ საქმეებს აწარმოებენ 130 თარჯიმნის საშუალებით. Proc. Deaed. Just III, 7: სებასტოპოლისი სიმაგრე და ბანაკია კედლითა და ციხით. Tab Peut.: Sebastopolis. არიანეს მიხედვით (PPE, 11) სებასტოპოლისი სანიგების მიწაზე იმყოფება. სოხუმის სანაპიროზე აღმოჩნდა ლათინური წარწერის ფრაგმენტი. სადაც იხსენიება იმპერატორ ადრიანეს ლეგატი ფლავიუს არიანე (ამ წარწერის გამოცემების შესახებ იხ. თავი I: „ფლავიუს არიანე და მისი პერიპლუსი) Ptol. V. 9, 2: სებასტოპოლისი მდინარე ჰიპოსსა და კარტერონ ტეიხოსს შორისაა.

ანდრია მოციქულის დაბადების შესახებ თხზულებაში წერია:

„მოციქული ანდრია სიმონ კანანელი მოვიდნენ ქალაქ სებასტში“ (საქ. სახ. მუზეუმის ხელნაწერთა ფონდი A - 95; A - 144). ერთ ერთ ხელნაწერს მოსდევს სიტყვები, „რომელსაც ახლა ცხუმი ეწოდება“ (ფონდი A - 395, გვ. 83; Жордания, Описание I, 391: „который называется Охуми“ (= Цхуми). ნ.ლომოური, ВДИ, 1957, N4, გვ. 104, შენიშვნა 31).

არქეოლოგიური მასალით მტკიცდება, რომ დიოსკურია - სებასტოპოლისი - სოხუმი ერთსა და იმავე ადგილას ყოფილა. სებასტოპოლისამდე არიანე თავისი ფეხით იარა: „ციხე-სიმაგრე დიოსკურია წარმოადგენს რომის სამფლობელოს უკიდურეს პუნქტს პონტოს შესასვლელიდან მარჯვენა მხარეს“ (თ. 17). დიოსკურიიდან დაწყებული სანაპიროს აღწერა კი არიანეს მოცემული აქვს სხვისი ნაამბობით, ან ძველი წყაროების მიხედვით.

43. როგორც ქსენოფონტი ამბობს] Xen. An. IV, 8, 22; V, 2, I.

44. კოლხები] ასირიულ წყაროებში (XII ს. ძვ. წ. ა.) შავი ზღვის სამხრეთ-აღმოსავლეთ სანაპიროზე მოთავსებულ ქვეყანას ეწოდებოდა „გილხი, „კილხი“. ურარტულ წყაროებში ეს ქვეყანა „კულხაა“ (Г. Меликишвили, Наири – Урарту, Тб. 1954, გვ. 28). ძველი წ. ა. VIII ს-ში „კულხა“ იყო სამხრ. აღმ. საქართველოს ტომების ძლიერი გაერთიანება. 744 – 41წ. ურარტუს მეფემ, სარდურ II-მ ილაშქრა კულხაზე. კულხას მცხოვრებნი კარგი მეტალურგები ყოფილან. სარდურ II-მ აქ რკინის ბეჭედი გააკეთებინა. VIII ს-ში. ძვ. ა. კულხა ძლიერი იყო, მან დიაუხის გაერთიანების მრავალი რაიონი დაიპყრო (გვ. 412- 13). VII ს-ში ბერძენ კოლონისტებს, შავი ზღვის აღმოსავლეთ სამხრეთ აღმოსავლეთ სანაპიროზე მოსულთ, აქ დახვდათ კოლხები (ძველი კულხები) და ქვეყანას „კოლხიდა“ დაერქვა Herod. II, 104: მეოტიდის ტბიდან მდინარე ფაზისამდე და კოლხების სამფლობელოებამდე ოცდაათი დღის სავალია მსუბუქად ჩაცმული ქვეითისათვის. კოლხეთიდან ახლოა მიდია, მათ. შორის ცხოვრობენ მხოლოდ სასპერები. Herod. IV, 34: სპარსელები ცხოვრობენ სამხრეთის ზღვამდე მეწამულად წოდებულამდე (სპარსეთის უბე). მათ ზემო ჩრდილოეთით, მიდიელები, მიდიელების ზემოთ - სასპერები. სასპერების ზემოთ--კოლხები ჩრდილოეთის ზღვამდე, რომელსაც უერთდება მდ. ფაზისი. კოლხები ჩრდილოეთით კავკასიონის ქედამდე ვერ აღწევენ. III, 97.: აქემენიდების სპარსეთს ნებაყოფლობით ძღვენს უგზავნიდნენ ოთხ წელიწადში ერთხელ კოლხები და მათი მეზობლები კავკასიონის ქედამდე. II. 104: თერმოდონტისა და მდ. პართენიოსის სანახებში მცხოვრებ ასურებს წინადაცვეთის ჩვეულება კოლხებისაგან შეუთვისებიათ. კოლხები ეგვიპტელები უნდა იყვნენ. ჰეროდოტეს და მისწინა ხანებში კოლხები სამხრეთით მდ. თერმოდონტამდე იყვნენ გავრცელებულნი.

სვიდა ამბობს: „თერმოდონტი მდინარეა კოლხეთში“. ქსენოფონტის მიხედვით კი (IV, 8, 22-24) კოლხები ტრაპიზონთან ცხოვრობდნენ, მათ აღმოსავლეთით მაკრონები იყვნენ. ქსენოფონტის ხანში თერმოდონტზე ხალიბნი ჩანან.

არგონავტთა თქმულებაში და პინდარესა და ჰეროდოტეს დროს რიონის აუზშიაც კოლხები იყვნენ. „რიონის მიწა-წყლის კოლხეთს“ ტერიტორიის დიდი სივრცისა და სხვადასხვა ტომთა ბინადრობაზე უცილობელი ცნობის არსებობის გამოც, უეჭველია ტოგადი პოლიტიკური ჰეგემონიის წყალობით გაჩენილი მნიშვნელობა ჰქონდა. ტრაპიზონის სანახების კოლხეთს, რა თქმა უნდა, შესაძლებელია მხოლოდ ვიწრო. ტომობრივი მნიშვნელობა ჰქონდა (ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი, ქართველი ერის ისტორიის შესავალი, I, 1950, გვ. 11-12).

Ps. Scyl. 81 – 82: კოლხები მოსახლეობენ დიოსკურიდან აფსაროსამდე. Strabo: X LI 3, 17: კოლხები ტრაპიზონის აღმოსავლეთით არიან. Arr. PPE, 11: კოლხები ტრაპიზონის აღმოსავლეთით მდინარე ოფისამდე აღწევენ. Ptol. V. 9,1,5 - პტოლემესთან კოლხეთის მოსახლეობაში შემავალ ტომებში კოლხები არ მოიხსენებიან ამიტომ პტოლომეს გეოგრაფიაში კოლხეთის სახელის არსებობა წარსულის გეოგრაფიულ-პოლიტიკური ვითარების ანარეკლად უნდა იქნეს მიჩნეული (ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი, ქართველი ერის ისტორიის შესავალი, თბ. 1950, გვ. 13). კოლხეთი მთლიანი პოლ.-გეოგრაფიული ერთეულია. რომელიც კავკა-

სიონის ქედითგან მოყოლებული ტრაპიზონამდე და ტრაპიზონს იქით შავი ზღვის მთელ სანაპიროზეა გადაჭიმული. II ს-ში, არიანეს დროს (პტოლემეს დროსაც) ასეთი დიდი და მთლიანი პოლ.-გეოგრაფიული ერთეული არარ არსებობს. რიონის აუზის არეში კოლხების სახელის ხსენებაც კი აღარაა (იქვე).

Herod. 1, 2; VII, 193, 197: კოლხეთი აია, გაია. Strabo, I, 45: ფაზისთან არის ქალაქი აია. ბერძნულ საკუთარ სახელთა ლექსიკონის შემდგენელი Pape წერს: *Αἶα* - altmythischer Name für des Land Kolchis. როგორც ირკვევა, პაპეს ეს მოსაზრება სწორი უნდა იყოს: „აია“ კოლხეთის ქალაქის სახელი კი არაა, არამედ კოლხეთის უძველესი სახელია. ამას წერს აპოლონიოს როდოსელი II, 401: ქუთაისი, ქალაქი აიასი - და სხვა ავტორებიც

St. Byz.: ფაზისი აიას ქალაქია კოლხების ქვეყანაში. Herod. II, 104 – 105; D. Per. Descr. Hab. M. 689: კოლხები ეგვიპტელები არიან. Ap. Rhod. Arg. III, 212; Arr. An. 4, 15, 4: კოლხეთში მრავალი ტომი ცხოვრობს, არსებობს ამიტომ *Κόλχαν ἔθνη ἂν φησῶ*.

ფს. სკილაქსის მიერ კოლხებსა და ტრაპიზონელთა შორის მოთავსებულ ტომებს: ბიძერებს, ეკქერიებს, ბექირებს, მაკროკეფალებს აპოლონიოს როდოსელი უწოდებს კოლხების ტომებს (*ἔθνη Κόλχαν*) Diod. Sic. 1, 28, 55: კოლხები მოსხები არიან. Hecat. fr: 185, 185, 188 (SC, I, (80, I, 1-3): კოლხი მესხია, კორაქსია, კოლაა. St. Byz.: კოლხიითი მახლობლად ქალდეველების ტომია. მოსხები კოლხთა ტომია. CIG, IV, 823 - *Χόλχος = Κόλχος*. ანდრია მოციქულის აღერაში სახელი „კოლხნი“ არ იხმარება (Schermann, Prophet. Vitie წაბ. P. 153. Sq. 156). ეპიფანე კონსტანტინეპოლისის თხზულებაში (VIII ს. ახ. წ. ა.): „ანდრია მივიდა ტრაპეზუნტში ლაზიკის ქალაქში (პ. ინგოროყვა, გიორგი მერჩულე) თბილისი 195,) გვ. 225). კოლხთა ტომის ძლიერების დაცემის შემდეგ ქვეყანაში გაბატონდნენ ლაზები Proc. Goth. VIII, 1: ზოგიერთი ამბობს, რომ ტრაპეზუნტელთა მოსაზღვრენი არიან სანები, რომელთაც ახლა ჭანები ეწოდებათ, ან კოლხები, სხვანაირად ლაზებს რომ ეძახიანო... კოლხები კი შეუძლებელია არ იყვნენ იგივე ლაზები, ვინაიდან ფასისის მდინარეზე მოსახლეობენ. ხოლო სახელი „კოლხები“ როგორც სხვა მრავალი ტომებისა, ამჟამად „ლაზთა“ სახელად შეიცვალა. Agath. De regno Just. II. 18: ლაზებს რომ ძველად კოლხები ეწოდებოდათ და სწორედ ისინი არიან, ამაში ეჭვი არ შეეპარება არავის. თუ კი ის გაეცნობა ფაზისის. კავკასიისა და მათ გარშემო მდებარე ქვეყნების მოსახლეობას.

Anon, 42, 7 (FHG, V, გვ. 177): დიოსკურიიდან ანუ სებასტოპოლისიდან მდ. აფსაროსამდე ძველად ცხოვრობდა ხალხი, რომელიც იწოდებოდა კოლხებად და რომელსაც ახლა შეერქვა ლაზები. Theoph. Simoc. Hist. VI, 17: კოლხები, რომელთაც ჩვეულებრივ ეწოდებოდა ლაზებს ეძახიან.

45. დრილებს უწოდებს ქსენოფონტი] Xen. An. V, 2,1. არიანე დრილებს სანებად - ჭანებად მიიჩნევს.

46. სანები] ჭანები. Strabo, XII, 3, 18: ნიუხე. XII, პლ 18: ტრაპეზუნტისა და ფარნაკიის ზემოთ ცხოვრობდნენ ტიბარენები, ქალდეები და სანები, რომელთაც უწინ უწოდებდნენ მაკრონებს. St. Byz.: მაკრონები, რომელთაც ახლა სანები ეწოდებათ. Eust.

Comm. S.v. D. Oer. 765: სანები მაკრონები არიან. Proc. Goth. 4, 1 **Σάνοι**. Phot. Myriob.: სნების ქვეყანა ჭანიკედ (**Τζανυιαή**-დ) იწოდება. Proc. BG VIII, 1, De aed. III, 6.: სანები ჭანები არიან, მთებში ცხოვრობდნენ, ყაჩაღურ ცხოვრებას ეწეოდნენ და უმეფონი იყვნენ (**ἀπτογῆμοι καὶ ἀναρχοι**).

სატომო სახელწოდება ჭანი (**Τζάνοι**) გვიანი ხანის ბერძნულ წყაროებში უპირატესად ეკუთვნის ტრაპიზონის მხარეში (პონტოს მთიანეთში) მოსახლე მთიელებს.

Plin, VI, 14 სამეგრელოში სანებს ასახელებს. იპოლიტე პორტელი ამბობს: სანები, რომელნიც სანიკებად იწოდებიან და ვრცელდებიან პონტომდე, სადაც არის აბსარის გასავლელი და სებასტოპოლისი და ჰისულიმენი და მდინარე ფასიდი (SC, II, 446 - 7).

ს. ჯ ა ნ ა შ ი ა ს აზრით (თუბალ -თაბალი, ტიბარენი, იბერი: „ენიმკის მოამბე“, 1937, 1, გვ. 191) იპოლიტე სანებში კოლხეთის ძირითად მოსახლეობას გულისხმობს და მას „სანიკებსაც“ უწოდებს. ასევე ევსევი კესარიელიც: სანები სანიგებადაც იწოდებიან, რომელნიც პონტომდე ვრცელდებიან, სადაც არის შეერთება აფსაროსისა, სებასტოპოლისა და მდ. ფაზისისა, ვიდრე ტრაკეზუნტამდე (SC, I, 668). სან-ჭან ძირი გვხვდება გეოგრაფიული ობიექტების სახელწოდებებში (ს. ჯანაშია, დას. შრ., გვ. 197 და შემდ.).

Agath. V, 1: ჭანები ცხოვრობენ ევქსინის პონტოს სამხრეთით ქალაქ ტრაპეზუნტის ქვემოთ; თუმცა ეს ჭანები ძველითგანვე, რომაელებთან დაზავებულნი და მათი ქვეშევრდომნი იყვნენ, მაგრამ მაშინ მათი ერთი ნაწილი წინანდელ მშვიდობიან წესებს იცავდა და სრულიადაც არ ფიქრობდა ურჩობას, უმეტესი მათგანი კი, შექმნილი მდგომარეობით სარგებლობდა და ყაჩაღობას მისდევდა, დათარეშობდა პონტოს გასწვრივ მდებარე სოფლებში.

ბერძენ მწერლებთან დადასტურებულია უმეტესად ჭანების სახელის ორგვარი დაწერა; **Σάνοι** და **Τζάνοι**. არიანე მესამე ვარიანტს: **Θιανυιαή** (ჭანეთი). არიანეს სქოლიოების გამომცემელი Stukins-ი გვთავაზობს მეოთხე ვარიანტს- **Τιαν-υιαή, Τυανυιαή**-ს.

47. მაკრონები] ივ. ჯავახიშვილის აზრით მაკრონები იგივე მეგრელები არიან (ქართველი ერის ისტორია, 1913 წლის გამოცემა, გვ. 38; 1951 წლის გამოცემა, ტ. I, გვ. 406). Anon. 42, 8 (FHG, V, გვ. 177): მაკრონები-მაქელონები. მაკრონთა სახელი შავი ზღვის სამხრეთ სანაპიროზე I საუკუნის დამლევისათვის ჩვენს წელთაღრიცხვამდე, სტრაბონის დროს (XII, 3, 17) უკვე გამქრალი ყოფილა. სტრაბონს მხოლოდ ის-ღა აქვს ნათქვამი, რომ ტრაპიზონისა და ფარნაკიის ზემოთ ტიბარენნი: ხალდები, ჭანები ბინადრობენ, რომელთაც წინათ მაკრონები ეწოდებოდათო (ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი, ქართველი ერის ისტორიის შესავალი. წ. I, 1950, გვ. 263). Herod, II, 104 – 7: მაკრონები სირიელების, კაბადოკიელების მოსაზღვრენი არიან. მათი მეზობლები არიან მოსხები, ტიბარენები, მოსინიკები, მარდები.

Xen. An. IV, 8, 8: კოლხეთის ტრაპიზონთან ცხოვრობენ მათ აღმოსავლეთით მაკრონები არიან. კოლხეთის საზღვარი სამი დღის სავალზეა მიკრონთა ქვეყნიდან. Schol. Ap. Rhod. I, 1024: მაკრონები მაკროკეფალები არიან. Anon. 37 (GGM, I, გვ. 410): მაკრონები

მაკროკეფალებია. ზოგი ავტორი მაკრონებს მაკროპოგონებს უწოდებს (Strabo, XI, 2, 1) Hecat. სტეფანე ბიზანტიონელთან: მაკრონებს სანები ეწოდებათ Strabo, XII, 3, 18; Xen. An. IV, 8, 1 – 7; 8,25; Ap. Rhod. II, 396, 1245; Schol. Ap. Rh. I, 1024; Orph. Arg. 747; Diod. Sic. XIV, 29.

Plin. VI, II: მაკროკეფალები ცხოვრობენ ტიბარენების და მოსინიკების შემდეგ, მაქორონები ბეჩირთა და ბიძერთა შემდეგ. Eust. D. Per. 765. Anon. XLII, 8 (FHG, V, გვ. 177): მაქელონები, და ჰენიოხები. აპოლონის როდოსელით მაკრონები ცხოვრობდნენ პროპონტიდაში დოლიონების მეზობლად, ამ მაკრონებს პოეტი მაკრომლებს უწოდებს და პელაზგური წარმოშობის. ტომად თვლის: Μακρινών Πελασγικὸν ἄρεα (1,1023). სტეფანე ბიზანტიონელი და აპოლონიოს როდოსელის სქოლიასტი (I,1024) მაკრონებს ევბეიდან გადმოსახლებულად თვლიან. ევბეას კი მაკრისი ეწოდებოდა (არგონავტიკა, ა. ურუშაძის თარგმანი. 1948.. გვ. 223).

48. ჰენიოხები] დასავლეთ საქართველოში მოსახლე ერთ-ერთი უძველესი ტომი. Heracl. Pont. De. Reb. publ. XVIII: FHG. II, 218: ფაზისის გაყოფებით თავდაპირველად ცხოვრობდნენ ჰენიოხები, შემდეგ კი - მილეტელები. ჰენიოხები IX -VIII საუკუნეებში გავრცელებულნი ყოფილან შავი ზღვის აღმ. სანაპიროს ცენტრალურ და სამხრეთ რაიონებში. V-IV სს-ში მოსახლეობდნენ კავკასიონის ქედის უკიდურეს ჩრდილო კალთებთან მდებარე ზღვის სანაპირო ვიწრო ზოლში ბიჭვინთამდე სოჭისა და ადლერის რაიონებში (მ. ი ნ ა ძ ე, შავი ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროზე მოსახლე ტომთა ისტორიისათვის, (ჰენიოხები), მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის, ნაკვ. 32, 1955: გვ. 16).

Plin. VI, 12: ჰენიოხები შავი ზღვის სამხრეთ-აღმოსავლეთ სანაპიროზე არიან მდ. პიქსიტესთან (In ora ante Trapezunta flumen Pyxites, ultra vero gens Sannorum Heniochorum): Plin. VI, 12: მთების უკან იბერიაა, სანაპიროზე კი ჰენიოხები (მოსახლეობენ). Plin VI, 14: ზღვის ჩრდილო-აღმოსავლეთ დასანაპიროზე არიან ჰენიოხები. სანიკების ტომი სებასტოპოლისთანაა, მათ შემდეგ მრავალსახელიან ჰენიოხთა ტომებია. Strabo, XI, 2, 14 (არტემიდორე ეფესელი) შავი ზღვის ჩრდილო - აღმოსავლეთ სანაპიროზე აქელები იყვნენ. შემდეგ ჯიქები (ძიგები), მერე ჰენიოხები, მათ სამხრეთით კი ბიჭვინთა იყო. II, 5, 31; XI, 2, Strabo, XI, 2, 12: სინდიკესა და გოგრიპიას შემდეგ ზღვასთან არის აქეელთა, ჯიქთა და ჰენიოხთა სანაპირო. ჰენიოხები მეკობრეები არიან, მათ აქვთ ნავეები - კამარები (თალიანი ნავეები). ისინი ყაჩაღობენ. XI 2, 13: ჰენიოხებს ოთხი ბასილევსი ჰყავთ. Ovid. Naso, Ep. Ex P. IV, 10, 25 – 30: ჰენიოხები ყაჩაღები არიან [ჩრდილო-აღმ. სანაპიროზე მოსახლეობენ], თავს ესხმიან ქ. ტომოსს [დღევანდელ კონსტანცას შავი ზღვის დასავლეთ სანაპიროზე]. Arr.PPE, 11: ჰენიოხები სამხრეთ-აღმოსავლეთ სანაპიროზე არიან. ისინი საგვარეულო წყობილებიდან გამოსულან, ყავთ უკვე ერთი მეფე მაკრონებთან ერთად].

ჰენიოხი ნიშნავს „მეეტლეს“ ჰენიოხებმა სახელი მიიღეს ლაკონელი მეეტლეები-საგან, რომლებიც დიოსკურებს ახლდნენ თან. „ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი“ „მესაქმეთა წიგნის“ ენოხში ჰენიოხთა სახელწოდებას ხედავდა... ჰენიოხები ჭანურ ტომად მიაჩნდა. პ. ი ნ გ ო -

როცა აიგივებს ჰენიოხებს, სანიგებსა და სანიგებსა და მათ, ლოკალიზაციას ახდენს ძირითადად დღევანდელი აფხაზეთის ზღვისპირა ზოლში სუხუმიდან ადლერამდე (სტრაბონი, გეოგრაფია, თ. ყაუხჩიშვილის თარგმანი; 1957, გვ. 265).

49. ძიდრიტები] Strabo, XII, 2, 1; Ptol. 0, 6: *Ζαῖρις* ქალაქია კოლხეთში.

Anon. PPE, 42, 1 (FHG, V, გვ. 175): მდინარე აფსაროსიდან მდ. არქაბისამდე წინათ ბიძერები ცხოვრობდნენ, ახლა - ძიდრიტები. ივ. ჯავახიშვილის აზრით, რადგან მაკრონებისა და ჰენიოხების მიწა-წყალი მდინარე ოფისსა და არქაბეს წყლის ხეობათა შორის ყოფილა მოქცეული, ძიდრიტების დასავლეთ საზღვრად აფსაროსის ხეობა უნდა მივიჩნიოთ, ხოლო აღმოსავლეთით საზღვრად აფსაროსის ხეობა, რადგან აქედან ლა-ცხოვრობდნენო (ქართველი ერის ისტორიის შესავალი, 1, 1950, გვ. 265)

50. ფარსმანი] ფარსმან II, მეფე იბერიისა (II ს. ახ. წ. ა.) DIO Cass, Hist. Rom. LXIX, 3 (SC, I, 622); Aelii Spart. Hadrianus, 17 (SC, II, 293)

51. ლაზები] პირველად ლაზებს იხსენიებს პლინიუსი VI, 4: 140000 ნაბიჯის მანძილზე ტრაპეზუნტიდან მდინარე აფსაროსია და იმავე სახელის მქონე ციხე შესართავთან. ამ ადგილებში მთების გადაღმა იბერიაა, ხოლო ნაპირის გასწვრივ მოსახლეობენ ჰენიოხები, ამპრევტები, ლ ა ზ ე ბ ი. მდინარეებია: აკამპსისი, ისისი, მოგროსი, ბათისი, კოლხთა ტომე-ბია (აქ), ქალაქი მათიუმი, მდინარე ჰერაკლიუმი იმავე სახელწოდების კონცხითურთ და უსახელოვანესი პონტოს მდინარეთაგან - ბათისი.

მემნონი (I – II სს.), De Heracl. Fr. 54 (SC, 1, 510): ლუკულუსის ალყის დროს სი-

ნოპზე სინოპელები გაიქცნენ პონტოს შინაგან ადგილებში, რომლებიც დასახლებულია სანიგებითა და ლაზებით.

მეხუთე საუკუნიდან ამ სახელწოდებამ შთანთქა სხვა ტომების სახელები: Anon. 42. 7 (FHG, I, გვ. 177) სებასტოპოლისიდან ან დიოსკურიიდან მდინარე აფსაროსამდე წინად ცხოვრობდა ხალხი, რომელიც იწოდებოდა კოლხებად და რომელსაც ახლა შეერქვა ლაზები.

ს. ჯ ა ნ ა შ ი ა წერს: „ლაზი X ს-იდან უდრის თანამედროვე მეგრელს. ლაზიკე შეიცავდა გურიას, ქვემო იმერეთს, რაჭა- ლეჩხუმს, სამეგრელოს, სვანეთსა და აფხაზეთს და რომელიც ჩამოყალიბდა IV ს-ის დამდეგს“ (თუბალ - თაბალი, ტიბარენი, იბერი , გვ. 204). ს. ჯანაშიას აზრით საკუთრივ მეგრელები და დღევანდელი ლაზები (ჭანები) მჭიდროდ იყვნენ დაკავშირებული სატომო სახელთა სფეროშიც (ლაზი - ზანი-სვანი). ჩრდილოეთით: სან-ზან-წან; სამხრეთით: სან -ჭან.

ნიკო მარი ფიქრობდა, რომ „ლაზ“ უკავშირდება „ლაზგს“ (ლეკი) და „პელაზგს“.

Ptol, V, 9,5: კოლხეთის ზღვისპირა ნაწილში მოსახლეობენ ლაზები, ზეგანში კი მარნალები და ხალხები, რომლებიც ცხოვრობენ ეკრიტიკეს ქვეყანაში.

Steph. Byz.-ით ლაზები სკვითური ტომია.

იოანე ცეცე: კოლხები ინდოელი სკვითები არიან, იწოდებიან აგრეთვე ლაზებად და ცხოვრობენ აბასგების მეზობლად (Comin. In. Cass.L. 174: SC, I, 400); კოლხები ლაზური ტომია (SC, I, 404).

Agath. De regno Just. III, 5: ძლიერსა და მამაც ტომს წარმოადგენენ ლაზები და სხვა ძლიერ ტომებსაც მბრძანებლობენ, ამაცობენ კოლხთა ძველი სახელით და ზომაზე მეტად ქედმაღლობენ. შესაძლებელია არც თუ ისე უსაფუძვლოდ. იმ ტომებს შორის, რომლებიც სხვა სახელმწიფოს ექვემდებარებიან, მე არ მეგულება არც ერთი სხვა ესოდენ სახელგანთქმული და მორჩმული როგორც თავისი სიმდიდრის სიუხვით. ისე ქვეშევრდომთა სიმრავლით როგორ თავისი მიწაწყლის სიჭარბით და მოსავლიანობით, ისე ხასიათის სილამაზითა და სიცქვიტით. (Agath. II, 18: ლაზებს რომ ძველად კოლხები ეწოდებოდათ და სწორედ ისინი არიან. ამაში ეჭვი არ შეეპარება არავის, თუ კი ის გაეცნობა ფაზისის კავკასიისა და მათ გარშემო მდებარე ქვეყნების მოსახლეობას.

Proc. BP. I, 11: კოლხიდას ახლა ლაზიკე ეწოდება.

Proc. Goth. VIII, 1: კოლხები კი შეუძლებელია არ იყვნენ იგივე ლაზები, ვინაიდან ფაზისის მდინარეზე მოსაღებენ. ხოლო სახელი “კოლხები” როგორც სხვა მრავალი ტომებისა. ამჟამად „ლაზთა“ სახელად შეიცვალა. ლაზეთის ციხეები და ქალაქები პეტრა, არქეოპოლისი, ტელეფისი. მუხურისი, ტრაპეზუნტი: (ძველი ლაზიკე) ნიკოფსია ულნეტი. ლაზეთის ეპარქიის სამიტროპოლიტო ცენტრი არის ტრაპეზუნტი (იხ. გეორგ. IV, 1, 131-146).

ეპიფანე კონსტანტინეპოლელი. VIII საუკ. ავტორი წერს “ანდრიას ცხოვრებაში”: მოვიდა ანდრია მოციქული ლაზიკის ქალაქ ტრაპეზუნტში (გეორგიკა, I, V, I, გვ. 58).

„VIII ს-ის სომხურ უსახელო გეოგრაფიაში არის დასავლეთ საქართველოს აღწერილობა. ამ ძეგლის ჩვენების თანახმად დას. საქართველოს ტერიტორიის ფარგლებში შედიოდა პროვინცია ჭანიკე, იგივე ხალდია და ქალაქები: ათინა, რიზე და ტრაპეზუნტი. VIII საუკ. მეორე ნახევარში ტრაპიზონის მხარე დას. საქართველოს შეერთებია, ტრაპიზონი ეკლესიური მხრითაც გაერთიანებულა დას. საქართველოსთან, ლაზიკის მიტროპოლიასთან (რომლის ცენტრს წარმოადგენდა. ფაზისი - ფოთი). ამიტომაც ტრაპიზონი, ამ დროიდან მოკიდებული, ეკლესიური დანაწილების მიხედვით, ლაზიკედ ეწოდება. მას შემდეგ, რაც მერვე საუკუნის მეორე ნახევარში ტრაპიზონის მხარე დას. საქართველოს შემადგენლობაში შევიდა, ტრაპიზონის მხარეს არა მხოლოდ როგორც საეკლესიო ოლქს მიეკუთვნება ლაზიკის სახელი, არამედ ტრაპიზონის მხარეზე საერთოდ გავცერლდა ეს ისტორიული ზოგადი სახელწოდება დასავლეთ საქართველოსი - ლაზიკე, ლაზია“ (პ. ორგოროყვა, გ. მერჩულე, გვ. 213 – 214).

52. აფსილები] აფშილები. Plin. VI, 14 დაახლოებით მდინარე ასტელეფთან ასახელებს აბსილებს, დიოსკურიასთან ახლოს. აფშილებს ავტორები ახ. წ. ა. პირველ საუკუნეებში ასახელებენი. V ს-ში იხსენიებს მათ Anon. 42,10 (FHG, V. გვ. 178): აფსილები ლაზების ზემოთ ცხოვრობენ, მათ ზემოთ აბასგები არიან.

აბსილები ტომაშეკის განსაზღვრით (RE) კოდორის შესართავთან, კოლხთა ჩრდილოეთით მოზინადრე აფხაზთა ტომი იყო. ბერძენთა უძველეს გეოგრაფებს ამიტომ აფსილები „კორაქსოს“ სახელითა ჰყავთ მოხსენებულიო. მათ ქვეყანას აფსილია, აბსილია, ქართულად აფშილეთი ეწოდებოდაო. თვით სახელი ტომაშეკს აფხაზურ „აბჟიბ“ --- „შუაგულისაგან“ ნაწარმოებად მიაჩნია. აფშილეთში მდებარეობდა დიოსკურიადის ოლქის სავაჭრო ადგილიო.

St. Byz. აფსილებს სკვითურ ტომს უწოდებს.

თეოდოსი განგრელი (VII საუკ. გეორგიკა, IV, I, გვ. 44): აფსილიისა და მისიმიანის მხარეებში მდებარეობს ფუსტას ციხე (გვ. 50). აფსილიის საზღვარზე მდებარეობს თუსუმე და მოქვი.

Proc. Goth. VIII, 2: ქალაქ პეტრას პირისპირ. მეორე ნაპირას, ევროპის წაწილში აფსილების ქვეყანაა. აფსილები ლაზების ქვეშევრდომნი არიან და ისინი ძველთაგანვე ქრისტიანები იყვნენ. VIII, 3: აფშილები აბაზგების მეზობლები არიან.

Agath. IV. 15: აფსილების ჩრდილოეთით მისიმიელნი ცხოვრობენ. Agath. III, 15: მისიმიანები კოლხთა მეფის ქვეშევრდომნი არიან მსგავსად აფსილებისა. ხოლო განსხვავებულ ენაზე ლაპარაკობენ და სხვა კანონებსაც მისდევენ, ისინი აფსილთა ტომზე უფრო ჩრდილოეთით ცხოვრობენ, ოდნავ აღმოსავლეთისაკენ.

პ. ი ნ გ ო რ ო ყ ვ ა ს აზრით აფხაზეთის მხარეთა ტომს, რომელიც ატარებდა სახელწოდებას აბსილი ანუ აფსილი (იგივე აფშილი), ეჭირა მდინარე კელასურის (ძველი კორახის) ხეობის ზემო ნაწილი და მისი მიმდგომი ზონა გუმისთის ხეობიდან ვიდრე კოდორის ხეობამდე. აბსილეთის მხარის საზღვრებია: 1) აღმოსავლეთით - წებელთა (Agath.: გეორგ. III, გვ. 160: IV, 1, 44). 2) დასავლეთით - საზღვრის ხაზი გადიოდა გუმისთის ხეობის დასავლეთით (Proc.: გეორგიკა, II, გვ. 127). 3) ჩრდილოეთით - კავკასიონის ქედი მარუხის უღელტეხილის სექტოში Menandr. Prot.: გეორგიკა, III, გვ. 246 – 7). 4) სამხრეთით - შიდა ეგრისი და სოხუმის თემი (პ. ი ნ გ ო რ ო ყ ვ ა, გეორგი მერჩულე, გვ. 126).

აფსილების სახელი აფსარონთან უნდა იყოს დაკავშირებული. „ქართლის ცხოვრებაში“ ვკითხულობთ: „ლაშა გეორგი. რომელი ითარგმნების აფსართა ენითა ქუეყნის მანათობელად“ (ჟამთააღმწერელი, ქართლის ცხოვრება, ნაწილი I. 1469 წლამდე, მ. ბროსეს გამოცემა. პეტერბურგი, 1849. გვ. 339).

53. აბასკები] აფხაზები. არიანეს მიხედვით აბასკები ზღვის ნაპირზე არ მოსახლეობდნენ. სებასტოპოლისი სანიგების ქვეყანაშია.

აბასკები მოხსენიებულია „ორფიკულ არგონავტიკაშიც“ 754. ტ ო მ ა შ ე კ ი ს მიხედვით ძველ ავტორებთან აბასკები ენგურის ჩრდილოეთით არიან და ბიჭვინთამდე აღწევენ. იტალიურ რუკებზე ბიზანტიელი მწერლების აბასგია-ს „ავოგაზია“ ეწოდება.

Proc. Goth. VIII, 3: აბსილებისა და ნახევარმთვარა ნაპირის შემდეგ აბაზგები მოსახლეობენ, რომელთა საბინადრო ადგილები კავკასიონის მთებამდე გრძელდება. აბაზგები ძველთაგანვე ლაზების ქვეშევრდომები იყვნენ. Proc. BP, II, 29: კავკასიის

მთებთან ცხოვრობენ აბასგები. ასევე Const. Porph. De adm. Imp. 42.

შუა საუკუნეებში და უფრო ადრეც აფხაზეთის ჩრდილო საზღვარი იყო ნიკოფსია, სამხრეთისა და სოტერიუპოლისი. ამას მხარს უჭერენ ქართული წყაროებიც: იოანე საბანის ძე, ლეონტი მროველი იხსენიებენ ნაფსაის - ნიკოფსიას ნავსადგურს: ასევე, ცხორება გიორგი მთაწმინდელისა (ათონის კრებული, 1901, გვ. 315).

ამასვე ამბობს Anon. 42, 17 (FHG, V, გვ. 180): ძველ ლაზიკემდე (ნიკოფსიამდე) წინათ ცხოვრობდნენ ჰენიოხები, კორაქსები, კოლიკები, მელანქლენები, მაქელონები, კოლხები და ლაზებიო.

54. სანიგები] ჭანები. Plin. VI, 14 არიანეს მსგავსად სანიგებს სებასტოპოლისის მიწაზე მცხოვრებლებად თვლის. Tab. Peut.: Sanigae. Memmon, De Heracl. (fr. 54 SG, I, 510): პონტოს შინაგანი სანახები დასახლებულია სანიგებით და ლაზებით. Anon. 42, 16 (FHG, V, 180): სანიგები სკვითური ტომი, აბასკების მეზობლად მცხოვრები. Hippol. Port Liber gener. (SC II. 446 – 7): სანები, რომლებიც სანიკებად იწოდებიან და ვრცელდებიან პონტომდე, სადაც არის აბსარის გასასვლელი და სებასტოპოლისი და ჰისულიმენი და მდინარე ფასიდი. ეს ტომები ვრცელდებიან ტრაპეზუნტამდე.

Euseb. Caesar. Chron. P. 186 (ScI, 668): სანები რომლებიც აგრეთვე სანიგიებად იწოდებიან, რომელნიც პონტომდე ვრცელდებიან, სადაც არის შეერთება აფსაროსისა და სებასტოპოლისისა და კაუსოლიმენი და მდინარე ფაზისი. ვიდრე ტრაპეზუნტამდე. სანიგებს იხსენიებენ ქართული წყაროებიც, მაგ. თამარ მეფის ისტორიკოსი (ქართლის ცხოვრება, ტ. II, თბ., 1959, გვ. 49, 15. - იხ. ს. ჯანაშია, თუბალ - თაბალი, გვ. 192).

55. მდ. თერმოდონტი] მდ. თერმე-სუ. ამ მდინარის მიდამოები თავიდანვე ცნობილი იყო, როგორც ამამონთა (ამორძალთა, კოლხური ტომის მეომარ ქალთა) საცხოვრებელი ადგილი. მდ. თერმოდონტს იხსენიებს მრავალი ავტორი, მათ შორის: Herod. II, 104 – 9, 27; Aesch. Prom. 725; Xen. An. V, 6,9; VI, 2, 1; Ps-Scyl. 89 და სხვანი. Aesch. Prom. 415, 723: ამორძალები კოლხეთიდან არიან, მოსახლეობენ კავკასიონის სამხრეთით, კიმერიი ბოსფორთან და მეოტიდის ტბასთან ახლოს. Eur. Heracles, 416; Helanikos, Atthis, frg. 84; Nicol. Dam. Cath. Hist. frg. 133; Amm. Marc. Res gestae, XXII, 8, 17; Statt. Achill. Prol. in Ar. II, 81; Prop. Eleg. III, 11, 14; Strabo, XI, 5,2 იმეორებს Her. IV, 110-ს: მეოტიდესთან მოვიდნენ ამორძალები და აქ დასახლდნენ სკვითიაში დონის აღმოსავლეთით და მეოტიდის ჩრდილოეთით. Hom. IL, II, 811: ამორძალი მირინეს საფლავია ტროაში Hom. IL, VI, 186: ლიკიაში ამორძალების საცხოვრებელი უძველესი ადგილია, ისინი გმირმა ბელეროფონტმა დაამარცხა. „მსგავსი მატრიარქალური ვითარება ჩვენ გადმოცემული გვაქვს ლელეგებისა და ტირსენების შესახებ, რომელთა უძველესი სამშობლო მცირე აზიის დასავლეთ სანაპიროზე უნდა ვეძიოთ” (იხ. Graef-ის სტატია RE-ში

ამამონების ქალაქი, თუ დედოფალი თემისკირა იყო, St. Byz. თემისკირა - ქალაქი და ქვეყანა თერმოდონტის პირდაპირ. Proc. Goth. VIII, 2: ქალაქ ამისოსის მა-

ხლობლად არის თემისკურა დამდინარე თერმოდონტი სადაც, როგორც ამბობენ, ამაზონთა ბანაკი იყო. Proc. Goth. VIII, 3: ამამონები თემისკირისა და მდინარე თერმოდონტის გარშემო დაბანაკდნენ Ap. Rhod. Arg. I. 9, 17: ლემნოსელი ამამონები, მათი დედოფალი ჰიპსიპილე. Herod, II. 104: ასურები, რომელნიც ცხოვრობენ თერმოდონტზე და მდ. პართეთოსზე თავის მეზობელ მაკრონებთან ერთად, ამტკიცებენ, რომ წინადაცვეთის ჩვეულება კოლხებისაგან მიიღეს. ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი ამბობს: „წინათ კოლხებს თერმოდონტისა და მდინარე პართენიოსის სანახების მეზობლად თუ არა, მახლობლად მაინც უნდაეცხოვრათ (ქართველი ერის ისტორიის შესავალი, I, 1950, გვ. 10).

თერმოდონტის მიდამოებში მცხოვრებად ასახელებენ ბერძენი და რომაელი ავტორები კოლხების გარდა ხალიბებს. Hecat. Miles. Terr. Circ. Fr. 195 (SC. I, 3): პონტოში მობინადრე ხალიბები თერმოდონტის ხეობაში ყოფილან დამკვიდრებულნი. ამას იმეორებს St. Byz.: ხალიბები - ტომი პონტოზე, მდინარე თერმოდონტზე, სვიდა: თერმოდონტი მდინარეა კოლხეთში.

56. კოტიორა და კიტორი] I არის ადგილი მდ. მელანთიოსის დასავლეთით, არიანეს მიხედვით პატარა სოფელია. სხვა ავტორები ქალაქად თვლიან. II - ნავსაყუდელი პაფლაგონიაში ეგიალსა და კრომნას შორის. Ptol.: **Κυτέωρον**; Diod. Sic. XIV, 31; Strabo, XII, 3, 10; 3, 17: **Κύττωρος, Κύττωρον, Κύττωρα**. Steph. Byz.; Suid.: **Κοττωρίττα**; და **Κύττωρα, Κοττώρα**; Ps. Scyl. 90; Ap. Rh. II, 942. Xen. An. V, 5, 6, 7: კოტიორა ბერძნული ქალაქია. სინოპელთა ახალშენი, ტიბარენების საზღვრებში მოთავსებული. Plin. VI, 11: ქალაქი კოტიორა, ტიბარენები, მასინები.

Pape (ბერძნული საკუთარ სახელზე ლექსიკონი) ამ სახელს უკავშირებს Herod. 7, 197: **Κυτίσσωρος ἐξ Αἰῆς τῆς Κολχίδος**. **Κυτίσσωρος** ფრიქსეს ვაჯის, ქ. კიტორის დამაარსებლისა (Ap. Rhod. II, 1158; Schol. Ap. RH. II, 1123; Apd. Biblioth. I, 9, 1; Mel. Descr. Orb. I, 19). თ. ყ ა უ ხ ჩ ი შ ვ ი ლ ი ს აზრით სიტყვა **Κύττωρος** უნდა შეიცავდეს იმავე ძირს, რასაც **Κύττωρα** ვარიანტებით **Κυτάρα, Κύτα, Κύτη** (სტრაბონი, გეოგრაფია, 1957, გვ. 20; „ჰეროდოტეს ზოგიერთი ცნობის შესახებ“, მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის, ნაკვ. 32, 1955 წ. გვ. 7).

57. მოიხსენია ქსენოფონტმა] Xen. An. V, 5, 6, 7.

58. კოტისი] ტიბერიუს იულიუს კოტისი II, ბოსფორის მეფედ იყო 123 წლიდან 131 წლამდე ახ. წ. ა.

59. პიტიუნტი] ბიჭვინთა. არიანეს მიხედვით „სებასტოპოლისთან მთავრდება რომაელთა სამფლობელოები პონტოს მარჯვენა მხარეს მცურავთათვის“ (თავი I7). აქამდე (დიოსკურიადამდე) არიანე თავისი თვალთ ნახულს და გაზომილს აღწერდა. ამის შემდეგ კი სხვების ნათქვამს და დაწერილს ეყრდნობა. პიტიუნტი არიანეს დროს ბოსფორის სამეფოში შედიოდა.

Plin. VI, 16: პიტიუნტი, უმდიდრესი ქალაქი, ჰენიოხების მიერ დარბეულ იქნა. Strabo, XI, 2, 14: ძველი კოლხეთის ჩრდილოეთი პუნქტია სანაპიროზე. Plot. V, 8, 10, 9, 1: „კარტერონ ტეიხოსი“ დიოსკურიას შემდეგაა მოთავსებული. ნ. ლომოური „კარტერონ ტეიხოსს“ აიგივებს ბიჭვინთასთან (ВДИ, 1957, № 4, გვ. 106) Proc. Goth. VIII, 4: რომაელებმა ზღვის პირას ორი სიმაგრე გააშენეს სებასტოპოლისი და პიტიუნტი. პიტიუნტი საგინების (სანიგების) მიწა-წყლის ზღვისპირა ნაწილშია. Proc. BP II, 29: პიტიუნტი სიმაგრეა ლაზიკეში.

Const. Porph. De adm. imp. 42: აფხაზეთის ჩრდილო საზღვარია მდინარე და ქალაქი ნიკოფსია, ხოლო სამხრეთისა - სოტერიუპოლისი. სოტერიუპოლისს კ. დ ი ტ ე - რ ი ხ ი (1912 წელს) და ი. კ უ ლ ა კ ო ვ ს კ ი (1897 წელს) ბიჭვინთასთან აიგივებდნენ. აგრეთვე ლ. მ ე ლ ი ქ ს ე თ - ბ ე გ ი Hieroclis Synecdemus et notitiae Graecae episcopatum-ში მოცემული ფრაზის: *Σατηρόπολις τὰ νοῦ Πύθια* საფუძველზე ასკვნიდა, რომ სოტერიოპოლისი არის ბიჭვინთა (Древнейшая Пицунда у Понта Евксинского, Тб. 1916, გვ. 63). პ ი ნ გ ო რ ო ყ ვ ა სოტერიოპოლისს ოფისთან აიგივებს (გ. მერჩულე გვ. 255).

პიტიუნტი იყო კარიაშიც, მიზიაში (Strabo, XIII, 1, 15).

60. ნიტიკე] გაგრის რაიონში მოთავსებული პუნქტი. სხვა წყაროებიდან არაა ეს სახელი ცნობილი.

61. გირჩის მჭამელები] Herod. IV. 109; Strabo, XI, 2, 19.

62. მდ. აქეუნტი] მდ. შახე. Anon. XLII, 15: მდ. აქეუნტს ახლა ბასისი ეწოდება. არიანეს მიხედვით ეს მდინარე საზღვრავს ჯიქებსა. და სანიგებს ტომაშეკი აქეუნტს მდ. შახედ თვლის. კი მიუღერი - სოჭა ფსტად..

63. ძილქები] ჯიქები. Ptol. V, 9, 8: ძინქები. Plin. VI, 19: ძიგები. Strabo, XI, 2, 1; ძიგები. ST. B.: ზიგიანოს. Diou. Per. 687: ძიგიები და სხვ.

Anon. XLII, 18, (FHG, V, 180): ძველი აქაიიდან ძველ ლაზიკემდე და მდინარე აქეუნტამდე წინათ ცხოვრობდნენ ტომები. რომელთაც ერქვათ ენიოხები, კორაქსები და კოლიკები, მელანქლენები. მაქელონები, კოლხები და ლაზები, ამჟამად კი ცხოვრობენ ჯიქები. აქ ჯიქები I საუკუნეში ყოფილან უკვე (გეორგიკა, IV, 2, გვ. 233). ჯიქები ამიერკავკასიის მკვიდრი ტომია.

Proc. Goth, IV, 4; ჯიქები ცხოვრობენ კავკასიის მთებში ჰუნების მახლობლად. Proc. Goth. VIII, 4: ევქსინის პონტოს ნაპირას ზიქები არიან დამკვიდრებულნი. ზიქებს ძველად რომაელთა იმპერატორი უყენებდა მეფეს, ამჟამად ეს ბარბაროსები არაფერში აღარ ემორჩილებიან რომაელებს. Const. Porph. De adm. Imp. 42: ჯიქეთის სამხრეთი საზღვარი მდ. ნიკოფსიაზეა. აქედან იწყება აბაზგიის ქვეყანა. მდ. ნიკოფსიიდან მოკიდებული ზღვის ნაპირი სოტერიუპოლისამდე უჭირავს აბაზგიის ქვეყანას.

პ. ი ნ გ ო რ ო ყ ვ ა ს აზრით აფხაზეთის ჯიქეთი ანუ ძველი ჩრდი-

ლო ჰენიოხეთი მოიცავდა ახლანდელი ტუაფსის რაიონს, დაწყებული მდ. შეხათან ვიდრე ნიკოფსიამდე. ეს ტერიტორია ადრე ჰენიოხების მიწა-წყალი ყოფილა, შემდეგ ჯიქების ხელში გადასულა. ჯიქები შავი ზღვის სანაპიროზე მოსული ტომია. თავდაპირველად იმიერკავკასიის მკვიდრი ტომი ყოფილა. ანტიკური ხანის ავტორები I საუკუნემდე ჯიქებს აქ არ მოიხსენებენ, ჰენიოხების შემდეგ ისინი უშუალოდ ასახელებენ აქეელებს (მაგ. ჰეკატე მილეტელი, ჰელანიკე მიტილენელი, სკილაქს კარიანდელი. არტემიდორე ეფესელი). სტრაბონი ამ ადგილას პირველად იხსენიებს ჯიქებს (II, 5, 31; XI, 2, 1). აქეელთა და ჰენიოხთა შორის ჩამოსახლებულან ჯიქები, ცენტრი აფხაზეთის ჯიქეთისა იყო ნიკოფსია, ძველი ლაზიკე. ქართულ წყაროებში ჯიქები შემდეგ მოსული ტომია შავი ზღვის სანაპიროზე (პ. ი ნ გ ო რ ი ყ ვ ა, გიორგი მერჩულე, გვ. 125).

64. ძველი ლაზიკე] ქალაქი ნიკოფსია. მეხუთე საუკუნემდე ამ ქალაქს ძველი ლაზიკე ერქვა, მხოლოდ V საუკუნის ანონიმი გეოგრაფოსი იხსენიებს მას სახელით - „ნიკოფსისი“ - მდ. „ფსახაფსისი“ 42, 17 (FHG. V, 180).

Ptol. V, 8. 9: ლაზთა ქალაქი (ეტყობა ლაზთა სამკვიდრებელი ამ პუნქტამდე აღწევდა ჩრდილოეთით).

ბ. კუფტინს მოაქვს ნიკოფსიის ლოკალიზაციისათვის დიუბუა დე მოპერეს და კ. მიულერის ჰიპოთეზა (რომელსაც მხარს უჭერენ ფ. ბრუნი და ტომაშევი) რომ ნიკოფსია იყო ახლანდელ პატარა მდინარესთან - ნეგოფსუხუსთან. აქ შენახულია ნოვომიხაილოვსკის ახლოს ტყით დაფარული ძველი ქალაქის ნაშთები მდ. ფსებზე, წყალგამყოფი მოშორებული ფსეკუფსისაგან, ე.ი ძველ ფსახაფსისაგან (Б. А. Куфтин, Материалы к археология Колхиды, т. I, Тб., 1949, стр. 100 – 101).

Const. Porph. De adm. Imp. 42: ჯიქეთის საზღვრების შემდეგ, ესე იგი მდინარე ნიკოფსიიდან მოკიდებული, ზღვის ნაპირი ვიდრე სოტერიუპოლისამდე, 3000 მილის მანძილზე, უჭირავს აბაზგიის ქვეყანას.

აფხაზეთის და შემდეგ გაერთიანებული საქართველოს ჩრდილო საზღვრად ნიკოფსიას იცნობენ ქართული წყაროებშიც. ლეონტი მროველი (ანასეული ქ. ცხ. თბ. 1942, გვ. 26, 13 – 16).

ნიკოფსია. აფხაზეთში (სამეგრელოში) შემავალი ქალაქი, მოხსენებულია გიორგი მთაწმინდელის ცხოვრებაში (ათონის კრელი, თბ., 1909, გვ. 315). იოანე საბანისძეც იცნობს ამ პუნქტს (კ. კ ე კ ე ლ ი ძ ე, ადრინდელი ფეოდალური ძველი ლიტ., გვ. 65, 1 – 7, 1935 წ.) და მას უწოდებს ნაფსაის ნავსადგურს (გეორგიკა, IV, 2, გვ. 231 – 3).

როდესაც დასავლეთ საქართველოს კათედრები კონსტანტინეპოლის პატრიარქს ჩამოშორდნენ და მცხეთაის საკათალიკოსოს დაუკავშირდნენ, ნიკოპსიის საარქიეპისკოპოსოც დასავლეთ საქართველოს სხვა კათედრებთან ერთად ამ უკანასკნელის იურისდიქციას დაექვემდებარა იმ დროს, როდესაც ჯიქეთის დანარჩენი ორი კათედრა (ქერსონისა და ბოსფორის) კვლავ კონსტანტინეპოლის პატრიარქის ხელქვეით დარჩა (პ. ნგოროყვა, მნათობი, 1950, №3, გვ. 120 – 122).

65. ძველი აქაია] აქაეელთა სამკვიდრებელი ადგილი. ჰეკატე მილეტი. ჰელანიკე მიტელენელი, სკილაქს კარიანდელი, პალიფატე აბიდოსელი, არტემიდორე ეფესელი ჰენიოხების შემდეგ ჩრდიოლეთით უშუალოდ ათავსებენ აქეელებს. (ჯიქებს ჰენიოხთა და აქეელთა შორის არ მოიხსენებენ).

Strabo. XI, 2, 12: სინდიკესა და გორგიპიას შემდეგ ზღვასთან არის საქეელთა, ძიგთა და ჰენიოხთა სანაპირო, მეტწილად უნავსადგურო და მთიანი და წარმოადგენს კავკასიონის ნაწილს. ესენი ცხოვრობდნენ ზღვაზე მეკობრეობით. აგრეთვე Ptol. V, 9, 25; Tab. Pent., An. 42, 17 (FHG, V, გვ. 180): ძველი ლაზიკიდან ძველ აქაიამდე, სადაც ახლანდელი მდინარე ტოფსიდაა, 150 სატადიონია, 20 მილი.

შიფნერის მიხედვით სახელი აქეელთა ტომისა აქაიადანაა მიღებული. ეს მხარე შავი ზღვის ჩრდილო აღმოსავლეთ სანაპიროზეა. Aqua აფხაზურ ენაზე ნიშნავს „სანაპიროს მცხოვრებს“ (RE, Brugsch).

ოდივიუს ნაზონი უჩივის ჰენიოხებთან ერთად აქეელების თარეშს ქალაქ ტომევის (კონსტანცას) მიდამოებში (Epist. Ex ponto; IV, 10, 27).

XLII, 1. Ἀπὸ οὖν Ἀρχάβεως ποταμοῦ ἕως Ὀφιοῦντος ποταμοῦ πρῶτην ᾠκουν ἕθνος οἱ λεγόμενοι Ἐκχειριεῖς (νῦν δὲ οἰκοῦσι Μαχέλωνες καὶ Ἡνίοχοι). ἅπὸ δὲ Ἀφάρου ποταμοῦ ἕως Ἀρχάβεως ποταμοῦ πρῶτην ᾠκουν οἱ λεγόμενοι Βύζηρες (νῦν δὲ οἰκοῦσι Ζυδρεῖται).

2. Ἀπὸ δὲ Ἀφάρου ποταμοῦ εἰς Ἀκαμψιν ποταμὸν ναυσίπορον στάδια ἑ, μίλια δύο. Ἀπὸ δὲ τοῦ Ἀκάμφιος ποταμοῦ εἰς Βαθύν ποταμὸν στάδια οἷ, μίλια ἑ'. Ἀπὸ δὲ τοῦ Βαθύος ποταμοῦ εἰς Κίνασον ποταμὸν στάδια ς' μίλια ἑβ'. Ἀπὸ δὲ Κινάσου ποταμοῦ εἰς Ἴσιν ποταμὸν ναυσίπορον στάδια ς' μίλια ἑβ'. Ναυσίποροι δὲ εἰσιν ὁ τε Ἀκαμψις καὶ ὁ Ἴσις, καὶ αὐτὰς τὰς ἐωθινὰς ἰσχυρὰς ἐκπέμ-

მოგზაურობა შავი ზღვის გარშემო

1. მდინარე არქაბისიდან მდინარე ოფიუნტამდე წინათ ცხოვრობდა ტომი ეკქეირიებად წოდებული (ახლა ცხოვრობენ მაქელონები და ჰენიოხები) მდინარე აფსაროსიდან მდინარე არქაბისამდე წინათ ცხოვრობდნენ ეგრეთ წოდებული ბიძერები (ახლა კი ცხოვრობენ ძიდრიტები).

2. მდინარე აფსაროსიდან სანაოსნო მდინარე აკამფსისამდე, თხუთმეტი სტადიონია, ორი [რომაული]. მილი. მდინარე აკამფსისიდან მდინარე ბათისამდე სამოცდათხუთმეტი სტადიონია, ათსი მილი. მდინარე ბათისიდან. მდინარე კინასამდე ოთხმოცდაათი სტადიონია, თორმეტი მილი. მდინარე კინასიდან სანაოსნო მდინარე ისისამდე ოთხმოცდაათი სტადიონია, თორმეტი

¹ V საუკუნის ახ. წ. ა. ანონიმი ავტორის “პერიპლუსის” ორი ნაწილი (პონტოს სამხრეთ, ჩრდილოეთ და დასავლეთ სანაპიროების აღწერა) რამდენჯერმეა გამოცემული და K. Muller-ის წიგნის GGM, I, Parisiis, 1882, 402 – 423 გვერდებზე მოთავსებული. ჩვენ გადმოწერილი და გადმოქართულებული გვაქვ “პერიპლუსის” შუა ნაწილი - პონტოს აღმოსავლეთ სანაპიროს აღწერა. ეს ნაწილი გამოცემულია: K. Muller, FHG, vol. V, 1883, p. 174 – 184.

πουσιν. Ἀπὸ δὲ Ἰσίου ποταμοῦ
εἰς Μόγρον (ἦτοι Νύγρον) λεγό-
μενον πόρος ναυσι σταδίων ς'
μιλίων β'. [Ἐνθ' ἐνδὲ εἰς Φᾶσιν
σταδίων ς' μιλίων β']¹.

3. Οὗτος δὲ ὁ Φᾶσις ποταμὸς
ἔχει τὸ ρεῦμα φερόμενον ἐκ τῆς
Ἀρμενίας. οὗ πλησίον οἰκοῦσι μετα-
στάντες ἐξ Ἰβηρίας εἰς Ἀρμενίαν
Ἰβηρες. Εἰσιόντων δὲ εἰς ποτα-
μὸν ἀριστερὰ τοῦ Φάσιδος παρὰ-
κεῖται Μιλησίων πόλις Ἑλληνίς
Φᾶσις λεγομένη, εἰς ἣν λέγεται
καταβαίνειν ἔθνη ἐξήκοντα δια-
φόροις χρώμενα φωναῖς, ἐν οἷς
τινας λέγουσιν ἀπὸ τῆς Ἰνδικῆς
καὶ Βακτριανῆς συναφικνεῖσθαι
βαρβάρους. Μεταξὺ δὲ τούτων
βάρβαρός ἐστιν ἡ Κοραξική, ἥς
τὰ ἐχόμενα ἡ Κωλικὴ καλουμένη,
τὸ νῦν Μελαγχλαίων καὶ Κόλ-
χων ἔθνος.

4. Ἔχει δὲ καὶ ἀνάπλουν ὁ πο-
ταμὸς σταδίων ρ', μιλίων δ'. Ἐν
ᾧ ἔστι πόλις μεγάλη Αἶα λεγο-
μένη, θμὲν ἡ Μήδεια ἦν.

5. Πάνυ δὲ κουφότατον ὕδωρ
ἔχων ὁ Φᾶσις ἐπιπλεῖ τῇ θαλάσῃ,

მილი. აკამფსისი და ისისი სანაოსნო
მდინარეებია, დილაობით. მათზე
ქრის ძლიერი ქარები. მდინარე ისი-
სიდან ეგრეთ წოდებულ მოგროსამ-
დე (ან ნიგროსამდე) ხომალდების
მიერ გასავლელია ოთხმოცდაათი
სტადიონი, თორმეტი მილი. [აქედან
ფაზისამდე ოთხმოცდაათი სტადიო-
ნია, თორმეტი მილი).

3. ეს მდინარე ფაზისი არმენიიდან
მომდინარეობს. მის ახლოს ცხოვრო-
ბენ იბერიიდან არმენიაში გადასახლე-
ბული იბერიელები. მდინარის შესასვ-
ლელთან, ფაზისის მარცხენა ნაპირზე,
მოთავსებულია მილეტელების მიერ დაა-
რსებული ელინური ქალაქი ეგრეთ
წოდებული ფაზისი, რომელშიაც, რო-
გორც ამბობენ, თავს იყრის სამოცი-
სხვადასხვა ენაზე მოლაპარაკე ამბობენ,
თავს იყრის სამოცი სხვადასხვა ენაზე
მოლაპარაკე ტომი. მათ რიცხვში, გად-
მოცემით. იმყოფებიან ინდოეთიდან
და ბაქტრიიდან მოსული ბარბაროსები.
მათ ბარბაროსული ქვეყანაა კორაქსიკე,
რომელსაც ეკვრის ეგრეთ წოდებული კო-
ლიკე. ახლა მელანქლაინების და კოლ-
ხების ტომია [იქ].

4. ეს მდინარე სანაოსნოა ასი (180?)
სტადიონის, ანუ ოთხი მილის (24?)
მანძილზეა მასზე არის დიდი ქალაქი,
ეგრეთ წოდებული აია, საიდანაც მედეა
იყო.

5. ფაზისს აქვს მეტად მსუბუქი წყა-
ლი, ერთვის ზღვას და ერევა ზღვის

καὶ οὐ συμμίγνυται· καὶ ἔστι μὲν
κατὰ τοῦ ἐπιρρέοντος γλυκύτατον
ἀνιμῆσασθαι, εἰ δὲ εἰς βάλανος τις
καθῆκε τὴν κάλπιν, ἄλμυρόν.
Καίτοι ὁ πᾶς Πόντος πολὺ τι
γλυκυτέρου τοῦ ὕδατός ἐστιν ἢ περ
ἢ ἔξω θάλασσαν· καὶ τοῦτου τὸ
αἴτιον οἱ ποταμοὶ εἰσιν, οὔτε πλη-
θος οὔτε μέγεθος σταθμητοὶ ὄντες.
Τεχμήριον δὲ τῆς γλυκύτητος, εἰ
τεχμηρίων δεῖ ἐπὶ τοῖς αἰσθήσει
φαινομένοις, ὅτι πάντα τὰ βροσκή-
ματα οἱ προσοικοῦντες ἐπὶ τὴν
θάλασσαν κατάγουσι καὶ ἐν ταύ-
τῃ ποτίζουσι· τὰ δὲ ἡδέως πίνον-
τα [δράτται], καὶ λόγος κατέχει
ὅτι καὶ ὠφέλιμον αὐτοῖς [τοῦτο
τὸ ποτόν] ἐστι τοῦ γλυκέος μᾶλ-
λον. Ἡ δὲ χροιά τοῦ Φάσιδος
ἐξηλλαγμένη, οἷα ἀπὸ μολίβδου ἢ
κασσιτέρου βεβαμμένου τοῦ ὕδα-
τος· καταστάν δὲ καθαρώτατον
γίνεται. Οὐ τοίνυν νεγδμίσται εἰσ-
κομίσαι ὕδωρ εἰς τὸν Φᾶσιν τοὺς
εἰσπλέοντας· ἀλλ' ἐπειδὴν ἤδη
εἰσβαίνωσιν εἰς τὸν ῥοὺν, παραγ-
γέλλεται ἅπαν ἐκχεῖν τὸ ἐνὸν
ὕδωρ ἐν ταῖς ναυσίν· εἰ δὲ μή,
λόγος κατέχει ὅτι οὐκ εὐπλόουσι.
Τὸ δὲ ὕδωρ τοῦ Φάσιδος οὐ σή-
πεται, ἀλλὰ μένει ἀκραιφνές καὶ
ὑπὲρ δέκατον ἔτος, πλήν γε δὴ
[δτι]⁸ εἰς τὸ γλυκύτερον μεταβά-
λει.

წყალს. თუ ზემოდან ამოიხაპება წყალი
მეტად მტკნარია, თუ ვინმე ჭურჭელს
სიღრმეში ჩაუშვებს - მარილიანი. თუმ-
ცა მთელი პონტოს წყალი უფრო მტკნა-
რია, ვიდრე გარეშე ზღვისა [ხმელთაშუა
ზღვისა]. ამის მიზეზია მდინარეები, რომე-
ლთა რაოდენობის და სიდიდის განსაზღ-
ვრა არ შეიძლება. სიმტკნარის საბუთი
(თუ კი საბუთი გრძნობათათვის ცხად
საგნებსაც ესაჭიროებათ) არის ის, რომ
მცხოვრებთ საქონელი მიყავთ ზღვასთან
და იქ ასმევენ წყალს. საქონელი აშკარა
სიამოვნებით სვამს ამ წყალს. ამბობენ,
რომ ეს სასმელი საქონლისათვის მტკნარ
წყალზე უფრო სასარგებლოა. ფერი ფა-
ზისისა თავისებურია, გავს ტყვიით და
კალით შეღებილ წყალს. დაყენების შემ-
დეგ კი ის მეტისმეტად იწმინდება. ამი-
ტომ არაა მიღებული რომ ფაზისში ზღვი-
დან შემსვლელმა წყალი თან მოიტანოს.
არამედ, როდესაც მოგზაურნი მდინარის
კალაპოტში შევლენ, გაიცემა ბრძანება
ხომალდზე არსებული მთელი წყალი
გადაღვარონ. წინააღმდეგ შემთხვევაში
გადმოცემის მიხედვით, მოგზაურობა
არ იქნება ბედნიერი ფაზისის წყალი
არ შმორდება, არამედ უცვლელი რჩება
ათ წელს, ის უფრო მეტად ტკბება [ამ
ხნის განმავლობაში].

6. Ἀπὸ δὲ τοῦ Φάσιδος ποταμοῦ εἰς Χαρίεντα ποταμὸν ναυσίπορον στάδια ς', μίλια ιβ'. Ἀπὸ δὲ Χαρίεντος ποταμοῦ εἰς Χόβον ποταμὸν γαυσίπορον στάδια ς', μίλια ιβ'. Ἀπὸ δὲ Χόβον ποταμοῦ εἰς Σιγάμην (τὸν καὶ Ζίγανιν λεγόμενον) ποταμὸν στάδια π', μίλια κη'. Ἀπὸ δὲ Ζιγάνεως εἰς Ταρσοῦραν ποταμὸν (τὸν [νῦν] λεγόμενον Μοχῇ) στάδια ρκ', μίλια ις'. Ἀπὸ δὲ Ταρσοῦρα ποταμοῦ εἰς Ἴππον ποταμὸν (τὸν νῦν λεγόμενον Λαγουμφᾶν), στάδια ρν', μίλια κ'. Ἀπὸ δὲ τοῦ Ἴππου ποταμοῦ εἰς Ἀστελέφον ποταμὸν, ([τὸν] νῦν λεγόμενον Εὐριπον· εἰσπλους πορθμίων) στάδια λ', μίλια δ'. Ἀπὸ δὲ Ἀστελέφου ποταμοῦ εἰς πόλιν Διοσκουρίδα λιμένα ἔχουσιν, τὴν νῦν λεγομένην Σεβαστούπολιν, στάδια ρε', μίλια ιη'.

7. Ἀπὸ οὖν Διοσκουρίδος τῆς [καὶ] Σεβαστουπόλεως ἕως Ἀψάρου ποταμοῦ πρῶην ᾧκουν ἔθνος οἱ λεγόμενοι Κόλχοι οἱ μετονομασθέντες Λαζοί.

8. Ἐθνη δὲ παρημείψαμεν τάδε· Τραπεζοῦντιοὺς μὲν, καθάπερ καὶ Ξενοφῶν λέγει, Κόλχοι ὀνομαζοῦνται καὶ οὗτος λέγει τοὺς μαχιμωτάτους

6. მდინარე ფაზისიდან მდინარე ქარიენტამდე ოთხმოცდაათი სტადიონია, თორმეტი მილი. მდინარე ქარიენტიდან სანაოსნო მდინარე ქობოსამდე ოთხმოცდაათი სტადიონია, თორმეტი მილი. მდინარე ქობოსიდან მდინარე სიგამემდე რომელსაც მიგანისიც ეწოდება), ორას ათი სტადიონია, ოცდარვა მილი. მიგანისიდან მდინარე ტარსურამდე (ახლა რომ მოხე ეწოდება) ას ოცი სტადიონია, თექვსმეტი მილია მდინარე ტარსურიდან მდინარე ჰიპოსამდე (ახლა რომ ლაგუმფსა ეწოდება) ას ორმოცდაათი სტადიონია, ოცი მილი. მდინარე ჰიპოსიდან მდინარე ასტელეფამდე (ახლა რომ ევრიპოსი ჰქვია და ხომალდთა მისადგომია) ოცდაათი სტადიონია, ოთხი მილი.. მდინარე ასტელეფიდან ქალაქ დიოსკურიდამდე, რომელსაც ნავსადგური აქვს და რომელსაც ახლა სებასტოპოლისი ეწოდება. ას ოცდათხუთმეტი სტადიონია, თვრამეტი მილი.

7. დიოსკურიდიდან ანუ სებასტოპოლისიდან მდინარე აფსაროსამდე წინათ ცხოვრობდა ხალხი კოლხებად წოდებული, ახლა ლაზებად სახელშეცვლილია.

8. გავიარეთ შემდეგი ტოვები : ტრაპეზუნტელების მეზობლად, როგორც ქსენეფონტიც ამბობს, ცხოვრობენ კოლხები, და ისინი, რომლებიც მას. მიაჩნია მეტად

καὶ ἐχθροτάτους εἶναι τοῖς Τραπεζοῦντίοις, οὗς ἐκεῖνος μὲν Δρίλλας ὀνομάζει, ἐμοὶ δὲ δοκοῦσιν οἱ Σάγνοι οὗτοι εἶναι. Καὶ γὰρ μαχιμώτατοί εἰσιν εἰς τοῦτο ἔτι καὶ τοῖς Τραπεζοῦντίοις ἐχθρότατοι, καὶ χωρὶς ὀχυρὰ οἰκοῦσι, καὶ ἔθνος ἀβασίλευτον, πάλας μὲν καὶ φόρου ὑποτελὲς Ῥωμαίοις, ὑπὸ δὲ τοῦ ληστεύειν οὐκ ἀκριβοῦσι τὴν φορὰν. Κόλχων δὲ ἔχονται Μαχέλωνες καὶ Ἑνιόχοι. Βασιλεὺς δ' αὐτῶν Ἀγχιάλος.

9. Τὸ δὲ Ἑνιόχων ἔθνος μῖξο-γενές ἐστί. Τοῦτους δὲ λέγουσιν τινες κληθῆναι Ἑνιόχους ἀπὸ τῶν Πολυδεύκους καὶ Κάπτορος ἑνιόχων Ἀμφιστάτου καὶ Τέλχιος· ἐν γὰρ τῷ μετὰ Ἰάσονος ἀφικέσθαι στόλῳ δοκοῦσιν οὗτοι, περὶ δὲ τούτους τοὺς τρόπους ᾠκισαν ἀπολειφθέντες, ὥς μυθεύεται. Ὑπὲρ Ἑνιόχους δὲ ἄνω κεῖται Κασπία καλουμένη θάλασσα βαρβάρων γένη ἱπποφάγα περὶ αὐτὴν ἔχουσα οἰκούμενα· ἧς δὴ τὰ Μήδων ἐστὶν ὄρια πλησίον.

კარგ მეომრებად და ტრაპეზუნტელების მოსისხლე მტრებად. ქსენოფონტი მათ დრილებს უწოდებს, მე კი მგონია, რომ ისინი სანები არიან. ესენი ახლაც მეტისმეტად კარგი მეომრები არიან და ტრაპეზუნტელების დიდი მტრები. გამაგრებულ ადგილებში ცხოვრობენ. მეფეები არ ჰყავთ. წინათ ისინი რომაელების მოხარკენი იყვნენ, მაგრამ ახლა ყაჩაღურ ცხოვრებას ეწევიან და სრულიად არ იხდიან ხარკს კოლხების ზემოთ მაქელონები და ჰენიოხები ცხოვრობენ. ამათი მეფე ანქიალეა.

9. ჰენიოხთა ტომი შერეულია ზოგიერთნი ამბობენ, რომ ამათ ჰენიოხები ქვიათ ამფისტატესაგან და ტელქისაგან. კასტორი რისა და პოლიდეკის მეეტლეებისაგან. ხომ გადმოგვცემენ. რომ ისინი აქ მოვიდნენ იაზონთან ერთად ლაშქრობის დროს, ამ ადგილებში დასახლდნენ თავისიანებისაგან მიტოვების შემდეგ. ასე მოგვითხრობს მითი. ჰენიოხების ზემოთ ეგრეთ წოდებული კასპიის ზღვაა, მას გარშემო ჰყავს შემოხვეული ბარბაროსთა ტომები, რომელნიც ცხენის ხორცით იკვებებიან. მის ახლოს მიდიელთა საზღვბია

10. Μαχελῶνων δὲ καὶ Ἡνιόχων ἐχόμενοι Ζυδρεῖται· Φαρασ-
μάνου οὗτοι ὑπήκοοι· Ζυδρεϊτῶν
δ' ἐχόμενοι· Λαζοί, βασιλεὺς δὲ
Λαζῶν Μαλάσσας, δὲ τὴν βασι-
λείαν παρὰ σοῦ ἔχει· Λαζῶν δὲ
ἐχονται Ἀψίλαι, βασιλεὺς δὲ Ἀ-
ψιλῶν Ἰουλιανός· οὗτος ἐκ τοῦ
πατρὸς τοῦ σοῦ τὴν βασιλείαν
ἔχει· Ἀψίλαις δὲ ὄμοροι Ἀβασ-
γοί, καὶ Ἀβασγῶν βασιλεὺς Ῥί-
μαγας (Ῥησμάγας Ἀγγ.)· καὶ οὗ-
τος τὴν βασιλείαν παρὰ σοῦ ἔχει·
Ἀβασγῶν δὲ ἐχόμενοι Σαννίγαι·
ἐν ᾧ καὶ ἡ Σεβαστοῦπολις ᾠκι-
σται· Σαννιγῶν βασιλεὺς Σπαδα-
γᾶς (Σπαδάγας Ἀγγ.) ἐκ σοῦ τὴν
βασιλείαν ἔχει.

11. Καὶ μέχρι μὲν Ἀφάρου
ὡς πρὸς ἕω (τό τε ἀνατολικόν)
ἐπλέομεν ἐν δεξιᾷ τοῦ Εὐξείνου.
Ὁ δὲ Ἀφάρος πέρας ἐφάνη μοι
εἶναι κατὰ μῆκος τοῦ Πόντου·
ἐνθ' ἐν γὰρ ἡδὴ πρὸς ἄρκτον ὁ
πλοῦς ἡμῖν ἐγένετο ἔστε ἐπὶ Χό-
βον [ποταμόν, καὶ ὑπὲρ τὸν Χό-
βον] ἐπὶ τὸν Σιγάμην. Ἀπὸ δὲ
Σιγάμου ἐκάμπτομεν εἰς τὴν λαιάν
πλευρὰν τοῦ Πόντου ἔστε ἐπὶ τὸν
Ἰππον ποταμόν. Ἀπὸ δὲ τοῦ
Ἰππου ποταμοῦ ὡς ἐπ' Ἀστελέ-
φον καὶ Διοσκουριάδα καταφανῶς
ἡδὴ ἐπ' ἀριστερὰ τοῦ Πόντου ἐπ-
λέομεν, καὶ ὁ πλοῦς ἡμῖν πρὸς
ἡλίον δυόμενον ἐγένετο· ὡς δὲ
ἀπεστρέφομεν ἀπὸ τοῦ Ἀστελέ-
φου ἐπὶ Διοσκουριάδα κατείδομεν

10. მაქელონთა და ჰენიოხთა მეზობლად
მიდრიტები ცხოვრობენ. ფარსმანის ქვეშე-
ვროდომნი არიან. მიდრიტების გვერდით ლა-
ზები არიან. ლაზთა მეფემ: მალასამ შენგან
მიიღო მეფობალაზების გვერდით აფსი-
ლები, ცხოვრობენ. აფსილთა მეფე იულიანეა.
ამას შენი მამისაგან აქვს ტახტი მიღებული
აფსილების მეზობლები აბასგები არიან.
აბასგთა მეფე რიმაგაა, ამასაც ტახტი შე-
ნგან აქვს მიღებული. აბასკების გვერდით
სანიგები არიან, მათ მიწა-წყალზეა სებას-
ტოპოლისი. სანიგთა მეფემ სპადაგამ შენ-
გან მიიღო.

11. აფსაროსამდე აღმოსავლეთით
მივცურავდით ევქსინის მარჯვენა მხა-
რეს. აფსაროსი მე მეჩვენა პონტოს სიგრ-
ძის ბოლო საზღვრად, რადგან უკვე
აქედან ჩვენი მოგზაურობა ჩრდილოე-
თით წარიმართა ქობოსამდე [და ქობო-
სის ზემოთ] სიგამემდე. სიგამიდან ჩვენ
შევბრუნდით პონტოს მარცხენა მხარეს
მდინარე ჰიპოსამდე. მდინარე ჰიპოსი-
დან ასტელეფამდე და დიოსკურიადამ-
დე ჩვენ უკვე აშკარად პონტოს მარცხე-
ნა მხარეს მივურავდით და მივემართე-
ბოდით მზის დასავლისაკენ. როდესაც
ჩვენ მოვბრუნდით ასტელეფიდან დიოს-
კურიადისაკენ, დავინახეთ კავკასიონის
მთა. რომელიც სიმაღლით კელტურ ალ-
პებს შეედრება. გამოჩნდა ერთერთი
მწვერვალი კავკასიონისა, მწვერვალის
სახელი სტრობილია, სადაც, მითის

τὸν Καύκασον τὸ ὄρος, τὸ ὕψος
 μάλιστα κατὰ τὰς Ἀλπεὺς τὰς
 Κελτικὰς'. Καὶ τοῦ Καυκάσου κο-
 ρυφὴ τις ἐδείκνυτο, Στρόβιλος τῇ
 κορυφῇ ὄνομα, ἵνα περὶ ὁ Προμηθεὺς
 κρεμασθῇ ὑπὸ Ἑφαιστου κατὰ
 πρόσταξιν Διὸς μυθεύεται.

12. Τάδε μὲν οὖν τὰ ἀπὸ Βυ-
 ζαντίου πλεόντων ἐπὶ δεξιὰ ὡς
 ἐπὶ Διοσκουριάδα, ἐς ὅπερ στρα-
 τόπεδον τελευτᾷ Ῥωμαίων ἡ ἐπι-
 κράτεια [ἐν δεξιᾷ] εἰς πλεόντων
 εἰς τὸν Πόντον. Ἐγὼ δὲ ἐπεὶ
 ἐπυθόμην Κότυν τετελευτηκέναι,
 τὸν βασιλέα τοῦ Βοσπόρου τοῦ
 Κιμμερίου καλουμένου, ἐπιμελὲς
 ἐποίησάμην καὶ τὸν μέχρι τοῦ
 Βοσπόρου πλοῦν δηλώσαι σοι, ὡς
 εἴ τι βουλευοιο περὶ τοῦ Βοσπό-
 ρου, ὑπάρχου σοι καὶ τόνδε τὸν
 πλοῦν μὴ ἀγνοοῖν τι βουλευσασθαι.

13. Τὰ δὲ λοιπὰ οὕτω πληρῶν
 λέξω. Ὁρμισθεῖσιν οὖν ἐκ Διο-
 σκουριάδος, τῆς Σεβαστοπόλεως
 πρῶτος ἂν εἴη ὄρμος ἐν Πιτυοῦντι·
 ἀπὸ οὖν Σεβαστουπόλεως, ἔνθα
 ὄρμος ναυσί, στάδιοι τν', μίλια
 μσ', ὃ, σ'.

14. Μέχρι τούτου Ποντικῇ τῶν
 βαρβάρων ἐστὶ βασιλεία κατὰ τὴν
 Ἰβηρανίην καὶ Σανγικὴν καὶ
 Κολχίδαν, τὰ δ' ἐχόμενα τῶν
 αὐτογόνων ἐστὶ βαρβάρων.

მიხედვით, ზევსის ბრძანებით ჩამოკიდე-
 ბულ იქნა პრომეთე ჰეფესტოს მიერ.

12. ბიზანტიონიდან მარჯვნივ მიმა-
 ვალს დიოსკურიადამდე ასეთი გზა
 ექნება: ციხე-სიმაგრე დიოსკურიადა
 რომის სამფლობელოების საზღვარია
 (მარჯვენა მხარეს) პონტოს შესასვლე-
 ლიდან. როდესაც მე მივიღე ცნობა ეგ-
 რეთ წოდებული კიმერიული ბოსფორის
 მეფის კოტისის გარდაცვალების შესახებ,
 განვიზრახე ამეწერა შენთვის ბოსფორა-
 მდე ზღვის გზა, რათა თუ რაიმეს მოი-
 სურვებ ბოსფორის მიმართ, საშუალება
 გქონდეს იმსჯელო ამ გზის კარგი ცოდნის
 საფუძველზე.

13. ვასრულებ ამას და ვამბობ შემდეგს:
 დიოსკურიადა-სებასტოპოლისიდან წამო-
 სულს პირველი სადგური ექნება პიტიუნ-
 ტში. სებასტოპოლისიდან, სადაც სადგომია
 ხომალდთათვის, სამას ორმოცდაათი სტა-
 დიონია, ორმოცდაექვსი და 2/3 მილი.

14. აქამდე მოდის პონტოს ბარბარო-
 სული სამეფო ტიზარანიაში, სანიკეში და
 კოლხიდაში მეზობელი მხარეები ავტონო-
 მიურ ბარბაროსებს ეკუთვნის.

15. Ἀπὸ δὲ Πιτυοῦντος εἰς Στεν-
νιτικὴν χώραν (καὶ ποτε Ἰρι-
γλίτην λεγομένην) στάδιοι ρν',
μίλια κ', ἐν ἣ πάλαι ᾤκει ἔθνος
Σκυθικόν, οὗ μνήμην ποιεῖται ὁ
λογοποιὸς Ἡρόδοτος· καὶ λέγει
τούτους εἶναι τοὺς φθειροτρακτέ-
οντας· καὶ γὰρ εἰς τοῦτο ἔτι ἡ
δόξα ἡ αὐτὴ ὑπὲρ αὐτῶν κατέχει.
Ἀπὸ δὲ Στεννιτικῆς εἰς Ἀβασ-
κὸν ποταμὸν στάδιοι ς', μίλια ιβ'.
Ἀπὸ δὲ Ἀβάσκου ποταμοῦ εἰς
Βρούχοντα ποταμὸν (τὸν νῦν λε-
γόμενον Μίζυγον) στάδιοι ρκ', μί-
λια ις'. Ἀπὸ δὲ τοῦ Βρούχοντος
εἰς Νήσιν ποταμὸν, ἐν ᾧ καὶ Ἡρά-
κλειαν ἀκρὰν ἔχεις (τὴν λεγομέ-
νην Πυξίτην) στάδιοι ξ', μίλια η'·
Ἀπὸ δὲ Νήσιος ποταμοῦ εἰς Μα-
σαιτικὴν ποταμὸν στάδιοι ς', μί-
λια ιβ'. Ἀπὸ δὲ Μασαιτικοῦ ποτα-
μοῦ εἰς Ἀχαιοῦντα ποταμὸν (ἐν
ᾧ εἰσπλους πορθμίους) στάδιοι ξ',
μίλια η'. Οὗτος ὁ ποταμὸς Ἀχαι-
οῦς (λέγεται Βάσις, καὶ) διορίζει
Ζιχοὺς καὶ Σάννιχας. Ζιχῶν δὲ
βασιλεὺς Σταχέμφλας· καὶ οὗτος
τὴν βασιλείαν παρὰ σοῦ ἔχει.

16. Ἀπὸ οὖν Ἀχαιοῦντος ποτα-
μοῦ ἕως Ἀβάσκου ποταμοῦ Σάν-
νιγες οἰκοῦσιν.

17. Ἀπὸ δὲ Ἀχαιοῦντος ποτα-
μοῦ εἰς Ἡράκλειον ἀκρωτήριον

15. პიტუნტიდან სტენიტიკის მხარემ-
დე (ძველად ტრიგლიტედ რომ იწოდე
ბოდა) ას ორმოცდაათი სტადიონია, ოცი
მილი. მასში წინათ სკვითური ტომი მოსა-
ხლებოდა. რომელსაც იხსენიებს ისტო-
რიკოსი ჰეროდოტე. ის ამბობს, რომ ეს
როდოტე. ის ამბობს, რომ ეს ტომი გირჩის
მჭამელია. მართლაც. ეს აზრი ახლაც არსე-
ბობს ამ ტომის შესახებ. სტენიტიკიდან
მდინარე აბასკამდე ოთხმოცდაათი სტა-
დიონია, თორმეტი მილი. მდინარე აბას-
კიდან მდინარე ბრუქონტამდე დან მდი-
ნარე ბრუქონტამდე (ახლა მიმიგი რომ
ჰქვია) ას ოცი სტადიონია, თექვსმეტი მი-
ლი. ბრუქონტიდან მდინარე ნესისამდე
რომელშიაც ჰერაკლეს კონცხიც გაქვს
(პიქსიტედ წოდებული), სამოცი სტადი-
ონია, რვა მილი. მდინარე ნესისიდან მდი-
ნარე მასაიტიკემდე დაათი სტადიონია,
თორმეტი მილი. მდინარე მასაიტიკიდან
აქეუნტამდე (სანაოსნო მდინარემდე) სა-
მოცი სტადიონია, რვა მილი. ეს მდინარე
აქეუნტი (იწოდება ბასისად და) მიქებსა
და სანიხებს შუა არის. მიქების მეფე სტა-
ქემფლასია. შენგან აქვს მეფობა მიღებული}

16. ამრიგად, მდინარე აქეუნტიდან
მდინარე აბასკამდე სანიგები ცხოვრობენ.

17. მდინარე აქეუნტიდან ჰერაკლეს
კონცხამდე (ახლა უკაცრიელი ქვია)

(τὸ νῦν λεγόμενον τὰ Ἑρημα)
 στάδιοι ρν', μίλια κ'. (Ἀπὸ δὲ
 Ἡρακλείου ἀκρωτηρίου ἐπ' ἄκραν
 ἐν ἣ καὶ νῦν λέγεται τὰ Βαγᾶ
 κάστρον στάδιοι ι', μίλιον α', γ').
 Ἀπὸ δὲ [ταύτης τῆς ἄκρας] ἐπ'
 ἄκραν ἐν ἣ σκέπη ἐστὶν ἀνέμου
 θρασίου καὶ βορρᾶ, (ἐν ἣ νῦν
 λέγεται Λαϊά) στάδιοι π', μίλια
 ι', α' σ'. Ἀπὸ δὲ Λαϊᾶς εἰς τὴν
 λεγομένην Παλαιὰν Λαζικήν (ἐν
 ἣ ἱδρύται ἡ νῦν λεγομένη Νίκο-
 ψις, τῆς πλησίον ποταμοῦ ὁ νῦν
 λεγόμενος Ψάχαψις) στάδιοι ρκ',
 μίλια ις'. Ἀπὸ δὲ τῆς παλαιᾶς
 Λαζικῆς εἰς τὴν Παλαιὰν Ἀχαΐαν
 (ἐν ἣ καὶ ποταμοῦ ὁ νῦν λεγόμε-
 νος Τόψιδας) στάδιοι ρν', μίλια κ'.

18. Ἀπὸ οὖν Παλαιᾶς Ἀχαΐας
 ἕως τῆς Παλαιᾶς Λαζικῆς καὶ
 ἐπέκεινα ἕως Ἀχαιοῦντος ποτα-
 μου πρῶτην ᾠκουν ἔθνη οἱ λεγό-
 μενοι Ἠνίοχοι, Κοραῖοι καὶ Κω-
 λικοί, Μελάγχλαινοι, Μαχέλωνες,
 Κόλχοι καὶ Λαζοί, νῦν δὲ οἰκοῦσι
 Ζιγοί.

19. Ἀπὸ δὲ τῆς Παλαιᾶς Ἀ-
 χαΐας εἰς Πάγρας λιμένα (τὸν νῦν
 λεγόμενον Ἐπτάλου λιμένα) στά-
 διοι τν', μίλια μς', α', σ'.

ას ორმოცდაათი სტადიონია, ოცი მილი.
 (ჰერაკლეს კონცხიდან იმ კონცხამდე, რო-
 მელზედაც ახლაცაა სიმავრე, ზაგად წო-
 დებული, ათი სტადიონია, 1, 1/3 მილი. ამ
 კონცხიდან იმ კონცხამდე, რომელიც და-
 ცულია თრასკიისა და ბორეის ქარებისა-
 გან (სადაც ახლა იმყოფება ე. წ. ლაია),
 ოთხმოცი სტადიონია, 10²/3 მილი. ლაია-
 დან ე. წ. ძველ ლაზიკემდე (სადაც მოთავ-
 სებულია ე. წ. ნიკოფსისი, რომლის ახ-
 ლოს მდინარეა ახლა ფსახაფსისად წოდე-
 ბული) ას ოცი სტადიონია, თექვსმეტი მი-
 ლი. შველი ლაზიკიდან ძველ აქაიამდე
 (სადაც არის ახლა ტოფსიდად წოდებუ-
 ლი მდინარე) ას ორმოცდაათი სტადი-
 ონა, ოცი მილი.

18. ამრიგად ძველი აქაიიდან ძველ ლა-
 ზიკემდე და შემდეგ. მდინარე აქეუნტა-
 მდე წინათ ცხოვრობდნენ შემდეგი ტო-
 ვებთ ჰენიოხები, კორაქსები, კოლიკები,
 მელანქლაინები, მაქალონები, კოლხები,
 ლაზები, ახლა ძიქები ცხოვრობენ.

19. ძველ აქაიიდან პაგრის ნავსადგუ-
 რამდე (ახლა ჰეპტალის ნავსადგური ეწო-
 დება), სამას ორმოცდაათი სტადიონია,
 46²/3 მილი.

20. Ἀπὸ οὖν Πάγρας λιμένος ἕως τῆς Παλαιᾶς Ἀχαΐας πρῶτην ᾤκουν οἱ λεγόμενοι Ἀχαιοί, νῦν δὲ οἰκοῦσι Ζιχοί.

21. Ἀπὸ δὲ Ἑπτάλῳ λιμένος εἰς τὸν Ἱερὸν λιμένα (τὸν νῦν λεγόμενον Ἱερίου ἦτοι τὸ Νίκαιον) στάδιοι ρπ', μίλια κδ'. Ἀπὸ δὲ Ἱεροῦ λιμένος ἦτοι Νίκαιον εἰς Σινδικὴν (ἦτοι Σινδικὸν λιμένα, νῦν δὲ λεγόμενον Εὐδουσίαν) στάδιοι σδ', μίλια μ'.

22. Ἀπὸ οὖν Σινδικοῦ λιμένος ἕως Πάγρας λιμένος πρῶτην ᾤκουν ἔθνη οἱ λεγόμενοι Κερκαταί ἦτοι Τορίται, νῦν δὲ οἰκοῦσιν Εὐδουσίαν οἱ λεγόμενοι, τῇ Γοთικῇ καὶ Ταυρικῇ χρώμενοι γλώττῃ.

23. Ἀπὸ δὲ Σινδικοῦ λιμένος ἐκδέχεται κώμη Κοροκονδάμη λεγομένη, ἐπὶ ἰσθμῷ ἦτοι στενοῦ τῆς λίμνης καὶ τῆς θαλάσσης κειμένη. Μεθ' ἣν ἡ Κοροκονδαμίτις ἐστὶ λίμνη ἢ νῦν λεγομένη Ὀπισθαῖς, κόλπον εὐμεγέθη ποιοῦσα, σταδίων χλ', μιλίων πδ'. Εἰσπλεύσαντι δὲ εἰς αὐτὴν τὴν λίμνην καὶ περιπλεύσαντι εἰς Ἑρμῶνασαν πόλιν στάδια υμ', μίλια νη', δ', σ'.

20. პაგრის ნავსადგურიდან ძველ აქაიამდე წინათ ე. წ. აქეელები ცხოვრობდნენ, ახლა კი მიქები ცხოვრობენ.

21. ჰეპტალის ნავსადგურიდან ჰიეროს ნავსადგურამდე (ახლა ჰიერიოს ან ნიკაქსისი რომ ეწოდება) ას ოთხმოცი სტადიონია, ოცდაოთხი მილი. ნავსადგურ ჰიეროსიდან ან ნიკაქსიდან სინდიკემდე (ან სინდურ ნავსადგურამდე, ახლა ევდუსია რომ ჰქვია) ორას ოთხმოცდაათი სტადიონია, ორმოცი მილი.

22. ამრიგად, სინდურ ნავსადგურიდან პაგრამდე წინათ ცხოვრობდა ხალხი. რომელსაც კერკეტები ან ტორიტები ეწოდებოდა ახლა კი ე. წ. ევდუსიანები ცხოვრობენ, რომელნიც გუთურ ან ტავრიდულ ენაზე ლაპარაკობენ.

23. სინდიკის ნავსადგურის შემდეგ არის სოფელი, რომელსაც ეწოდება კოროკონდამე. მოთავსებულია ყელზე ან ვიწრო ზოლზე ტბასას და ზღვას შორის. მის მეზობლად კოროკონდამიტის ტბაა. ახლა ოპისა ეწოდება. ქმნის მეტად დიდ უბეს ექვსას ოცდაათი სტადიონის. 84 მილის მანძილზე. თუ ტბაში შევა ვინმე და ნაპირის ირგვლივ დაიწყებს ცურვას, ქალაქ ჰერმონასამდე იქნება ოთხას ორმოცი სტადიონი, 58²/₃ მილი.

24. Ἀπὸ οὖν Ἑρμῶν ἡμῶν τῶν Σινδικοῦ, ἡμῶν παροικούντων Μαιωτῶν τινες Σινδοὶ λεγόμενοι ἔθνος, ἐφ' οἷς λέγεται Σινδική. Οὗτοι οἱ Σινδοὶ βάρβαροι μὲν εἰσι, τοῖς δὲ ἡμέτεροι. Ἀπὸ δὲ τῶν Σινδῶν εἰσι Κερκέται οἱ λεγόμενοι. Τοῖς δὲ, δίκαιον καὶ ἐπεικὲς ἔθνος καὶ ναυτικὸν μάλιστα. Ἀπὸ δὲ Κερκετῶν ὁμορον τούτων ἔχουσι γῆν Ἀχαιοί, οἷς δὲ λέγουσιν ὄντας Ἑλληνας γένει καλεῖσθαι Ἀχαιοὺς ἐκ βαρβαρῶν. τὸν Ὀρχομενίων γὰρ φασιν λαόν ποτε τὸν Ἰαλμέου μηνύεσθαι παντὶ τῷ στόλῳ ἔξ' Ἰλίου πλεόντι ὑπὸ τῶν πνευμάτων τοῦ Τανάϊδος ἀνέμου ἄκοντας εἰς τὴν Ποντικὴν καὶ βάρβαρον χώραν κατελθεῖν. ὁ μὲν ἀπεξενωμένους εἶναι καὶ παρανόμους φασὶ καὶ τοῖς ἡμέτεροι μάλιστα Ἑλλησι δυσμενεστάτους. πολλοὶ [δὲ] καὶ ἐναντίοι εἰσὶν (οἱ Ἀχαιοί) τοῖς Κερκέταις.

25. Ἀπὸ δὲ Ἑρμῶν ἡμῶν ἐκπλεύσαντι τοῖς κόλποις ἐπὶ τὸ στόμα τῆς Μαιωτικῆς λίμνης καὶ κόμην Ἀχιλλεῖον στάδιοι φεῖ, μίλια ξη', ἑ', σ'.

26. Ἐπ' εὐθείας δὲ πλεόντι ἀπὸ Εἰνδικῆς εἰς Βόσπορον τὸν Κιμμέριον καλούμενον καὶ πόλιν

24. ჰერმონასიდან სინდიკის ნავსადგურამდე მეოტიდის გასწვრივ ცხოვრობენ ადამიანები, რომელთა ტომი სინდებად იწოდება, ქვეყანას აქედან ჰქვია სინდიკე. ეს სინდები ბარბაროსები არიან, მაგრამ ზნე-ჩვეულებით მშვიდობიანნი. სინდების შემდეგ კერკეტები, იგივე ტორიტები არიან, სამართლიანი და კეთილი ტომია, ნაოსნობაში მეტად გამოწრთვნილი. კერკეტების მეზობელი ქვეყანა აქელებს უჭირავთ. რომელნიც, როგორც ამბობენ, წარმოშობით ელინები არიან და გაბარბაროსებულნი. იწოდებიან აქელებად, რადგან ამბობენ, არის გადმოცემა, ერთ დროს ორქომენელთა ლაშქარი, იალმენეს [მეთაურობით]. მთელი ფლოტით რომ მოცურავდა ილიონიდან, ტანაისის ქარის წყალობით, უნებლიეთ მოხვდა პონტოს ბარბაროსულ ქვეყანაში. ამიტომაც, რომ, როგორც ამბობენ, ისინი ერთგულნი არიან ბარბაროსული ადათებისა, უსამართლონი არიან და ელინებისადმი მტრულად განწყობილნი. (აქელები) მრავალნი არიან და კერკეტების მტრებად ითვლებიან.

25. ჰერმონასიდან, უბიდან რომ გა-მოხვალ. გაივლი ხუთას თხუთმეტ სტადიონს 68²/₃ მილს, მეოტიდის ტბის შესართავამდე და აქილევსის სოფლამდე.

26. პირდაპირი გზით მცურავს სინდიკიდან ეგრეთ წოდებულ კიმერიულ ბოსფორამდე, ბოსფორის ქალაქ პანტიკაპეამდე

Βοσπόρου Παντικαίπαιον στάδιοι
φλ', μίλια οβ'.

27. Ὅμοῦ ἀπὸ τοῦ Ἱεροῦ περι-
πλέοντι ἕως τοῦ στομίου τῆς Μαι-
ώτιδος λίμνης ἦτοι Ἀχιλλείου
κώμης στάδιοι „α'βυπζ', μίλια,
αχ'νγ', γ'.

28. Ἀπὸ δὲ τῆς Ἀχιλλείου κώ-
μης, ἥτις ἐστὶν ἐπὶ τοῦ τέλους
τῆς Ἀσίας καὶ τοῦ πόρου τοῦ
κατὰ τὸ στόμα τῆς Μαιώτιδος
λίμνης ἦτοι τοῦ Τανάεως κειμένη
ἐπὶ τὴν καταντικρὺς κειμένην κώ-
μην ἐπὶ τοῦ τέλους τῆς Εὐρώ-
πης, [τὸ] λεγόμενον Πορθμίον,
ἥτις καὶ αὐτὴ κεῖται ἐπὶ τοῦ πό-
ρου τοῦ κατὰ τὸ στόμα τῆς Μαι-
ώτιδος λίμνης, ἔστι ὁ διάπλους
τοῦ στόματος σταδίον κ', μιλίων
β', ε'.

29. Ὅστις Τάναις ποταμὸς λέ-
γεται ὀρίζειν ἀπὸ τῆς Ἀσίας τὴν
Εὐρώπην, καὶ ὀρμαίνεται μὲν ἀπὸ
λίμνης τῆς Μαιώτιδος, ἐκβάλλει
δὲ εἰς θάλασσαν τὴν τοῦ Εὐξεί-
νου πόντου· καίτοι Αἰσχύλος ἐν
Προμηθεῖ λυομένῳ τὸν Φᾶσιν πο-
ταμὸν ὄρον τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς
Ἀσίας ποιεῖ. Λέγουσι γοῦν αὐτῷ
οἱ Τιτάνες πρὸς τὸν Προμηθεά
ὅτι

მოუხდება გავლა ხუთას ოცდაათი სტა-
დიონის, ანუ სამოცდათორმეტი მილისა.

27. თუ ნაპირის გასწვრივ იმგზავრებ
ზევს ურიოსის ტაძრიდან მეოტიდის
ტბის შესართავამდე ან აქილევსის სოფ-
ლამდე სულ იქნება თორმეტიათას ოთ-
ხას ოთხმოცდა შვიდი სტადიონი,
1653¹/₃ მილი.

28. აქილევსის სოფლიდან, რომელიც
აზიის უკიდურეს ადგილასაა მოთავსებუ-
ლი და მეოტილის ტბის შესართავის სრუ-
ტესთან ან ტანაისთან, იმ სოფლამდე, რო-
მელიც საპირისპიროდ მდებარეობს ევრო-
პის უკიდურეს ადგილას, პორთმიონი
ეწოდება და მოთავსებულია აგრეთვე
სრუტეზე მეოტიდის ტბის შესართავ-
თან, შესართავის სიგანე ოცი სტადიო-
ნი იქნება, ანუ 2²/₃ მილი.

29. ეს მდინარე ტანაისი, ამბობენ,
აზიასა და ევროპას ყოფს და მეოტი-
დის ტბიდან გამომდინარეობს. ერთ-
ვის კიევქსინის პონტოს ზღვას. სხვა-
თა შორის ესქილე „განთავისუფლე-
ბულ პრომეთეშინ ფაზისის თვლის ევ-
როპისა და აზიის საზღვრად. მასთან
ტიტანები ეუბნებიან პრომეთეს:

ФЛАВИЙ АРРИАН И ЕГО «ПЕРИПЛ»

Р е з ю м е

1. Legatus Augusti pro praetore Флавий Ариран объехал вверенную ему императором Адрианом провинцию от Трапзунта до Диоскуриады и оставил весьма ценные сведения относительно местоположения населенных пунктов, устьев рек и народностей, находившихся на восточном побережье Черного моря.

Расстояния между географическими пунктами восточного и южного побережий Евксинского Понта, выраженные Аррианом в стадиях, дают возможность точно нанести их на карту.

2. В «Перипле» указывается использование римлянами некоторых мест юго-восточного и восточного побережий Черного моря, как опорных пунктов для своих военно - политических целей.

3. Арриан последовательно упоминает народности, населявшие юго-восточное и восточное побережья Понта. Выясняется, что во время Арриана прибрежные места от Трапезунта до Диоскуриады были населены чано-лазскими народностями.

4. Колхы намного раньше до Арриана перестали играть объединяющую роль. Арриан помещает колхов только между Трапезунтом и Офисом и даже не упоминает царя. На восточном побережье Понта колхи у Арриана не фигурируют.

5. Приобретение самостоятельности отдельными народностями в Западной Грузии во II в. н. э. Свидетельствует о временном ослаблении центральной власти страны, что привело в дальнейшем к выдвиганию на первое место наиболее сильной народности – лазов, а в конце концов – к исчезнованию имен других народностей под давлением растущего значения лазов в стране, так же, как раньше имя колхов покрывало имена живших в Западной Грузии племен.

6. Эти отдельные этнические группы представляли собой государственные образования во главе с царем, утверждавшимся Римом. Об этом свидетельствуют археологические данные и сведения античных авторов о социальной дифференциации в стране, отделении ремесел от земледелия, развитой городской жизни и оживлённой торговле со многими странами мира. С этой точки зрения исключение составляет лишь племя саннов (чанов), сохранившее родовой строй. Особо следует подчеркнуть гениохов, в социальном строе которых со времени Страбона и Плиния произошел большой сдвиг. По Страбону гениохи пребывали

В родовом строе (Georg. XI, 14). У Арриана они уже имеют государственное образование во главе с общим с макронами царём (PPE, II).

7. Выдавая царский знаки царям, римляне требовали от них главным образом военную услугу – защиту северных провинций от нашествий аланов и гуннов. Эти отношения С. Джанашия считает вассальной зависимостью (С. Джанашия, Труды, II, 1952, стр. 317 – 318).

Обособленное место в этом отношении занимают зидриты, подчинявшиеся не Риму, а царю Иберии, Фрсману Второму (PPE, II; Аноним, PPE, XLII.10), что свидетельствует об усилении Иберии (в I, II вв. н. э.), когда она простирала свою власть до побережья Понта, соперничая даже с Римом в деле подчинения населения Западной Грузии.

В этом аспекте можно говорить и о зачатках объединительных тенденций в Иберии.

შ ი ნ ა რ ს ი

შესავალი

1. ფლავიუს არიანე და მისი „პერიპლიუსი“
 2. რომაელების მიერ სამხედრო - პოლიტიკური თუ სხვა მიზნებისათვის გამიყენებული პუნქტები შავი ზღვის სანაპიროებზე.....
 3. კოლხთა საკითხი.....
 4. დასავლეთ საქართველოს სანაპირო მხარეში მოზინადრე ეთნიკურ ჯგუფთა ვინაობა....
 5. არიანესდროინდელი სახელმწიფოებრივი წარმონაქმნები შავი ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროზე.....
 6. დასავლეთ საქართველოს სამეფოები და რომი ახ. წ.ა. II საუკუნეში.....
 7. რუკისათვის.....
- არიანე - მოგზაურობა შავი ზღვის გარშემო.....**
- კომენტარები.....**
- ანონიმი - მოგზაურობა შავი ზღვის გარშემო.....**
- Φλαвий Άρριαν και его « Περιπλ » (Резюме).....**
- საკუთარ სახელთა საძიებელი.....**
-

საქართველოს შესახებ არსებული უცხოური წყაროების კომისიის გამოცემანი

წიგნი I: თ. ყ ა უ ხ ჩ ი შ ვ ი ლ ი, ჰეროდოტე. თბ. 1960.

წიგნი I: ნ. კ ე ჭ ა ღ მ ა ძ ე, არიანე. თბ. 1961.

წიგნი III: ვლ. ფ უ თ უ რ ი ძ ე, სპარსული ისტორიული საბუთები. თბ. 1961.

წიგნი IV: ა. გამყრელიძე და ს. ყ ა უ ხ ჩ ი შ ვ ი ლ ი, გეორგიკა, ტომი პირველი (იბეჭდება).

დაიბეჭდა საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის
ხარედ-საგამომც. საბჭოს დადგენილებით

გამომცემლობის რედაქტორი ც. შ ა ლ ა მ ბ ე რ ი ძ ე
ტექრედაქტორი ა. თ ო დ უ ა
კორექტორი ე. ჯ ო ბ ა ვ ა

გადაეცა წარმოებას 30.6 1960; ანაწყოების ზომა 6 X 10;
ხელმოწერილია დასაბეჭდად 7.2.1961; ქაღალდის ზომა 60 X 92^{1/16};
ქაღალდის ფურცელი 4,13; საბეჭდი ფურცელი 8,26; საავტორო
ფურცელი 8,07; საადრიცხვო-საგამომცემლო ფურცელი 8,19;
შეკვეთა 1017: უე 02720; ტირაჟი 1000
ფასი 69 კაპ.

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობის სტამბა
თბილისი, გ. ტაბიძის ქ. № 3/5